GYÓGYPEDAGÓGIAI SZEMLE

A Magyar Gyógypedagógusok Egyesületének folyóirata

4

XXII. évf.

1994. október — december

GYÓGYPEDAGÓGIAI SZEMLE
A Magyar Gyógypedagógusok Egyesületének folyóirata

Főszerkesztő:	Gordosné dr. Szabó Anna
Olvasószerkesztő:	Dr. Földiné Angyalossy Zsuzsanna
Tervező-szerkesztő:	Kováts Lajos György
Szaktanácsadók:	Dr. Buday József
	Dr. Csányi Yvonne
	Dr. Csocsánné Horváth Emmy
	Dr. Farkas Miklós
	Krasznárné Erdős Felicia
	Lányiné dr. Engelmayer Ágnes
	Subosits István

A Szerkesztőség címe: 1071 Budapest, Bethlen tér 2.

HU ISSN 0133-1108

Kiadja a Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete
(1071 Budapest, Bethlen tér 2. Telefon: 1421-379)
Felelős kiadó: Dr. Méhes József elnök

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt.
Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (1900 Budapest, Lehel u. 10/A.) közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a Postabank Rt. 219-98636/021-02809 pénzforgalmi jelzőszámára.

Egy szám ára: 80,- Ft Indexszám: 25 359

Megjelenik negyedévenként. Évi előfizetési díj 320,- Ft.

Nyomda:
Repro Stúdió Nyomdaipari Egyéni Cég
5000 Szolnok, Ostor út 2. Telefon: (56) 420-324

EREDETI KÖZLEMÉNYEK

Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola (Budapest)
Szurdopedagógiai Tanszék
Gyógypedagógiai Pszichológiai Intézet

Hallási fogyatékosok szakmákról alkotott nézete, előítélete

— Egy összehasonlító vizsgálat tapasztalatai* —

PERLUSZ ANDREA - DR. ZSOLDOS MÁRTA

(Közlésre érkezett: 1993. október 4.)

A hallási fogyatékosok szakmákról alkotott véleményéről már jelent meg közlemény a magyar szaksajtóban.** Jelen írásunkban a téma mélyebb elemzésére vállalkozunk egy nagyobb szabású vizsgálat tapasztalatainak bemutatásával.

A problémakör változatlanul időszerű. Szinte már közhelynek számít az a nemzetközi és a hazai szakirodalomból jól ismert megállapítás, hogy a hallássérültek pályaválasztása, a termelőmunkára, ill. a felnőtt életvitelre való felkészítése nem kellően megoldott, annak ellenére, hogy az elmúlt évtizedben már számos kedvező változás tapasztalható — elsősorban a nyugati államokban (*Csányi Y.,* 1986., *Hyland C., Galvan D.,* 1981., *Moccia L.,* 1981., *Virágh K.-né,* 1985., *Zsoldos M.,* 1985., INFO Rheinisch-Westfälische Berufsschule für Hörgeschädigte, Essen. 1988., Jahresbericht 1989. der Berufsschule für Hörgeschädigte der deutschsprachigen Schweiz).

*A közlemény egy része az 1993-as Dozententagung-on előadás formájában elhangzott.

**Zsoldos M., Asztalos Zs., 1992.: Hallási fogyatékosok pályaválasztásáról egy pályaelőítélet-vizsgálat tükrében. Fejlesztő Pedagógia. 3.-4. (97-99.)

A jelenlegi hazai helyzet e téma szempontjából továbbra is igen jellegzetes. A magyarországi politikai rendszerváltás kétségkívül alapvetően pozitív hatása sajátos ellentmondáshoz vezetett a hallási fogyatékosok pályaválasztásában és munkába állásában. Miközben jelentősen csökkent a pályaválasztást befolyásoló — elsősorban egészségügyi — kritériumok szigora, ill. száma, és ezáltal látványosan bővült a választható szakmák köre, a gazdaság alapvető szerkezeti átalakulása miatt megszűntek, ill. minimálisra csökkentek azok a nagyüzemek és gyárak mellett működő tanműhelyek, ahol korábban a hallássérültek is nagy számban tanultak. Új és sokoldalú lehetőséget jelent a kisiparosnál, ill. magánvállalkozónál történő szakmatanulás, de a tandíj igen magas. A családok ezt nem, vagy csak komoly áldozatvállalás mellett képesek megfizetni. További nehézség a pályakezdő munkanélküliek radikálisan növekvő száma. Magyarországon minden 4.-5. szakmunkásképzőt végzett fiatal munkanélküli. A veszély különösen a fogyatékosokat fenyegeti, annál is inkább, mivel még nem részesül adókedvezményben a fogyatékos személyt foglalkoztató munkaadó.

Vizsgálatunk célja az volt, hogy felmérjük a halló és hallássérült személyek különböző pályákkal kapcsolatos véleményét, ill. előítéletét, különös tekintettel a nem és a hallási fogyatékosság okozta sztereotípiákra, tradíciókra. További célunk az volt, hogy képet kapjunk a szakmákat övező szélesebb társadalmi előítéletekről, valamint a hallássérültek pályaismeretének szintjéről, pályaelképzelésük realizálhatóságáról, a preferált és elutasított, a jól és rosszul fizetettnek, ill. népszerűnek és népszerűtlennek ítélt szakmák tükrében.

Vizsgálatunkban 347 vizsgálati személy vett részt, *hallásállapotuk* alapján 147 fő halló, 111 fő nagyothalló és 89 fő siket. A minta *nem* szerinti megoszlása: 159 fő lány és 188 fő fiú — közel arányos volt. A vizsgálati személyek 57 %-a végzős általános iskolás (7., 8. osztályos), 28 %-a középiskolás, 15 %-a pedig felnőtt dolgozó volt. A középiskolások harmada gimnáziumban, kétharmada szakmunkásképző iskolában — mechanikai műszerész, autókarosszéria-lakatos és géplakatos szakmát — tanult.

A hallássérült vizsgálati minta 54 %-a (109 fő) *veleszületett* hallássérült volt. A közvetlen családban előforduló hallási fogyatékosság aránya 22 %.

A vizsgálatot 1990-92-ben budapesti és vidéki iskolákban és munkahelyeken végezték. *(Ezúton is köszönetet mondunk az intézmények vezetőinek és a közreműködő munkatársaknak.)* A számítógépes adatfeldolgozás a Bárczi Gusz-

táv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Pszichológiai Intézetének Kutató Laboratóriumában történt.

A vizsgálat két részből állt. Az első a *L. Moccia* (1981) által, hallássérült középiskolások számára szerkesztett kérdőív adaptált változata volt, amelyben 25 foglalkozásból álló szakmalistát 3 szempont szerint kellett osztályozni:

(1) a nemhez kötöttség mértéke
(nő vagy férfi végezheti-e a foglalkozást, vagy mindkettő)

(2) az ép halláshoz kötöttség mértéke
(hallássérült is vagy csak halló személy dolgozhat-e az adott szakmában)

(3) a szerepmodell hatása
(ismer-e olyan hallássérült férfit vagy nőt, aki az adott szakmák valamelyikében dolgozik)

A 25 szakma különböző státuszú volt: adminisztrátor, orvos, könyvtáros, autókarosszéria-lakatos, szakács, műszaki rajzoló, sofőr, földműves, betegápoló, körzeti ápoló, villanyszerelő, kereskedő, computer-programozó, pénztáros, nyomdász, szobafestő, kollégiumi nevelőtanár, művész, ügyvéd, fodrász, laboráns, banki alkalmazott, műszerész, gyári munkás, postás.

A vizsgálat második részében a vizsgálati személyek szívesen választott, nem szívesen választott, jól fizető, ill. nem jól fizető szakmákat soroltak fel.

A szakmák értékelése a nemtől való függőség szempontjából

A pályaválasztás során jelentős befolyásoló szempont a szakmavégzés *nem* szerinti meghatározottsága (*Moccia, 1981*). „Társadalmunkban meghatározott sztereotípiák élnek a »női pályákról« és a »férfi pályákról«, vagy pontosabban a nő és férfi lehetséges szociális szerepeinek köréről." (*Gazsó-Pataki-Sántha-Várhegyi, 1970.*) „A fogyatékosság ténye fokozottan gátolja a sztereotípia megtörését." (*Moccia, 1981.*) Így feltételezésünk az volt, hogy a hallássérültek tradícionálisabban ítélik meg a szakmák nemhez kötöttségét, mint a hallók. E kérdés vizsgálatakor arra kerestünk választ, hogy a szakmák nemhez kötöttsége mértékének megítélésében melyik a dominánsabb tényező: a *nem* szerinti, ill. a *hallás* szerinti hovatartozás.

Megnézve a fiúk (férfiak) és lányok (nők) válaszai közötti különbséget, eltekintve a hallási fogyatékosságtól, megállapíthattuk, hogy a lányok 13, a fiúk 12 szakmát ítéltek nemtől függetlenül végezhetőnek. Különbség a gyári munkás szakma megítélésében mutatkozott, melyet a lányok nemtől függetlenül végezhetőnek véltek, a fiúk pedig nem.

A szakmarangsorban kimutatható szignifikáns eltérések arra hívták fel a figyelmet, hogy a lányok egyöntetűbben minősítették azokat a szakmákat, melyeket nemtől függetlennek tartottak.

Ezt követően értékeltük a hallók és hallássérültek válaszai közötti különbséget a nem figyelmen kívül hagyásával. Eszerint a hallók egy szakmával többet (13-at) minősítettek nemtől függetlenül végezhetőnek, és a különbség ez esetben nemcsak a szakmák számában, hanem a szakmák tartalmában is megmutatkozott. A többi eltérés közül feltétlenül kiemelendő, hogy csak a siket csoport válaszadói tartották nemtől függetlennek a műszerész szakmát, aminek valószínűleg az az oka, hogy ők ezt gyakran választják, s így tisztában vannak reális tartalmával. A szignifikáns különbségek alapján az a következtetés volt levonható, hogy

> a hallók a hallássérülteknél egyöntetűbben minősítették mind a nemtől függetlennek, mind a nemtől függőnek tartott szakmákat.

Fontosnak érezzük még megemlíteni azt is, hogy míg a halló csoport esetében egy szakmánál sem volt 5 %-nál nagyobb a „nem tudom" válaszok aránya, addig a nagyothallóknál ez 3 szakma, a siketeknél pedig 9 szakma esetében fordult elő. Ez felhívja a figyelmet a hallássérülteknél jelenlévő megértési nehézségre, valamint a szakmák ismeretének hiányosságára.

Végül a kérdés értékelése során megnéztük azt is, hogy a nem és a hallásállapot szerinti hovatartozás együttes figyelembevétele mennyire befolyásolja a kapott eredményeket. Az összes vizsgálati személy nemtől függetlennek ítélt 8 szakmát (orvos, szakács, computer-programozó, kollégiumi nevelőtanár, művész, ügyvéd, fodrász, laboráns), s a lányok ezenkívül még 4 szakmát (műszaki rajzoló, földműves, postás, gyári munkás). Minden vizsgálati személy nemtől függő női szakmának ítélte az adminisztrátor és a körzeti ápoló, ill. férfi szakmának az autókarosszéria-lakatos, sofőr, villanyszerelő, kereskedő, nyomdász, szobafestő szakmákat.

> Megállapíthattuk tehát, hogy a szakmák nemtől való függésének megítélését elsősorban a nemhez tartozás határozza meg, s a hallássérülés másodrendű befolyásoló tényező. A hallássérülés tehát a vártnál kevésbé akadá-

lyozza a szex-szerep szerinti sztereotípia megtörését. A fiúk válaszaiban azonban a nem szerinti tradíció hangsúlyozottabban érvényesült.

A szakmák értékelése a hallási fogyatékosság szempontjából

A kérdés megválaszolásával a vizsgálati személyek arról döntöttek, hogy mely szakmák alkalmasak hallássérülteknek is, s melyek azok, amelyeket csak hallók végezhetnek.

A pályaválasztás során „a megismert pályák, foglalkozások és az egyéni adottságok együttes mérlegelése alapján alakulnak ki a saját pályára vonatkozó előzetes elképzelések, majd ezekre épül a pályaválasztási döntés is". (*Dancs I., 1989.*) „... a fogyatékosságok gyakran akadályozzák egyes pályák választhatóságát." (*Ritoók P.-né, 1986.*) Bár a hallássérültek számára választható szakmák köre a hallássérülés és a kommunikációs nehézségek miatt valóban behatárolt, feltételezésünk szerint a hallássérültek a számukra lehetségesnél szűkebb körből választanak pályát, s ez arra vezethető vissza, hogy nem ismerik egyrészt a választható szakmák teljes körét, másrészt előítélettel viseltetnek saját csoportjukkal szemben, miszerint számukra nem elérhetők a magasabb társadalmi presztízsű szakmák.

A fiúk és lányok válaszai közötti különbséget — a hallási fogyatékosságtól függetlenül — megnézve arra kerestünk választ, hogy vajon függ-e a nemtől a tolerancia, ill. a kérdés reálisabb megítélése.

Míg a fiúk 9, addig a lányok 11 szakmát ítéltek hallássérüléstől függetlenül végezhetőnek. A lányok hallássérüléstől függetlenül végezhetőnek vélték a könyvtáros és a kollégiumi nevelőtanár szakmákat, míg a fiúk nem. A csak hallók által végezhetőnek ítélt szakmák közül a fiúk 10, a lányok 9 olyan szakmát jelöltek, melyek valójában hallássérülteknek is alkalmasak. A lányok toleránsabbnak mutatkoztak, mivel több szakmát gondoltak hallássérüléstől függetlenül végezhetőnek, és egyöntetűbben is minősítették ezeket.

A hallók és hallássérültek válaszai közötti különbségek nemtől független vizsgálatakor arra kerestünk választ, hogy mennyire valós a hallássérültek elképzelése saját pályaválasztási lehetőségeikről. Feltételeztük, hogy a nagyothallók válaszai jobban fognak közelíteni a hallók válaszaihoz, mivel az enyhébb hallássérülés és a kisebb fokú kommunikációs nehézségek lehetővé teszik a nagyothallók számára a reálisabb pályaismeret kialakulását. A hallók és nagyothallók 11, a siketek 9 szakmát tartottak hallássérültek által is végezhetőnek. A hallók hallássérülteknek is alkalmas szakmának tartották a művész szakmát,

míg a hallássérültek nem. Különbség mutatkozott a kollégiumi nevelőtanár szakma megítélésében, melyet a nagyothallók hallástól függetlennek, a hallók és siketek viszont halláshoz kötöttnek minősítettek. A könyvtáros szakmát viszont a hallók és nagyothallók minősítették hallástól függetlennek. A válaszok százalékos arányainak megoszlása szerint a hallók toleránsabbak, mivel nagyobb arányban vélik hallássérüléstől függetlennek a szakmákat, mint a nagyothallók és siketek. A nem megfelelő pályaismeretet és a hallássérültek saját csoportjukkal szemben megnyilvánuló előítéletét mutatja az a vizsgálati tapasztalat, hogy a nagyothallók 8, a siketek 10 olyan szakmát ítéltek csak hallók által végezhetőnek, melyek valójában alkalmasak hallássérülteknek is. Ez annál is elszomorítóbb, mivel a vizsgálati minta közel 50 %-a már túljutott a pályaválasztáson, s pályaválasztási döntésüket — válaszaik alapján — nem jellemezte lehetőségeik teljes körű ismerete. Bár a nagyothallók válaszai sok esetben közelítettek a hallókéhoz, de ítéleteik jelentősen elmaradtak választási lehetőségeiktől.

A kérdést megvizsgáltuk abból a szempontból is, hogy tanulók esetében az *iskolatípus*, ill. dolgozók esetében a *munkavégzés* mennyire befolyásolja a szakmák hallássérüléstől való függésének megítélését. Ennek érdekében külön értékeltük a 7., 8. osztályos, a szakmunkástanuló, a gimnazista, ill. a dolgozó csoport válaszait, figyelembe véve a hallásállapotot is. Az általános iskolás 7. és 8. osztályos csoport válaszai között annak alapján tételeztünk fel különbséget, hogy a 8. osztályosok — a pályaválasztás küszöbén — reálisabban gondolkodnak. A szakmunkástanulók és gimnazisták válaszai között is számítottunk eltérésre, abból adódóan, miszerint a magasabb képzettségűek toleránsabbak a sérültekkel szemben, valamint, hogy a halló szakmunkástanulók egy intézményben tanulnak hallássérültekkel, tehát jobban meg tudják ítélni, hogy mely szakmák alkalmasak hallássérülteknek is. Végül feltételeztük azt is, hogy a dolgozók — magasabb életkoruk és szélesebb tapasztalataik révén — reálisabban ítélik meg a szakmák hallássérüléstől való függését, mint a többi vizsgálati csoport.

Úgy véltük, hogy a hallásállapot további befolyásoló tényező a kérdés megítélésében. Az adatok alapján a gimnazisták minősítettek a legtöbb szakmát hallássérüléstől függetlennek (9 szakma), őket követték a dolgozók és a 8. osztályosok (8 szakma), a 7. osztályosok (6 szakma), s végül a szakmunkástanulók (5 szakma). A 25 szakmát tartalmazó szakmalistából 6 szakma volt egyértelműen halláshoz kötött (orvos, sofőr, körzeti ápoló, kereskedő, pénztáros, ügyvéd), ezzel szemben a szakmunkástanulók 14-et, a gimnazisták és 8.

osztályosok 12-t, a dolgozók és 7. osztályosok 11 szakmát ítéltek csak hallók által végezhetőnek. Megállapítható tehát, hogy a

> dolgozók és a gimnazisták egyenlő mértékben toleránsabbak a kérdés megítélésében, mint a szakmunkástanulók, valamint az is, hogy a 8. osztályosokat a 7. osztályosoknál reálisabb látásmód jellemezte. A hallókat a hallássérülteknél nagyobb mértékű tolerancia jellemezte, ill. a hallók és nagyothallók válaszai sok esetben közelítettek egymáshoz, tehát különbség mutatkozott a nagyothallók és a siketek válaszai között.

A szerepmodellek hatása a hallássérültekre

A vizsgálati személyeknek arra kellett választ adniuk, hogy ismernek-e az adott szakmában dolgozó hallássérült nőt vagy férfit. Feltételezésünk az volt, hogy az adott szakmában dolgozó hallássérült ismerős egyrészt a hallók számára elősegíti a reálisabb pályaismeret kialakulását a szakmák hallássérüléstől való függőségének megítélésében, másrészt a hallássérültek számára modellszemélyként működik, vagyis a választás, a pályára állás tekintetében követhető mintát jelent.

A tapasztalatok alapján — a várakozásnak megfelelően — a hallók jóval kisebb arányban, átlag 4,5 %-ban ismertek hallássérülteket az adott szakmákban, míg a nagyothallók átlag 21,1 %-ának, a siketek átlag 27,7 %-ának volt hallássérült ismerőse a kérdőív szakmalistáján szereplő szakmákban. Örvendetes tény, hogy a nagyothallók a felsorolt szakmák mindegyikében, a siketek pedig 23 szakmában ismertek hallássérült dolgozót. Ha azonban összevetjük a szakmák nemtől való függésének és a szakmák hallássérüléstől való függésének megítéléséből származó adatokat az adott szakmában dolgozó hallássérült ismerősök értékelésének eredményeivel, számos következetlenséget találunk. Ezek ellenére mégis megállapítható, hogy

> a hallássérült szerepmodellek egyértelműen hatnak a hallássérült fiatalokra. Ha az adott szakmában ismernek hallássérült dolgozót, ez számukra azt jelenti, hogy azt a munkát hallássérültek is végezhetik.

Preferált, illetve elutasított szakmák

„A pályaválasztási döntést jelentősen befolyásolja részint a személyiségstruktúra, részint a társadalmi környezet függvényeként az egyes pályák társadalmi értékelése.” (*Rákosi G.-né, szerk., 1982.*) A vizsgálati személyeknek 5

olyan szakmát kellett megnevezniük, melyet „szívesen” és 5 olyat, amelyet „nem szívesen” végeznének. Ezenkívül meg kellett nevezniük 5 „legjobban fizetett” és 5 „legkevésbé fizetett” szakmát. A vizsgálati személyektől válaszként nyert 324 féle szakmát — a tevékenységek hasonlósága, a szakma iskolázottsági szint igénye, valamint társadalmi presztízse alapján — 62 szakmacsoportba soroltuk.

A hallók és a nagyothallók 42 szakmacsoportból, a siketek pedig 40-ből jelöltek szakmákat a „szívesen” kategóriába. Az a tapasztalat, hogy a hallássérültek közel ugyanannyi szakmacsoportból válogattak, mint a hallók, azt feltételezné, hogy a hallássérültek ennél a feladatnál nem mérlegelték kellőképpen a szakmák hallássérüléstől való függését. A részletesebb elemzés azonban azt mutatja, hogy míg a hallók 12, addig a nagyothallók 6, a siketek pedig 3 szakmacsoportot részesítettek előnyben választásaik során. Ezeket a — nagyothallók és siketek által preferált — szakmákat hallássérültek is végezhetik. A hallássérültek tehát választásaik során mégis figyelembe vették a szakmák hallássérüléstől való függését. A „szívesen” választott szakmák státuszainak (segédmunka, betanított munka, szakmunka, szellemi tevékenység, vezető-értelmiségi tevékenység) megoszlását, ill. eltéréseit figyelembe véve a halló és a hallássérült csoport között, látható, hogy a hallók magasabb átlagstátuszú szakmákat választottak, mint a hallássérültek, akik ezeket nehezebben elérhetőnek tartják.

Az elutasított szakmák esetében a hallók összesen 42, a nagyothallók 36, a siketek 34 szakmacsoportból írtak szakmákat a „nem szívesen” kategóriába. A hallóknál 11, a nagyothallóknál 5, a siketeknél pedig 3 olyan szakmacsoportot találunk, melyeket leginkább elutasítanak a vizsgálati személyek. A hallók tehát jóval több szakmacsoportból utasítanak el szakmákat, mint a hallássérültek. „Nem szívesen” választott szakmaként a hallássérült csoport szignifikánsan alacsonyabb státuszú szakmákat választott, mint a halló.

„Jól fizetettnek”, ill. „nem jól fizetettnek” ítélt szakmák

A hallók 38, a nagyothallók 35, a siketek 32 szakmacsoportból választottak szakmákat a „jól fizetőnek” ítélt szakmák 5 választhelyére. Rosszul fizetőnek ítélt szakmákat a hallók 32, a nagyothallók 35, a siketek 30 szakmacsoportból választottak. A hallók magasabb átlagstátuszú szakmákat mondtak jól fizetőknek (szellemi tevékenység), mint a hallássérültek (szakmunka). A nagyothallók és siketek státuszátlagai között nem mutatkozott szignifikáns különbség. A hallók rosszul fizetettnek is magasabb átlagstátuszú szakmákat ítéltek, mint a

hallássérültek, de különösképpen a siketek a magas státuszú pályákat sokkal kisebb mértékben ítélték rosszul fizetettnek, mint a hallók. Ennek feltételezhető oka egyrészt az, hogy a hallássérült csoport szüleinek státuszai alacsonyabbak, s ezáltal a válaszadók kevésbé ismerik e szakmák jövedelemviszonyait. Másrészt, mivel a hallássérültek nehezebben elérhetőnek tartják a magasabb státuszú pályákat, ezért sem ítélik ezeket rosszul fizetettnek, ugyanis véleményük szerint az alacsonyabb státuszú szakmák alacsonyabb jövedelemmel is járnak.

> Sajnálatos, hogy a dolgozók válaszai következetlenségek miatt biztonsággal nem voltak értékelhetők a szakmák megnevezésével járó feladatokban.

Végül néhány következtetést próbáltunk levonni a *tanult*, ill. a *még tanulható* szakmák motivációjára vonatkozóan oly módon, hogy összevetettük a 4 kérdésre (szívesen, nem szívesen, jól fizető, rosszul fizető) válaszként kapott szakmákat. Beszűkült választás (vagyis a vizsgálati személy ugyanabból a szakmacsoportból választ szívesen és nem szívesen szakmát) jellemezte a hallók 1,24 %-át 11 szakmacsoportban, a nagyothallók 1,91 %-át 8 szakmacsoportban, s a siketek 2,73 %-át 7 szakmacsoportban, tehát a hallássérülteket a beszűkült választás nagyobb arányban jellemezte. Kettős motiváció (az adott szakmát szívesen választja és jól fizetőnek tartja) jellemezte a hallók 3,36 %-át 29 szakmacsoportban, a nagyothallók 3,85 %-át 26 szakmacsoportban és a siketek 4,55 %-át 22 szakmacsoportban. Kettős negatívum (vagyis nem szívesen választja és rosszul fizetettnek tartja) jellemezte a hallók 3,34 %-át 21 szakmacsoportban, a nagyothallók 5,11 %-át 21 szakmacsoportban és a siketek 6,14 %-át 13 szakmacsoportban. Tehát mind a kettős motiváció, mind a kettős negatívum alapján történő választás nagyobb arányban fordul elő hallássérülteknél, mint hallóknál.

Azokban az esetekben, ahol a vizsgálati személyek egy adott szakmát rosszul fizetettnek és szívesen választottnak, ill. jól fizetettnek és nem szívesen választottnak jelöltek, a szakma jellege határozta meg a választást, s az anyagi szempont csak másodlagos volt. Ez a hallók 2,38 %-át (22 szakmacsoport), a nagyothallók 2,7 %-át (21 szakmacsoport), s a siketek 3,06 %-át (22 szakmacsoport tekintetében) jellemezte, tehát a hallássérülteknél az anyagi szempont nagyobb arányban volt másodlagos, mint a hallóknál.

Vizsgálatunk eredményeit szeretnénk mindazoknak a figyelmébe ajánlani, akik hallássérültek pályaválasztásra való felkészítésében részt vesznek. Bár

vizsgálatunk korlátozott számú szakma megítélését célozta, úgy gondoljuk, hogy az eredményekben megmutatkozó tendencia lényegesen több pályára vonatkozhat. Munkánk tapasztalatait annak reményében adjuk közre, hogy hozzájárulunk ezáltal mindazon pozitív lépéshez, amely a hallássérültek sikeresebb pályaválasztását, a különböző negatív előítéletek megszüntetését, ill. a minél szélesebb körű társadalmi integrációt szolgálja.

Irodalom

Asztalos Zs.: Hallássérült középiskolások pályaelőítélet vizsgálata. Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Szakdolgozat. 1991. *Csányi Y.:* Hallássérült fiatalok pályaválasztásának általános iskolai előkészítése. In: Pályaválasztás, 1986/3. *Csányi Y.:* A hallássérültek gimnáziumi továbbtanulásáról. In: Gyógypedagógia, 1988/2. *Csányi Y.:* Hallássérültek továbbtanulási lehetőségei, különös tekintettel a gimnáziumra. In: GYOSZE. XX. évf. 1. sz. 1992. *Dancs I.:* A pályamotivációt befolyásoló tényezők vizsgálata a szakoktatásban. Akadémiai Kiadó, Bp. 1989. *Gazsó F. - Pataki F. - Sántha P. - Várhegyi Gy.* (szerk.): Pályák vonzásában. Ifjúsági Lapkiadó Vállalat, 1970. *Göllesz V.* (szerk.): A gyógypedagógia alapproblémái. Medicina Kiadó, Bp. 1976. *Hyland C. - Galvan:* The Need for a Counselor-Teacher for the Deaf in Rehabilitation Settings. In: Journal of Rehabilitation of the Deaf. Vol. 14. No. 3. 1981. *Kovács G.* (szerk.): Orvosi útmutató, szakmai-munkaköri tájékoztató. Szakmunkástanulók Országos Egészségvédelmi Intézete. 1979. *Marillai A.:* Hallássérültek pályaválasztási problémái. Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, szakdolgozat. 1987. *Moccia L.:* Középiskolás siket tanulók pályaelőítélete (sztereotípiája): egy előzetes vizsgálat 1981. (ford.: *Zsoldos Márta*) 1987. *Moravcsik A.:* Hallássérültek pályaválasztási problémái. Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, szakdolgozat. 1987. *Rákosi G.-né* (szerk.): Pályaválasztás. Pályapedagógiai feladatok az általános iskolában. Elvek, módszerek, eszközök. Országos Pedagógiai Intézet, Bp. 1982. *Ritoók P.-né - Takács M.:* Pályaválasztási szaktanácsadás. Munkaügyi Minisztérium, Bp. 1967. *Ritoók P.-né:* Személyiségfejlesztés és pályaválasztás. Tankönyvkiadó, Bp. 1986. *Szomolányi M.:* Hallássérültek pályaválasztási problémái. Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, szakdolgozat. 1987. *Vîrágh K.-né* (szerk.): Hallássérült fiatalok pályaválasztása. Rehabilitációs Tanácsadás. OPI. 1985. *Völgyesy P.:* A pályaválasztási döntés előkészítése. Tankönyvkiadó, Bp. 1976. *Zsoldos M.:* Hallássérült ifjúkorúak helyzetének pszichés és kommunikációs szempontú elemzése. Bölcsészdoktori disszertáció. 1983. *Zsoldos M.:* A hallássérült fiatalok pályaválasztásáról szóló interjú tapasztalatai. In: Pályaválasztás 1985/3. *Zsoldos M. - Csányi Y.:* A hallássérültek új formájú középfokú oktatásában résztvevő fiatalok pszichológiai vizsgálata. In: Gyógypedagógiai Szemle, 1988/4. *Zsoldos M. - Asztalos Zs.:* Hallási fogyatékosok pályaválasztásáról egy pályaelőítélet-vizsgálat tükrében. In: Fejlesztő Pedagógia, 1992/3-4.

TOVÁBBKÉPZÉS

Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola (Budapest)
Fonetikai és Logopédiai Tanszék

NESA

A *Network Educational Science Amsterdam* (NESA) 1988-ban alakult nemzetközi szervezet, amelynek célja a nemzetek és kultúrák közötti együttműködés elősegítése az oktatásügyben. A kutatás, a közösen folyó programfejlesztés és innováció az Európai Közösség, nyugateurópai szervezetek és alapítványok pénzügyi támogatásával történik. A szervezet 3 évenként tart nemzetközi konferenciát. 1993-ban (szeptember 15-19.) Budapesten került megrendezése és az ELTE volt a vendéglátó egyetem. A konferencia témája: „Az oktatás Európában — kultúraközi feladat" volt. A Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola oktatói közül *Benczúr Miklósné dr., Dr. Csányi Yvonne, Fehérné Kovács Zsuzsa, dr. Hegyesi Gábor, V. dr. Kovács Emőke, dr. Kullmann Lajos, dr. Mesterházi Zsuzsa* és *Vecsei Katalin* tartottak előadást.

Alább a szerkesztőségünkhöz beérkezett egyik előadást közöljük.

(Főszerkesztő)

A szegregáció, mint az integráció előfeltétele

VASSNÉ DR. KOVÁCS EMŐKE
FEHÉRNÉ KOVÁCS ZSUZSA
VECSEY KATALIN

Az integrációt mi is emberi jognak tekintjük, mint *Blackstone* (1989.). A logopédiai kezelés végső célja a teljes társadalmi integráció, amelynek különböző szakaszai és színterei vannak. A szakaszokat az életkor, a beszéd és/vagy a nyelvi zavar súlyossága, halmozottsága, esetleges másodlagos tünetei, a diagnózis felállításának és a kezelés megkezdésének időpontja határozzák meg. A beszédhibás gyermek integrációjának lehetőségeit a különböző színterek

biztosítják, illetve biztosíthatják. Ennek szubjektív feltételeit azok a közreműködő szakemberek jelentik, akik a szegregációtól az integrációig terjedő folyamatban részt vesznek. Objektív feltétele pedig az az intézményrendszer, amellyel az adott ország rendelkezik.

A magyar logopédia történetében ezek a szegregált és integrált törekvések és az erre épülő intézményrendszer párhuzamosan jelenik meg. Az integrációs törekvések a szakmai áramlatoktól függően hol jobban, hol kevésbé kerültek előtérbe. Magyarországon az első intézményes logopédiai ellátás 1891-ben, Aradon kezdődött az Ortophonikus Intézetben, *Roboz József* irányításával. Ebbe az intézetbe a beszédhibások az iskolai oktatással párhuzamosan, ambuláns formában jártak, a beszédhiba súlyosságától függően 3-10 hónapig. A kultuszminiszter felkérésére hasonló beszédjavító intézetet hozott létre *Roboz József* 1894-ben Budapesten. Ezzel párhuzamosan, az akkori Magyarország 8 nagyobb vidéki városában is megindulhatott a beszédhibások ellátása, mivel *Roboz József* beszédjavító tanfolyamokat is szervezett pedagógusok számára. Ennek folytatásaként minden rászorulónak a logopédiai ellátását lehetővé kívánta tenni a 2000-nél nagyobb lelket számláló településeken is. E törekvések érdekében javaslatot tett a kultuszminiszternek, hogy a tanítóképzésben a hallgatók megfelelő alapismeretet sajátítsanak el ebben a témakörben. Ez a *Roboz*-i oktatási integráció jellemezte a magyar logopédia szemléletét egészen 1960-ig, amikorra már az egész országra kiterjedő logopédiai hálózatról beszélhetünk. Ennek szervezeti keretei tovább bővülnek: óvodákban, általános iskolákban, nevelési tanácsadókban és egészségügyi intézményekben.

1960-ban létrejön Kőszegen a Beszédjavító Általános Iskola és Nevelőotthon. Ez volt az első szegregált, bentlakásos logopédiai intézet Magyarországon. Vajon mi lehet az oka annak, hogy relatíve ilyen későn jelenik meg ez a szervezeti forma? Egyrészt a már meglévő logopédiai hálózatban dolgozó szakemberek fokozatosan jönnek rá arra, hogy vannak olyan beszédhibások, akiket ambulanter keretek között nem lehet tünetmentessé tenni, mivel nincsenek meg azok a feltételek, amelyek ezeknél a gyermekeknél a sokoldalú készségfejlesztést minden esetben megnyugtatóan biztosíthatnák. Másrészt a XX. század második felére a társtudományok fejlődése, differenciálódása és integrálódása hozzájárult a pontosabb diagnózis felállításához, amelynek következtében a beszédhibák sokkal összetettebb és súlyosabb képet mutattak. Ezek közé sorolhatók az akadályozott beszédfejlődés, megkésett beszédfejlődés, centrális pöszeség, dyslexia, orrhangzós beszéd és dadogás, valamint ezek halmozott előfordulásai. A kórképeket súlyosbíthatja még szenzoros (auditív, vizuális, taktilis), motoros (nagymozgás, finommozgás, grafomotorikus és beszédszervi mozgások) szeriális és integrális teljesítmények zavara, valamint a

figyelem, az emlékezet és a motiváció eltérései. Ezek a súlyosabb beszéd- és nyelvi zavarok elsősorban az óvodás (3-6 éves) korosztályt érintik. Ez hívta életre a logopédiai óvodákat (1981.). Ezekben biztosítható a meglévő tünetek komplex, célzott, intenzív, egyénre szabott terápiája a folyamatdiagnózis figyelembevételével. Ezt — a felvétel kritériumaként — részletes, sokirányú vizsgálat előzheti meg, ami a gyermek beszéd- és nyelvi teljesítményének státuszát, valamint intelligencia-struktúráját méri fel. Ezt még a vizuo-motoros és szenzoros percepcióra, a nagy- és finommotoros koordinációra, a dominancia kialakultságára, a ritmusérzékre, valamint a dyslexia és dyscalculia veszélyeztetettségére vonatkozó vizsgálatok egészítik ki. Periodikus ismétlésük, valamint a terápiás munka tapasztalatai segítik a folyamatdiagnózis kiteljesedését a gyermek optimális fejleszthetősége érdekében. Ez az egyénre szabott készségfejlesztő munka a normál óvodában objektív és szubjektív okok miatt nem valósítható meg. Ezekben a logopédiai óvodákban nemcsak az óvodai nevelési program, hanem a speciálpedagógiai célirányos fejlesztés is jelen van, amely a későbbi integráció alapjait teremtheti meg. Személyi feltételeit az óvodai csoportokat vezető logopédusok jelentik. A foglalkozások egész- vagy félcsoportosak, amelyeket egyéni fejlesztések egészítenek ki. Minden gyermek (hetente kétszer) részt vesz a mozgásos, ritmusos, ének-zenei, valamint (hetente egyszer) az ábrázoló tevékenység fejlesztésén. Ehhez kapcsolódik még a speciális torna és úszásoktatás is. Félcsoportos formában a vizuo-percepció, a grafomotoros percepció, az olvasás, az írás, a matematikai készség fejlesztése heti három alkalommal történik. A pszichomotoros fejlesztést a *Frostig*-progam alkalmazása előzi meg. Az egyéni logopédiai foglalkozások hatékonyságát növeli az artikulációs mozgások és a hallási percepció előzetes, csoportos fejlesztése. Azok a gyermekek, akiknél a folyamatdiagnózis személyiség- és magatartási zavarokat is feltárt, rituálinnovativ (RIT) terápiás csoportban vesznek részt. A módszer rítusokon keresztül oldja a gyermek félelmeit, feszültségeit, szorongásait, és ennek hatására növekszik a gyermek biztonságérzete, rendeződik kapcsolatteremtő készsége. Az intenzív, komplex logopédiai program sikerességét az bizonyítja, hogy az esetek súlyossága (többszörösen sérültek!) ellenére a gyermekek 35 %-a normál általános iskolában kezdi meg a tanulmányait, így valósítva meg az oktatási integrációt.

A kórforma súlyosságától függően ezeknek a gyermekeknek a logopédiai kezelése iskolás korra is átnyúlhat (kb. 10 %). Ez a tény tette szükségessé a logopédiai osztályok kialakítását az általános iskolákban (1984.). A tanítási órákat gyógypedagógiai tanári vagy tanítói végzettségű pedagógusok vezetik, akik speciális felkészítést kapnak erre a területre. Az óvodákban megkezdett

széles spektrumú logopédiai terápiás munkát ezen a szinten is logopédus szakemberek végzik.

Vannak olyan esetek, amikor a késői diagnózis vagy a sikertelen ambuláns kezelés következtében a probléma súlyossága hosszabb és intenzívebb ellátást igényel, ami csak bentlakásos intézetben valósulhat meg. Ez a szegregáció a feltétele a későbbi sikeres oktatási és társadalmi integrációnak. Egyrészt a súlyos beszédhibás gyermekek számának növekedése, másrészt az a szülői igény, hogy a család számára ne legyen elérhetetlen (földrajzi értelemben) az intézményes lehetőség, azt eredményezte, hogy 1988-ban a Kőszegi Beszédjavító Intézet mellett Vácott is létrejött egy ugyanilyen profilú intézmény. Ezek az oktatási intézmények az általános iskola nevelési és oktatási terve szerint dolgoznak, a gyermekek speciális igényeinek megfelelő módosításokkal. Ezekben az alacsonyabb létszámmal működő osztályokban (8-10 fő) a már a logopédiai osztályoknál említett felkészültségű pedagógusok dolgoznak. A beszédjavító tevékenység egyéni terápiás formában, heti 19 órában, szakképzett logopédussal történik, különálló, jól felszerelt helyiségekben. Az itt dolgozó pedagógusok rugalmasságát és helyes gyógypedagógiai szemléletét, valamint a terápiás munka hatékonyságát jelzi, hogy az itt tanuló diákok kb. 30 %-a folyamatosan integrálódik vissza a normál körzeti általános iskolába.

Összefoglalva

elmondhatjuk, hogy a szegregáltság súlyos esetekben sem végleges állapot, hanem csak előfeltétele az integrációnak, ami a gyermek állapotától függően folyamatosan valósul(hat) meg.

Irodalom

Bíró - Vincze, E.: Inhaltliche Fragen von Erziehung und Unterricht in der ungarischen Heilpædagogik. In: Trends und Perspektiven der gegenwaertigen ungarischen Heilpædagogik, „Giessener Dokumentationsreihe" Heil-und Sonderpædagogik Band 11. Institut fuer Heil und Sonderpædagogik Giessen. *Blackstone, S. W.:* Life is not a dress rehearsal! Augmentative Communication News, 2/5. p.p. 1-2. 2. 1989. *Frostig M. W. Lefever*, and *J. Whiltlesey:* Developmental Test of Visual Perception: Administration and Scoring Manual, Palo Alto, Calif.: Consulting Psyhologists Press (1966). *Gordosné dr. Szabó A.:* Gyógypedagógia történet Budapest, 1988. Tankönyvkiadó. *Gordosné dr. Szabó A.:* The Science of Special Education in Hungary. In: International Journal of Special Education, 1988/1. Canada.

Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola (Budapest)
Gyógypedagógiai Pszichológiai Intézet

Abortusz és fogyatékosság*

ZÁSZKALICZKY PÉTER

(Közlésre érkezett: 1994. január 12.)

A Magyar Országgyűlés az 1992. évi LXXIX., a magzati élet védelméről alkotott törvényében szabályozta a terhesség megszakításának jogi lehetőségeit.[l] A törvényalkotást hosszas szakmai és társadalmi vita előzte meg, mely nem volt mentes politikai és ideológiai jellegű felhangoktól sem, amit az abortuszkérdés magyarországi előtörténete a szocialista időszakban éppúgy indokolhat, mint a fiatal demokratikus többpártrendszer képlékeny és diffúz struktúráltsága.[2]

A diszkusszió érvei a *magzat jogalanyiságának*, élethez való jogának problematikussága köré csoportosulnak, amely — az Alkotmánybíróságnak az abortusz tárgyában kiadott, a terhességmegszakítás alkotmányos dilemmáit tárgyaló, 1991/64. sz. határozata szerint — a hatályos Alkotmányból nem vezethető le egyértelműen a rögzített alapjogok értelmezésével: „... az Alkotmányból nem következik, hogy a magzat jogalanyiságát el kell ismerni, de az sem, hogy ne lehetne a magzatot jogilag embernek tekinteni". (Ide tartozik nemzetközi vonatkozásként az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 3. cikke, mely szerint „minden személynek joga van az élethez, a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz"[3], valamint az Emberi Jogok Európai Konvenciójának[4] 2. fejezete: „Törvényesen védeni kell minden ember élethez való jogát".) A törvényhozásnak kell tehát megválaszolnia, kiterjeszti-e az alkotmányos jogalanyiság státuszát a magzatra, s végsősoron ez határozza meg az abortusz jogi megítélését is.

Amíg jogi szempontból arról van szó, hogyan lehetséges egy méltányos abortusztörvény megalkotása, melyet a világnézetileg semleges államnak úgy kell megalkotnia, hogy azok sem kifogásolhatják alapos okkal, akiket a társa-

*A Magyar Filozófiai Szemle 1993/5-6. számában „Utilitarista érvelésmódok modern bioetikai problémák megoldási kísérleteinél" címmel megjelenő tanulmány 3. fejezetének kissé módosított változata

dalmi kompromisszum eredménye hátrányos helyzetbe hoz, addig etikailag az a kérdés, milyen érveléssel lehet a kérdéskört úgy vizsgálni, hogy megfelelő etikai bázist nyerjünk a jogi szabályozás és annak szankciói igazolására. Az abortusszal foglalkozó morálfilozófiai munkájában erre tesz kísérletet *Kis János*, aki egy mérsékelten megengedő törvény mellett argumentálva azt a határt keresi, ahol a megengedhető és a tiltott terhességmegszakítás az anya és a magzat morális jogainak[5] mérlegeléséből lesz kettéválasztható[6].

Elvetve a *moralizáló* — valamely jó és igaz életmódot előre feltételező —, a *paternalista* — az államnak a nő érdeke, egészségvédelme irányában gondoskodva fellépő szerepét hangsúlyozó —, és a *kollektivista* — a népesedés társadalmi érdekére, a „nemzet kihalására" hivatkozó — típusú érveket, *Kis János* megpróbál egy olyan etikai struktúrát kialakítani, ahol a *morális jogok* játsszák a főszerepet, miközben egyaránt alkalmazza a kantiánus és az utilitarista etikai argumentációk egyes elemeit. Metodikájára az jellemző[7], hogy hipotetikus esetek kazuisztikus jellegű vizsgálatával igyekszik érvrendszerét alátámasztani, miközben rendre bizonyos morális intuíciókat igyekszik ezek analógiájára elfogadtatni az olvasóval, egyfajta előzetes erkölcsi tudásra[8] apellálva. Eközben nagy logikai pontossággal cáfolja meg mind az abortusz elleni — az élethez való abszolút jog és annak kiterjesztése a magzatra, az emberi élet szentsége, a magzat potenciális személy státusza, a terhességmegszakítás, mint szándékos emberölés —, mind az abortusz melletti — a nő korlátlan önrendelkezési joga saját teste, személyes sorsa és intimitása felett, a nők diszkriminatív hátrányba kerülése, a nem kívánt gyermekek rossz szociális és pszichológiai kilátásai, az állam beavatkozó szerepének nemkívánatos volta — szélsőséges és etikailag nem megalapozott érveket. Az abortuszt végsősoron morálfilozófiai kérdésként kell felvetni[9], meghatározva a magzat antropológiai és ebből eredő erkölcsi státuszát, amire jogi védelme alapozható, vagy a terhességmegszakítás etikai értéke meghatározható lesz.

Abból kell kiindulnunk — így *Kis János* érvelése —, hogy az élethez való jog nem abszolút, azaz bizonyos határhelyzetekben, több személy eltérő előjelű jogának konfliktusa esetén korlátozható. Ez a szituáció áll fenn az önvédelem, vagy több élet kevesebb élettel való szembenállása esetében, amikor élet szembesül másik élettel. Az élethez való jog esetenként azonban más természetű jogokkal is konfliktusba kerülhet, így például senki nem kötelezhető valamely szervének egy életmentő műtéthez szükséges rendelkezésre bocsátására. Az önkéntesség feltétele ezekben az esetekben megelőzi az élethez való jog kérdését[10]. Az — akár életmentő — segítséghez való jog ugyanis annak arányában csökken, amekkora áldozatot követel a másik fél részéről[11]. Az analógia a

terhességgel nyilvánvaló, hiszen életképessé válásáig a magzat csak akkor képes életben maradni, ha az anya testét igénybe veheti.

Néhány szignifikáns szempont tisztázása után — az ártatlanság vagy a rászorultság nem jogcím a másik testének igénybevételére, az önkéntesség feltétele, a következmények ismeretének szükségessége, a körülmények vagy az ismeretek megváltozása módosíthatja a korábban vállalt döntés kötelezettségét[12] — *Kis János* meghúzza azt az időbeli határt, ameddig a terhesség vállalásával kapcsolatosan az anyának kell lehetőséget kapnia a végleges döntés meghozatalára, ez a határ pedig a magzat életképessé válása. Ezután a nő önrendelkezésének korábbi prioritása háttérbe szorul a magzattal szembeni érdekeinek mérlegelése során[13].

A gondolatmenet sarkalatos pontja ezek után a jog alanyaként fellépő *erkölcsi személy* fogalmának meghatározása lesz, hiszen kötelezettségekről csak a másik fél érdekeinek és követeléseinek alapján lehet beszélni, ezek pedig csak a jog alanyához rendelhetők hozzá. Az utilitarista argumentáció értelmében „kötelességteljesítés haszonélvezői olyan lények lehetnek, melyek legalább elemi különbséget képesek tenni kellemes és kellemetlen között. Olyan lények, melyek az ingerhatásokra nem automatikus reflexszel válaszolnak, hanem érzékelik az ingert, fájdalmat vagy örömet éreznek, és ezekhez a mentális állapotokhoz igazítják viselkedésüket”[14]. Következésképpen egy lény *érdekének* definícióját úgy lehet megadni, mint „mindannak elérése, ami neki jó, és mindannak elkerülése, ami neki rossz; továbbá mindaz, ami a neki jó dolgok elérésében, illetve a neki rossz dolgok elkerülésében a segítségére van”[15]. Az etikai elemzés itt érkezik el a jogok területéhez, hiszen csak olyan létezőknek a nevében lehet értelmesen követeléssel fellépni, akiknek érdekek tulajdoníthatóak. „Joga olyan lénynek lehet, amelyről értelmesen állítható, hogy érdeke van. Hogy egy lénynek jogokat lehessen tulajdonítani, annak szükséges feltétele, hogy a szóbanforgó lény érző legyen.”[16]

A magzat jogalanyiságának kérdésében mármost döntő jelentőségű lesz az *erkölcsi személy* definíciója. „Erkölcsi személy az a lény, aki

— megkülönbözteti magát, mint időben folyamatos — múlttal és jövővel rendelkező — Én-t mindenkori állapotaitól;

— elgondolja Én-jének jövőbeni helyzeteit, és ezekkel kapcsolatos vágyakat és kívánságokat alkot;

— elgondolása van élete egészéről, kívánságai együttesét ennek az átfogó elgondolásnak rendeli alá;

— nem csupán kíván vagy nem kíván dolgokat, de kívánságait helyesli vagy nem helyesli — képes kritikai módon viszonyulni hozzájuk, felülbírálni, módosítani őket;

— nemcsak kívánságaihoz képes kritikai módon viszonyulni, hanem azokhoz az erkölcsi elvekhez, társadalmi előírásokhoz és értékekhez, valamint a gyakorlati okosság azon szabályaihoz is, melyeknek mércéjét vágyaira és kívánságaira alkalmazza;

— nemcsak önmagával képes megvitatni, hogy mi jó és mi rossz, mi helyes és mi helytelen, mi célszerű és mi célszerűtlen; embertársaival is képes vitát folytatni kívánságainak, életfelfogásának, cselekedetének, jellemének erkölcsi megítéléséről, miként azokról az elvekről és szabályokról is, melyeken az ítéletek nyugszanak; képes igazolást követelni az érdekeit sértő bánásmódokra és az erkölcsi érzékét sértő magatartásokra, képes megvédeni viselkedését, ha tőle magától követelnek igazolást;

— képes kívánságainak kritikai mérlegelése és/vagy másokkal való megvitatása alapján cselekvési indokokat megállapítani és ezen indokoknak megfelelően cselekedni, képes gátlás alá helyezni cselekvési indítékokat, melyeket önmagukban vagy következményeik miatt nem helyesel;

— képes időben és térben távoli cselekvésekből felépülő, célszerű cselekedetek elvégzésére.”[17]

Megmutatkozik, hogy az erkölcsi személy a fent idézett definíció alapján küszöbfogalom, valaki vagy teljesíti az előírt empirikus feltételeket, vagy nem, s ennek alapján személynek vagy nem-személynek minősül. Továbbá csak a személy képessége az *emberi méltóság* minősége, csak azokhoz az egyénekhez rendelhető hozzá, akik képesek a többi személlyel *morális közösséget* alkotni, mely valamennyi tagját személyként kezeli. *Kis János* szerint az egyén méltósága szempontjából csak személy-státusza releváns, ezen túlmenően az egyes individuális tulajdonságok eltérő mértékei nem számítanak, megteremtve ezáltal annak lehetőségét, hogy a morál az egyes embereket egyéni tulajdonságaik fokozatainak figyelembevétele nélkül, mint egyenlő méltósággal rendelkező személyeket kezelje[18]. Mindebből az élethez való jog tisztán utilitarista alapokon történő igazolásának részleges elutasítása következik, ahol szó szerint említés történik az életben megtapasztalható jó és rossz dolgok „költség—haszon mérlegéről”, aminél az elképzeléseit a jövőben megvalósító, önmagát a

jövőben is fennmaradó Én-ként azonosító személy élethez való joga alapvetőbbnek bizonyul[19]. Ez jelenti az erkölcsi személy jogalanyiságát.

Most már a magzat jogalanyiságának kérdéskörét vizsgálva *Kis János* számára, aki a fent ismertetett érvelésmenetben ennek szükségszerű feltételeként a morális személy-státuszt teszi meg, nem lehet elégséges a potencialitással érvelni. Az aktuális személyekkel szemben még az újszülött is függő jogi helyzetben van, azaz potenciális lehetősége arra, hogy a későbbiekben személlyé váljon, nem elégséges indok arra, hogy hozzárendeljük az aktuális személy érdekeit és jogait. Az újszülöttet az tünteti ki a szintúgy potenciális személyként figyelembe vehető magzattal szemben, hogy aktív erőfeszítéseket tesz személlyé válása érdekében, önteremtésén keresztül a morális közösség tagjaként értékelhető, így kiterjeszthető rá az élethez való jog[20].

A magzat potenciális személy voltából önmagában tehát nem következik az élethez, a megszületéshez való joga. A terhesség első trimeszterében nem képes a legelemibb érzetek megkülönböztetésére sem, a központi idegrendszer fejlődése csak az utolsó három hónapban teszi ezt bizonyosan lehetővé. Az érdekek elismerésének feltételeként meghatározott öröm- és fájdalomérzetek megjelenése valamikor a második trimeszter szakaszában történik, de — éppúgy, mint az élet kezdete vagy a halál jelenségeinek esetében — nem pontszerű eseményként, hanem folyamatos jelleggel. Az agyműködés első, műszeresen észlelhető jelzései a 12. gesztációs hét körül jelennek meg. A magzat a második három hónapban tehát valamikor képessé válik az elemi érzékelésre, így a második trimesztert ebből a szempontból határsáv jellegűnek foghatjuk fel; amit az orvostudomány mai állása szerint bizonyosan elmondhatunk tehát, az az, hogy a magzat az első trimeszter lezárultáig bizonyosan nem, a harmadik trimeszterben viszont már bizonyosan érez.

A három hónaposnál fiatalabb magzat esetében tehát nem beszélhetünk valós érdekekről, a potencialitás érve ekkor *minimális erkölcsi védettséget*[21] jelenthet csak a számára, észszerű okok nélkül nem szabad megölni, amivel szemben az anya lelkiismereti szabadsága, önrendelkezési joga a teste felett erősebbnek bizonyul. S bár az ennél idősebb magzatnak sem tulajdoníthatunk élethez való jogot, hiszen ezt *Kis János* az erkölcsi személy státuszának feltételéhez köti, bár az érett magzat sem kezelhető jogalanyként, hátrányos megkülönböztetése tehát tulajdonképpen nem lehet diszkriminatív, mégis nyomós érvek szólnak amellett, hogy életét — az újszülötthöz hasonlóan — törvényesen védeni kell. A hat hónapnál idősebb magzat már önmagában is életképes, indokolt tehát az — esetleg koraszülöttként a világra jövő — újszülöttekkel megegyezően élete megszakítását tiltani, az anya önrendelkezésének elsőbbségét megszüntetni. A magzat életéhez való joga mellett érvelő szempontok

irrelevenciája[22] miatt az agyműködés megindulásától az életképesség eléréséig tartó második trimeszterben a döntés nem hozható meg egyértelműen[23].

Végezetül tehát megadható az abortusz etikai és jogi definíciója: „A magzat nem jogalany, nem személy, jogi értelemben nem ember. Ezért az abortusz nem egy ember életét oltja ki, hanem egy olyan lényét, melynek valamennyi (az idő múlásával egyre növekvő) esélye van rá, hogy egy bizonyos emberré váljék. Nem a már adott emberi személyt öli meg, hanem elébe vág a személy létrejöttének. A művelet jogi értelemben nem emberölés, hanem magzatelhajtás"[24].

A *Kis János* által felvázolt etikai paradigma egyfelől konstruált, hipotetikus példáinak analógiákra építő, egy szinte a prioriként feltételezett „ép erkölcsi érzékre"[25], morális intuíciókra hivatkozó módszertana felől kritizálható. Bár a kortárs morálfilozófiai irodalomban a kazuisztikus metodika ezen formája bevettnek mondható[26], az analógiás eszközzel nyert alapfogalmak és kategóriahatárok könnyen ingataggá válhatnak, ha az analógia megkérdőjelezhető. Kérdéses ugyanis, premisszaként feltétlenül az egészséges ember szervezetéhez önkényesen hozzákapcsolt vesebeteg analógiájára kell-e a terhesség jelenségét elképzelni[27], vagy pedig más előfeltételezések is alkalmazhatóak. Az önkéntesség alapelve nem zárja ki szükségszerűen, hogy a terhességet természetes kapcsolatként, s ne a saját test feletti rendelkezés alapvető jogának kényszerű megsértéseként fogjuk fel[28].

Még inkább kérdésesnek tűnnek azok az argumentációhoz használt példák[29], amikkel a szerző a körülmények megváltozásának, illetőleg a bizonytalanságnak és a *felelősségnek* a problémakörét tárgyalja. A szankcionális jogi szabályozás elutasítása vitathatatlan[30], azonban a szexualitás és a teherbeesés felelősségének hivatkozott, az önkéntesség elvét alátámasztani igyekvő példái ismétcsak végletesek, hasonlóan sarkított a szociális hátrányok szerepének plasztikus ábrázolása is[31]. Az — akár eventuális — magzattal szembeni felelősség ilyetén mérvű relativizálása mögött az utilitarista argumentáció két sarkalatos aspektusa bújik meg, nevezetesen a következményeitől leszakított szexuális élvezetek mögött rejtőző *hedonizmus-elv* egyfelől, a szociális szempontok releváns morális súlyának túlhangsúlyozása mögött húzódó *társadalom-elv* másfelől. Ez utóbbi oly mértékben kihangsúlyozódik, hogy a várhatóan szélsőségesen rossz szociális helyzet, ami „kizárja az elfogadható élet esélyét", egyenesen a magzat azon érdekeként — miközben korábban azt láttuk, hogy a magzatnak érzőképessége megjelenéséig nem lehetnek érdekei! — értékelődik, hogy ne szülessen meg[32].

Rendkívül problematikusnak tűnik az a viszonylag kevéssé tárgyalt, speciális terület[33], ahol még inkább érezhető a társadalmi költség-haszon érdekek individuális, az érintett magzat érdekeként való megjelenítése, nevezetesen a

genetikai károsodással születendő magzatok státuszának megkülönböztetése. *Kis János* számára az olyan mértékű testi vagy szellemi fogyatékosság esetében, amely lehetetlenné teszi az aktuális személlyé válás megadott kritériumainak teljesülését, szintén „jobb meg sem születni", a magzatnak az az érdeke, hogy sor kerüljön a terhesség megszakítására. Végsősoron az élet minőségének kérdéséről van szó, a világgal való „redukált viszony" kizárja az önálló személlyé válást, ami — súlyos szociális hendikeppel párosulva — „nyilvánvalóan lehetetlenné teszi a minimálisan örömteli életet is"[34]. Mindezért a vázolt törvénykoncepciónak azokban az esetekben, amikor nagy valószínűséggel megállapítható, hogy a magzat öröklött vagy intrauterin ártalomban szenved, az abortuszhatárt ki kell tolnia a második trimeszter végéig, azaz a magzat életképessé válásáig, eldöntve ezzel a második gesztációs szakasz határsáv jellegéből adódó konfliktust[35].

A hatályba lépett törvény ebben a vonatkozásban lényegében a fenti javaslattal összhangban rendelkezik.

A terhesség megszakítása

5.§. A terhesség csak veszélyeztetettség esetén az e törvényben meghatározott feltételekkel szakítható meg.

6.§.

(1) A terhesség a 12. hetéig szakítható meg, ha

a.) azt az állapotos nő egészségét súlyosan veszélyeztető ok indokolja;
b.) a magzat orvosilag valószínűsíthetően súlyos fogyatékosságban vagy egyéb károsodásban szenved;
c.) a terhesség bűncselekmény következménye, valamint
d.) az állapotos nő súlyos válsághelyzete esetén.

(2) A terhesség az (1) bekezdésben foglalt feltételek esetén a 18. hétig szakítható meg, ha az állapotos nő

a.) korlátozottan cselekvőképes vagy cselekvőképtelen;
b.) terhességét neki fel nem róható egészségi ok, illetve orvosi tévedés miatt nem ismeri fel korábban, vagy az egészségügyi intézmény, illetve valamely hatóság mulasztása miatt haladta meg a terhessége az (1) bekezdésben foglalt időtartamot.

(3) A terhesség a 20. hetéig — a diagnosztikus eljárás elhúzódása esetén a 24. hetéig — szakítható meg, ha a magzat genetikai, teratológiai ártalmának valószínűsége az 50 %-ot eléri.

(4) A terhesség az időtartamától függetlenül szakítható meg

a.) az állapotos nő életét veszélyeztető egészségi ok miatt, illetve

b.) a magzatnál a szülés utáni élettel összeegyeztethetetlen rendellenesség fennállása esetén.[36]

Látszik, hogy miközben a törvény az első trimeszter tekintetében *mérsékelten korlátozó*, azaz *Kis János* koncepciójától eltérően testületi mérlegeléstől teszi függővé az abortusz engedélyezését, addig a (3) bekezdésben érvényesíti javasolt szempontjait. Ezzel kapcsolatban elsősorban az tűnik problematikusnak, hogy mi indokolja a genetikai vagy intrauterin károsodásban szenvedő magzat státuszának megkülönböztetését az ép magzattal szemben, ami maga után vonja a szakaszhatár elcsúsztatását. Egyfelől ugyanis kérdéses lehet, de mindenképpen a fogyatékossággal való élet *antropológiai minőségének* negatív megítélésével jár a magzat helyett való hipotetikus döntés, „hogy ha megszületne és ítélőképes személlyé fejlődne, mit tartana jobbnak: azt-e, hogy van, vagy azt, ha világra se jött volna"[37]. Mindenesetre a megszületés melletti állásfoglalás kategorikus kizárása ezekben az esetekben, a szokásjog-szokásetika párhuzamában érvényesülve, olyan társadalmi és morális beállítódást hordoz magában, ami általában eleve terhesnek, elkerülendőnek látja a fogyatékos létet, megvonva attól az individuális különbségek lehetőségét. Másfelől, amennyiben az utilitarista társadalomelv szellemében tesz különbséget, akkor érvelése következtében felvállalja a szakaszhatár 24. hétig történő kitolásával azt, hogy a beavatkozás során már bizonyosan fájdalmat érzékelő, ennek elkerülésével szembeni érdekét kifejezve sok esetben aktív elemi menekülési reakciókat is mutató[38] magzat életét az életképesség kezdetének küszöbén csak azért meg lehet szakítani, élete erkölcsi védettségének minimumát tőle csak azért meg lehet vonni, mert ellenkező esetben fogyatékosnak születne meg. Ugyanígy nem érthető, miért vonjuk meg a fogyatékos létformától a morális közösség elengedhetetlennek jellemzett interakcióit, a személyiségfejlődés interiorizációs és identifikációs folyamatait[39].

Harmadsorban igen kritikusnak tűnik a különbségtétel aspektusából a *valószínűség* kérdése. A szerző érvmenetében ugyan a még nem érzőképes, a már érzőképes de nem életképes, és az életképes magzati stádiumok tagolásából következő morális különbségek megengedik az abortuszt a kérdéses sávként

leírt második trimeszterben, ebben a vonatkozásban tehát nem szignifikáns a szakaszhatár kiterjesztésének eredményeként jelentkező különbség[40], a törvényben deklarált 50 %-os rizikószint azonban mindenképpen azt jelenti, hogy lehetőség van a „vagy-vagy" hibahatár kockázatára, azaz statisztikailag az esetek felében előfordulhat, hogy ép magzat veszti el életét. Ez még akkor is igazolhatatlannak tűnne, ha elismernénk az ép és a fogyatékos magzat megkülönböztetésének jogosságát, így azonban egyértelműen arra utal, hogy úgy tűnik, a törvényalkotónak megéri minden esetben egy egészséges élet feláldozása csak azért, hogy egy másik, fogyatékos újszülött ne jöjjön a világra. (Hogy az „egészségesen születés jogának" érve mögött milyen erősen ott bújnak a társadalmi szintű megfontolások, azt jól mutatja a genetikai tanácsadás és a prenatális diagnosztika, mint a szelektív abortusz eszköze körül kialakult vita[41]. Miközben hangsúlyozódik a szülők döntéshez való joga, vizsgálatok azt mutatják, hogy a diagnózis hatására krízishelyzetbe kerülő szülők az esetek döntő többségében az orvos javaslata szerint döntenek, akit gyakran eugenikai, akár népgazdasági szempontok vezetnek.) *Kis János* igen konzekvens ebben a tekintetben, amikor a későbbiekben koncepciója lehetséges következményeit tárgyalva arról beszél, hogy csak az élet minimális erkölcsi védettsége — érző lényeket erkölcsileg méltányolható indokok hiányában nem szabad megölni — biztosítja, hogy ne tartsuk megengedhetőnek olyan emberi lények megölését, akik a jogalanyiság alapjául szolgáló személy státuszt elvesztették, illetőleg azt soha nem érhetik el. „Az sem méltányolható indok, hogy gondozásuk pénzbe kerül, ha a rájuk fordított anyagi eszközökért nem verseng valamilyen nagyon súlyos érdek. A társadalom rendes körülmények között meg tudja engedni magának, hogy ezeket a szerencsétlen lényeket eltartsa: ezért elpusztításuk nem lehet jogos" — írja[42], ahol azonban akár aggasztónak is tűnhet a „súlyos érdek" és a „rendes körülmények" kifejezések relativizáló tendenciájukban ökonómiai terhek árnyát előrevető színezete.

Végül úgy látszik, a meggondolások leginkább kritikus pontja éppen az axióma, a felvázolt etikai struktúra alapjául szolgáló *személyfogalom* és a jogalanyiság státuszának ehhez történő kötése. A személy és az ember fogalmának szétválasztásával a folytonosság érvényét veszti[43], a homo sapiens fajához való, irreleváns genetikai hozzátartozással szemben a személy-minőség meghatározott kritériumainak való megfelelés alapján rendelhetők az egyedhez a kérdéses alapjogok. Nem beszélve arról, hogy a személy fenti definíciójában megadott pozitív feltételek — éntudat, jövőkép, kommunikációs és egyéb pszichológiai képességek — bizonyos szempontból esetlegesnek tekinthetőek, aktuális megkövetelésük az elérendő gyakorlati célt, azaz a terhességmegsza-

kítás morális igazolását szolgálja, nem beszélve arról, hogy *Kis János* terminológiájában a személy fogalma gyakran a *személyiség* szinonimájaként szerepel[44], ami azért lényeges, mert a személyiség attribútuma már nehezen lenne megvonható bármely emberi individuumtól is, inkább arról van szó, hogy a megadott személyfogalom egyes pregnáns személyiségjegyek kvantitatív teljesülését követeli meg — bizonyos szintű kommunikációs készségek, bizonyos szintű éntudat —, a személy nem-személy közti határ meghúzásának következményei tűnnek elsősorban veszélyesnek. Az lesz itt a lényeges, minek alapján kerül a feltételezett küszöbhatár éppen a megkívánt szintre. Nem lehet tagadni a kommunikációs jelzéseket sem a súlyosan fogyatékos ember, vagy akár az érett magzat vonatkozásában sem, mi indokolja tehát ezen minőség esetében azt, hogy csak az érvelés szintű, tagolt beszéd formájában közölt kommunikáció fogadható el a személy státuszának feltételeként? Hasonlóan miért kell az énkép valamely kvantitatív mércéjéhez kötni a „már nem nem-személy" jogalanyiságra feljogosító fogalmát, amikor súlyos fogyatékos emberektől sem vonható meg a személyiségfejlődés, ezen belül az identitás elemeinek létezése?

Kis János érvelése szerint a személy fogalmához megkívánt pszichológiai tulajdonságok mind „azzal a képességünkkel függenek össze, hogy magatartásunk elszakadjon az érzékek által közvetített benyomások, valamint a fiziológiai szükségletek közvetlen impulzusaitól"[45]. A meghatározás mögött a *gehleni* antropológia alapfogalmai — tehermentesítés, hiátus a specifikus környezethez nem kötődő, világra nyitott ember cselekvése és a túltengő impulzusok között, a világgal való kommunikatív, tevékeny viszonyból származó ön-érzet, önállósulás a szituációtól — bújnak, *Gehlen* azonban kimondja, hogy a sajátos emberi konstelláció oka nem az intelligenciában keresendő, hanem az már „anatómiailag, szenzomotorosan, s mint most látjuk, érzékfiziológiailag jelen van"[46]. Ez pedig akár azt is jelentheti, hogy mégis releváns lehet az emberi fajhoz tartozás minőségével érvelni, hiszen már ezen a szinten jelen van, sőt éppen ebből a szintből kiindulva épülhet ki a sajátos antropológiai szituáció, feltételezve természetesen az életvitel szempontjából nélkülözhetetlen szociális aspektusokat.

Döntő lehet tehát a személy küszöbfogalmának keresése helyett a morális közösség szerepét hangsúlyozni, akár a *Spaemann* által tett ellenvetés elfogadhatóságát is megfontolni: „Egyetlen ember sem tanulná meg a személylét kifejezési formáit, ha nem személyként, hanem — feltételes reflexek kialakításával — beidomítandó élőlényként bánnak vele. Az ember személy volta tehát lényegi alkatához (Wesensverfassung) tartozik, és nem — az emberléttől elté-

rőleg — lassanként megszerzett tulajdonság. Mivel a homo sapiens faj normális egyedei bizonyos tulajdonságaik révén személyként ismertetik meg magukat, ezért személynek kell tekintenünk e faj összes egyedeit, azokat is, akik önmaguk ilyen megismertetésére ténylegesen még nem, már nem vagy egyáltalán nem képesek"[47].

Jegyzetek

1. Magyar Közlöny, 1992/132., 4705-4708. o. *2.* Vö. *Jobbágyi G.:* Az abortuszkérdés a pártiratokban: 1950-1981. Valóság, 1991/5.; *Mink A.:* Abortuszérvek HVG, 1992. január 4.; *Sándor J.* (szerk.): Abortusz és... Budapest, Literatura Medica, 1992. *3.* Egyetemes Nyilatkozat az Emberi Jogokról (1948). CFHRFI, 1988. 4.o. *4.* Die Europäische Menschenrechtskonvention (1953). Strasbourg: Europarat, 1989. 8. o. *5.* Vö. *Kis J.:* Vannak-e emberi jogaink? Párizs. Magyar Füzetek Könyvei, 1988. *6. Kis J.:* Az abortuszról. Érvek és ellenérvek. Budapest, Cserépfalvi, 1992.19. o. *7.* Vö. *Fletcher, G.:* Lehetséges-e überhaupt abortuszelmélet. BUKSZ, 1992/4., 301-305. o. *8.* Vö. *Nyíri T.:* Alapvető etika. Budapest, PPRKHA, 1988. 7. o. *9. Kis* i. m. 32. o. *10.* Uo. 57-62. o. *11.* Vö. *Thomson, J. J.:* A Defense of Abortion. Philosophy and Public Affairs, 1971/1. *12. Kis* i. m. 73-94. o. *13.* Uo. 95. o. *14.* Uo. 104. o. Vö. *Singer, P.:* Practical Ethics. New York, Cambridge University Press, 1979. 106-126. o.; *Sass, H-M.* (Hg.): Medizin und Ethik. Stuttgart, Reclam, 1989. *15. Kis* i. m. 104. o. *16.* Uo. 105. o. *17.* Uo. 109-110. Vö. *Fletcher, J.:* Indicators of Humanhood: A Tentative Profile of Man. Hastings Center Report, 1972/2.; *Tooley, M.:* Abortion and Infantificide. Philosophy and Public Affairs, 1972/2.; *Anstötz, Ch.:* Ethik und Behinderung. Ein Beitrag zur Ethik der Sonderpädagogik aus empirisch-rationaler Perspektive. Berlin, Marhold, 1990. 78-83. o. *18. Kis* i. m. 111. o. *19.* Uo. 114. o. *20.* Uo. 127-132. o. *21.* Uo. 139. o. *22.* Uo. 144-146. o. *23.* Uo. 143. o. *24.* Uo. 175. o. *25.* Uo. 164. o. *26.* Vö. *Pieper, A.:* Einführung in die Ethik. Tübingen, Francke, 1991. 190-191. o. *27.* Vö. *Endreffy Z.:* Az abortuszról. BUKSZ, 1992/4. *28.* Vö. *Beckwith, F.:* A testünkhöz fűződő személyes jogaink, az abortusz és a hegedűművész „kikapcsolása". Mérleg, 1992/3. 260-271. o. *29. Kis* i. m. 82-94. o. *30.* Uo. 93. o. *31.* Uo. 92-93. o. *32.* Uo. 169. o. *33.* Vö. *Kovács J.:* A művi abortusz a bioetika szemszögéből. Sándor J. (szerk.): i. m., 99-101. o. *34. Kis* i. m. 169. o. *35.* Uo. 182. o. *36.* Magyar Közlöny, 1992/132. 4706. o. *37. Kis* i. m. 168-169. o. *38.* Uo. 131. o. *39.* Uo. 132. o. *40.* 182. o. *41.* Vö. *Czeizel E.:* Egy orvosgenetikus etikai gondjai. Budapest, Kossuth, 1983. 99-126. o.; Uö.: Jövőnk titkai. Budapest, RTV-Minerva, 1984. 70-91. o.; Uö.: Az érték bennünk van. Budapest, Gondolat, 1984. 180-201. o.; Uö.:„Az élet él és élni akar". Egészséget mindenkinek! Budapest, RTV-Minerva, 1987. 158-190. o.; *Altner, G.:* Die Diskriminierung durch Gendiagnose und Gentechnik. Geistige Behinderung, 1990/4.; *Thimm, W. - Dürkop, P. - Ruf, S.:* Ethische Überlegungen zu humangenetischer Beratung und pränataler Diagnostik. Geistige Behinderung, 1990/4. *42. Kis* i. m. 187. o. *43.* Vö. *Endreffy* i. m. 427. o. *44. Kis* i. m. 131. o. *45.* Uo. 109. o. *46. Gehlen, A.:* Az ember természete és helye a világban. Budapest, Gondolat, 1976. 217. o. *47. Spaemann, R.:* Személy- e minden ember? Mérleg, 1990/3. 266. o.

A GYAKORLAT MŰHELYÉBŐL

„Daniló” Sportegyesület (Budapest-Üllő, Dóra-major)

Középsúlyos értelmi fogyatékosok lovagoltatása

WAGNER PÁL

(Közlésre érkezett: 1994. január 6.)

Vélhetően szokatlan kezdeményezés indult útjára 1986-ban a középsúlyos értelmi fogyatékos gyermekek lovagoltatásának első próbálkozásaival. Annak idején a kezdeti tapasztalatokat viszonylag rövid idő elteltével közreadtuk (Gyógypedagógia, 1987. 5-6. szám). Úgy érezzük, hogy az időközbeni történések és az újabb események bemutatása részben tájékoztatási, részben szakmai okokból elengedhetetlen.

Röviden utalva tehát a kezdetekre: 1986 őszétől a Nemzeti Lovardában lehetőséget kaptunk arra, hogy a Dohány utcai Foglalkoztató Iskola tanulóival megpróbálkozzunk — tanrendi keretek között — terápiás célú lovagoltatással. Ez a kezdeményezés — utalva a szervezettségre (tanrendi keretek) — ismereteink szerint Magyarországon az első ilyen jellegű volt az említett körben. Egyáltalán a fogyatékos emberek (gyermekek) körében is! Állításunk természetesen nem zárja ki a korábbi próbálkozásokat, kísérleteket.

1992-re kedvező helyzet alakult ki. Lehetségessé vált egy olyan sportegyesület létrehozása, amelynek egyik fő célkitűzése általában fogyatékos és konkrétan középsúlyos értelmi fogyatékos gyermekek és fiatalok lovagoltatása.

Az egyesület — mivel kezdetben zömmel Down-szindrómás gyermekekkel foglalkozott — névválasztásánál is figyelembe vette ezt a körülményt. Innen származik elnevezése: „DANILÓ” SE. (Down - Instrument - Ló.) A mozaikszó utal a tevékenység minden lényeges elemére. Főként arra, hogy az a lovaglás (lovagoltatás), amely ebben a formában történik, speciálisan kialakított és adaptált formájú. Eltérően az általában ismert lovaglástól és lovaglás-tanítástól, mint annyi minden mást, ezt is formailag és tartalmilag egyaránt új megközelí-

tésben kellett hozzáférhetővé tenni az értelmi fogyatékosok számára. Először önmagunkkal szemben volt szükséges a fogalmi át- és újraértékelése annak, amit addig mint lovaglást ismertünk meg. Kialakult tehát az a kép, amely egyúttal alapja lett a fogyatékos gyermekek lovagoltatásának. Mi az, amiben az adott korlátok miatt nem követhető a különbeni lovaglás, illetve melyek lehetnek azok a jellemzők, amelyek alkalmasak arra, hogy mégis lovaglásról beszélhessünk?

Alapelvek

Az új fogalom és értékrend egyik eleme, hogy mindenkinek joga van az aktív élethez. Ez független attól, milyen területről van szó. Másik elem, hogy a lehetőségek megteremtése, a bekapcsolás és aktivizálás társadalmi feladat. Fontos alapelv, miszerint: a fogyatékos emberek mozgósítására az aktív környezet és körülmények alkalmasak leginkább. A lovaglásban, mint nagyon aktív tevékenységben, speciális mozgósító forma rendkívüli lehetősége fedezhető fel.

A fentiek figyelembevételével került céltudatosan kialakításra a „Daniló", a fogyatékos emberek beillesztését, mozgósítását szolgálva.

Fogalom, forma, tartalom

A fogyatékosok lovaglásának (lovagoltatásának) fogalma, formája és tartalma eltér a különbeni lovaglástól. Fogalmilag azonosság áll fenn a tevékenység aktivizációját és a lóval való együttműködést tekintve. Lényegi eltérés az aktivizációval és az együttműködéssel kapcsolatos követelményekben mutatkozik. Ezek részben redukáltak és személyre igazítottak. Másfelől állandóan külső kontroll alatt állnak és erőteljesen befolyásoltak. A fogyatékosok lovaglása tehát a sajátosságok figyelembevételével, mint speciális formájú tevékenység jelenik meg. A forma kialakításánál mindenképpen figyelembe kellett venni az értelmi fogyatékos gyermek, fiatal sérülésének helyzetét, jellemzőit. A figyelem, észlelés, érzékelés, kis- és nagymozgások, gondolkodási képesség aktuális állapota éppúgy befolyásoló, mint a testi felépítettség vagy annak anomáliái. Ezek együttesen és külön-külön is meghatározzák a lovaglás (lovagoltatás) formáját és természetesen tartalmát.

A forma tekintetében legbiztosabb azonosságnak az épek lovaglásával összehasonlítva a következő állítás fogalmazható meg: a lovaglás lovon történik. Ezen túl és ezzel szoros összefüggésben viszont már minden a sajátosságok körébe utalt és azok függvényében jelentkezik.

Állításunk, miszerint: „a lovaglás lovon történik”, egy sor lényeges konzekvenciát tartalmaz az értelmi fogyatékos lovasra, lovasokra vonatkozóan. Ezek egyike, hogy függetlenül a lovaglási tevékenység szintjétől, maga a helyzet alapvetően eltér a mindennapi megszokottól. Új beállítódást igényel akár az egyéni adottságok és képességek oldaláról nézzük, akár a környezettel való kapcsolat alakulását tekintjük. A körülmény, hogy valaki lovon ül, egész testére vonatkozóan az addig megszokottól eltérő egyensúlyozást követel. Ez másfelől annyiban is eltér a megszokott sajátunktól, hogy mindenképpen a ló egyensúlyfenntartási törekvéseinek kell a magunkét alárendelni. A kettő optimális vektorhelyzete biztosítja a fennmaradást, a bármilyen szinten megvalósuló lovaglást, lovagoltatást. A helyzet leginkább a járás újbóli megtanulásával jellemezhető, amely korántsem egyszerűbb vagy könnyebb, mint az eredeti. Ugyanakkor számtalan új lehetőséget kínál — elsősorban terapisztikus céllal. Ehhez leginkább az szükséges, hogy ennek az „újbóli járás megtanulásnak” értelmezését ne csupán a „járásra”, illetve esetünkben a lovaglásra vonatkoztassuk. Vegyük figyelembe mindazt, ami ebből az új járástanulásból, tehát a lovaglásból következik. Korábbi egyensúlyozási feladatok egy részének szituatív újratanulását. Eddig ismeretlen egyensúlyozási módok elsajátítását. A környezet megismerésének és befogadásának új helyzetből adódó lehetőségeit. Az állandó térváltozás és a folyamatos térorientációs alkalmazkodás új követelményeinek jelentkezését.

Ebben a tekintetben természetesen nem maradnak, nem maradhatnak érintetlenek azok a pszichológiailag (és nyilvánvalóan gyógypedagógiailag) érdekelt területek sem, mint a figyelem, érzékelés, észlelés. A lovaglás-lovagoltatás, mint önmagában is új körülmény, megterhelve a fentebb említettekkel (egyensúlyozás, környezet újrafeldolgozása), másfajta aktivitás igényel, tesz kötelezővé. A lovon maradás és a lovaglási feladatok sikere érdekében a figyelemnek nemcsak az állandóságra, de a pillanatnyi változásokra, az ezen belül jelentkező folyamatos megosztottságra kondicionált állapotban kell lennie. Ennek hiányában szinte elképzelhetetlen bármiféle formájú és szintű lovaglás-lovagoltatás megvalósítása a középsúlyos értelmi (de más) fogyatékosok körében.

A lovaglás-lovagoltatás a középsúlyos értelmi fogyatékosok esetében többek között a figyelemmel szembeni kényszer-követelmények miatt tekinthető rendkívülien hatékony terápiás lehetőségnek. A figyelem folyamatos aktivizálása és igénybevétele ebben a helyzetben (lovaglás) tapasztalataink szerint sokkal nagyobb fokú, bármely más, általunk eddig ismert lehetőségnél. Ennek lényegében kettős magyarázata van. Többéves tapasztalat támasztja alá azt, hogy a lovaglással kapcsolatba kerülő fogyatékos gyermekek, fiatalok ragaszkodnak társukhoz, a lóhoz. Ez olyan emocionális alapot jelent szinte kivétel

nélkül mindegyiküknél, hogy a külső beavatkozások mellett autogén tréningnek vetik alá figyelmüket. A figyelmi állapot alakulását befolyásoló másik ok magának a lovaglásnak (gyógy-)pedagógiai mechanizmusából ered. Különös tekintettel kell lenni a lovas foglalkozások során a biztonságra, és mellette a kitűzött feladatok sikeres megoldására. Ennek érdekében nagyon erős és csak kizárólagos beavatkozás engedhető meg az irányítást illetően. A lovas foglalkozások helyén (karám, fedett lovarda), ideje alatt információs és (meta-)kommunikatív kapcsolat csak az irányító, a lovas és a ló között fogadható el! Ennek a hármasnak kell a kölcsönös egymásrautaltság és maradéktalan bizalom alapján megvalósítani a feladatokat, a kitűzött célt.

Szervezési teendők

Eddigi lovaglásszervezési tapasztalataink azt támasztják alá, hogy a fentebb említett rendkívülien következetes megvalósítási forma elfogadtatható és beláttatható a középsúlyos értelmi fogyatékos lovasokkal. Kulcsa azzal a deprivációs helyzettel van összefüggésben, amelyet az említett emocionális viszonyulás motivál. A szabályok durva megszegése a lovaglási sorrendben hátrábbkerülést, időleges felfüggesztést jelenthet.

Rendkívülien fontosnak tartjuk és ennek megfelelően járunk el a teljesítmények elismerése tekintetében. Ugyanakkor, szemben más, hasonló pedagógiai eljárásokkal, a lovaglásnál az egyes alkalmakra vonatkozó dicséret, jutalmazás az alkalmakon belül összetett, rétegzett. Egyaránt érinti úgy a feladatot végrehajtó lovast, mint a partner lovat is. Utóbbi megdicsérése és jutalmazása a fogyatékos lovas kötelező feladata. Ennek pedagógiai hasznossága leginkább azzal mérhető, hogy lehetőséget ad a résztvevőknek a rajtuk kívül álló teljesítmény felmérésére és elismerésére is.

Említettük, hogy a középsúlyos értelmi fogyatékos gyermekek és fiatalok lovaglása-lovagoltatása alapvetően az irányító, az éppen foglalkoztatott lovas és a ló együttes és szigorúan meghatározott egységében zajlik, képzelhető el. Ez tekinthető a mindenképpeni és mindenkori alapnak. Ebből kiindulva lehet a továbbiak folyamán különféle lovaglási formákat kialakítani.

Lovaglási-lovagoltatási formák kialakítása

Addig lovaglásról-lovagoltatásról érdemben nem lehet szó, amíg a körbe bevontak nyeregbe nem kerülnek. A kijelentés ugyan profánul hangzik, de valójában a megvalósítás nem mindig egyszerű. Nem sikerül ugyanis mindenkit

azonnal rávenni a felülésre. Ez érthető, ha arra gondolunk, hogy milyen érzelmi ambivalencia jelentkezik a lóra ülés vágya és a tényleges helyzet között. Az első felülést-felültetést tehát mindenképpen elő kell készíteni. Ennek gyakorlatában felhasználható a többi társ példája vagy a ló fokozatos megismerése (hozzáközelítések, hozzáérések, etetés, simogatás, 1-2 perces felültetések stb.). A hangsúly mindenképpen a fokozatosságon és a megnyerésen van. Önmagában a felülés elvállalása döntő jelentőségű, mivel egyet jelenthet a továbbiakban sorra kerülő lovaglás valamilyen formájának és szintjének elvállalásával.

Elterjedt szervezési és megvalósítási forma a vezetőszáras lovagoltatás (a vezetőszár 2 m hosszú „póráz"). Segítségével lépésben haladva lehet hozzászoktatni a gyermekeket a mozgó lovon ülés élményéhez. Ez a megoldás nem kizárólag az első élmények nyújtására alkalmas. Olyan esetekben, ahol még nem vagy nagyon lassan alakul ki az új helyzetnek megfelelő egyensúlyozás és az ehhez kapcsolódó ülésbiztonság, a vezetőszáras lovagoltatás a foglalkozások meghatározója. A vezetőszárat jól lehet alkalmazni csoportos foglalkozások során is.

Szintén gyakori a futószár használata (a futószár 5 m hosszú pányva. Végein karabinerrel, illetve forgóréssel). Használatával nagyobb távolságról különböző jármódokban: lépés, ügetés — lehet megvalósítani a lovaglás feladatait. A futószáras lovagoltatás elsősorban az egyéni foglalkozások szervezésére alkalmas a középsúlyos értelmi fogyatékosok esetében. Ám nem kizárt speciális szervezés esetén a csoportos foglalkoztatás megvalósítása sem.

Az önálló lovaglás formájának megteremtése több és kizárólagos feltétel függvénye a középsúlyos értelmi fogyatékos résztvevők esetében. A lehetséges feltételek mindegyikére vonatkozik, hogy eredendően tartalmazzák külön-külön és együttesen is a biztonság garanciáját. Ez azért különösen nehéz, mert a nálunk lovagló értelmi fogyatékosok gondolkodásának jellemzői, reakciókészségük, cselekvési, kivitelezési képességük eltérő mértékben ugyan, de általában alacsonyabb szintű, mint amit az önálló lovaglási helyzet megkövetel.

A fentiek ellenére sikerült kialakítanunk és működtetni azokat az önálló lovaglási formákat, amelyek egyaránt megfelelnek a biztonsági feltételeknek, a feladatokból eredő követelményeknek. Az önálló lovaglással kapcsolatos feltételek és követelmények egyúttal azt támasztják alá, hogy csak azoknál a résztvevőknél lehetséges valamilyen szintű megvalósítása, akik az említett fogyatékossági csoporton (középsúlyos értelmi fogyatékosok) belül a jobb képességűek közé tartoznak. Velük lehet lépésben vagy ügetésben, kisebb méretű, zárt pályán önálló lovaglást megvalósítani.

Lovaglásszervezés a fogyatékossági csoporton belül

I. CSOPORTNAGYSÁG

A lovaglás általában azon tevékenységek közé tartozik, amelyek az aktuálisan rendelkezésre álló foglalkozási idő alatt kislétszámú csoportot tud ellátni. Ennek oka részben a szükséges biztonság fenntartása, részben pedig a csoportban végzett munka egyénre szabott, aprólékos és részletezett formája.

Ezek az okok még jobban érvényre kerülnek értelmi fogyatékos gyermekek és fiatalok lovas foglalkozásain. Esetükben fokozott súlyt kap a biztonság kérdése és a munka részletezettsége. A középsúlyos értelmi fogyatékos gyermekek ezért ideálisan 5-6 fős csoportban, nagyobb gyakorisággal és hosszabb foglalkoztatási idővel lovagoltathatók valójában eredményesen.

Saját gyakorlatunk a következő formákat követi:

1. Hetes kurzusok

táborozási időszakban, 5-6 fős csoportokkal, naponta 2,5-3 óra teljes lovagoltatási idő. Személyenként általában 25-30 perccel.

2. Hétvégi, bentlakásos alkalmak

szombat reggeltől vasárnap délig, 5-6 fős csoporttal, 2 x 2 vagy 2 x 3 óra teljes lovagoltatási idővel. Személyenként általában 15-25 perccel.

3. Hétközbeni (iskolai) tanrendi lovaglás

tanítási időben, 3 x 6 résztvevővel váltásban, 2-2,5 óra lovagoltatási idővel, résztvevőnként 20 perccel — a Dohány utca 65. szám alatti általános (foglalkoztató) iskolával közös szervezésben.

II. CSOPORT ÖSSZETÉTELE

A lovaglás egyes alkalmainak megtervezése és eredményes végrehajtása, akár a gyógypedagógiai munka más eseteiben, nem független attól, hogy milyen összeállítású csoporttal dolgozunk. Így itt is érvényesülnek az életkori és fogyatékossági jellemzők (akár a fogyatékosság fajtájáról, akár annak súlyosságáról van szó).

Alsó életkori határ elvileg nincs. Tapasztalatunk az, hogy általában 4 éves kortól lehet elfogadott felültetés esetén már eredményesen dolgozni. Ami lényeges és megerősített tapasztalat, hogy az egyes csoportok összetételénél a „kurzus-forma" szervezésekor 5 fős csoportba legfeljebb 1, míg a 6 fős csoportba 2 alacsony életkorú résztvevőt tanácsos bevenni. Alacsony életkorúnak tekintjük a lovaglás szempontjából a 4-10 éves korúakat.

A limitálás oka, hogy hamarabb fáradnak, kevésbé kitartóak. Nehezebben tűrik a sorrakerülést. Lovaglási idejük letelte után zavarják és „széttörik" a munkát. Életkori túlsúlyban lévő csoportban viszont fegyelmezettebbek, jobban kezelhetők.

Általában törekszünk homogén csoportok kialakítására. Számunkra az az ideális, ha a kezdők és a haladók — a futószárasok és az önálló lovaglók egységes csoportot alkotnak. Ugyanez vonatkozik az értelmi fogyatékos és mozgássérült résztvevőkre is. Nem kétséges, hogy a lovas foglalkozások tervezését és kivitelezését a csoportok homogenizációja nagymértékben megkönnyíti.

Nem mond ellent a fentieknek az a követett eljárás, hogy az egységesítési törekvések mellett a kezdők és haladók csoportjait egy-egy haladó, illetve kezdő számára mindig átjárhatóvá tesszük. Ennek oka, hogy folyamatosan szükség van demonstrációra alkalmas résztvevők kinevelésére a kezdő csoportból és máshonnan egyaránt.

Lovaglási-lovagoltatási munka szervezése

1. Általános szempontok

A középsúlyos értelmi (és más) fogyatékosokkal végzett lovaglási munka egyik követelménye, hogy a résztvevőkről megfelelő és bármikor hozzáférhető adatok álljanak rendelkezésre. Ezek tartalmazzák a legfontosabb orvosi, gyógypedagógiai, pszichológiai ismereteket éppúgy, mint az esetleges különleges bánásmódra vonatkozó tudnivalókat. Külön figyelmet érdemelnek ebből a szempontból a Down-szindrómás résztvevők csigolyaröntgen-vizsgálatai.

A lovaglási munkát végző munkacsoport, függetlenül az 5-6 fős csoportlétszámtól, ideálisan 3 résztvevőből áll: 1 lovaglás-oktató, 2 segítő (ebből 1 gyógypedagógus, 1 asszisztens). A lovaglás-oktatónak a mi esetünkben szintén gyógypedagógusnak kell lennie. Ez azért kardinális kérdés, mert ezen a lovaglási területen nem a lovaglás számára adunk át gyógypedagógiai ismereteket,

hanem a gyógypedagógia számára alakítunk ki egy eddig nem használt, új területet. Elképzelhetetlen, hogy kellő személyes gyógypedagógiai szakismeret és pedagógiai gyakorlat nélkül (csak magas szintű lovaglási ismeretekkel rendelkezve) bárki is hatékonyan, eredményesen, a szakterület céljait amatőrként megértve dolgozzon a fogyatékos résztvevőkkel. Különösen így van ez, ha arra gondolunk, hogy a lovaglás-lovagoltatás folyamán gyakran adódik olyan helyzet, amikor azonnal és abszolút biztonsággal kell közbelépni, beavatkozni. Ebben az esetben nem lehetséges egy esetleges külső tanácsadó vagy segítő „team" véleményének megvárása. Mindezekre azért hívjuk fel nyomatékosan a figyelmet, mert nagyon is várható, hogy különböző címeken és elnevezéseken a figyelem fokozottan a fogyatékosok lovagoltatása felé fordul. Erre már vannak élő példák, amelyek nem érzik szükségességét a gyógypedagógiai ismereteknek, tapasztalatoknak, még a tanácsadó team-eken keresztül sem!

2. Egyéni és csoportmunka a lovaglásnál

A bevezetőben említett 1986-os kezdetekkor (és még egy jó ideig), mivel Magyarországon hagyományok nélküli tevékenység volt az értelmi fogyatékosok lovagoltatása, modellezhető minta hiányában kezdtük el a munkát. Ezen nem enyhített az sem, hogy a lovastorna (voltizs) területéről próbáltunk használható elemeket átvenni, adaptálni. Egyfelől, mert nagyon kevés elem bizonyult átvehetőnek vagy adaptálhatónak, másfelől, mert az elképzelésünkben már akkor egy teljesen originális és kizárólag a mi résztvevőinkre tervezett lovaglás kialakítása körvonalazódott, mint távlati cél.

Az említett elem- és adaptáció-használat több ok — felszerelés hiányossága, helyszűke, nem éppen megfelelő ló — miatt az említett lovaglási-lovagoltatási formák közül a vezetőszáras megoldást és az egyéni foglalkoztatást tette kizárólagossá. Bizonyos ponton túl pedagógiai problémák merültek fel, mert a csoport tétlenül várakozó tagjai komoly mértékben veszélyeztették a munkát. Ugyanakkor a foglalkozási sorozatok a csak egyéni és vezetőszáras alkalmazás miatt korlátozott lehetőséget kínáltak, és nem igazán álltak elképzelt céljaink szolgálatában.

Megoldást (fenntartva a vezetőszáras egyéni formát) különböző kombinációk kialakításában találtunk. Csökkentettük és olykor teljesen elhagytuk a lovastorna-elemeket és azok adaptációit. Helyettük egyszerű eszközöket kezdtünk alkalmazni. Ebbe a használatba bevontuk a csoport többi, éppen nem lovagló tagját. Az említett eszközhasználat vezetett el a továbbiak folyamán, hogy egyre több gyakorlatot tudtunk kialakítani saját igényeink szerint. Lénye-

gében megalapoztuk a vágyott gyógypedagógiai egyéni és csoportos lovagoltatást a középsúlyos értelmi fogyatékosok számára. Ezzel valójában közelebb kerültünk elképzeléseinkhez.

Eszközhasználat a lovaglás folyamán

Említettük azt, hogy milyen gondok kerültek előtérbe a középsúlyos értelmi fogyatékosok lovaglásának megvalósításakor a tartalom tekintetében (adaptálható és biztonságosan elvégezhető gyakorlatok).

Viszonylag rövid idő alatt, az egyesületi háttér sikeres megteremtésével (megfelelő, saját használatú ló, felszereltség, független munkavégzési lehetőség) lehetett kialakítani a sajátos foglalkozási formát. Ennek elsődleges jellemzője, hogy a lovaglási tevékenység folyamán különböző módon és nehézségi fokkal a középsúlyos értelmi fogyatékos résztvevők eszközöket használnak, azokkal gyakorlatokat végeznek.

A használatba kerülő eszközök széles kört alkotnak. Lényegében eszköznek tekintünk mindent, amit lovaglás-lovagoltatás közben felhasználunk, bevetünk. Vannak közöttük ún. „szabályos" eszközök: labdák, karikák, játéktárgyak. Mellettük vannak a célt szolgáló más, különleges tárgyak: botok, pálcák, dobozok, jelzőrudak, zászlók, háztartási eszközök (pl. tojástartó, fóliahenger), vagy éppen ruhadarabok, anorák.

Az említett eszközöket alkalmazzuk egyszerűen és kombinációkban a lovaglás-lovagoltatás folyamán. Innen az egyesület mozaikszó-nevében az *instrument* hivatkozás.

A lovaglás tehát, amelyet kialakítani és megvalósítani próbálunk a középsúlyos értelmi fogyatékosokkal, eszközközpontú (instrumentális) lovaglás. Ennek köszönhetően speciálisan terápiás jelleget hordoz. Túllépve az általános lovaglási jellemzőkön (egyensúlyozás, folyamatosan aktív figyelmi állapot stb.), egyéb tekintetben célzatosságot tartalmaz. Ez a célzatosság kifejezetten gyógypedagógiai irányultságú. Az említett eszközök lovaglás közbeni alkalmazása figyelem-elterelő, a feszültség csökkentése érdekében. Oldja a lovaglás folyamán jelentkező fiziológiás merevséget. A figyelem aktivitása a tárgyakkal, eszközökkel történő feladatokra és nem az egyébként szokatlan helyzetre összpontosul. Maguk az eszközök és tárgyak, használatukat tekintve szintén célzatosságot tesznek lehetővé. Feladatok alakíthatók ki az említett tárgyak és eszközök segítségével a finommotorika, a nagymozgások, végtagok, törzs stb. mozgásállapotának javítása, fejlesztése érdekében. Hasonlóképpen lehetséges

speciális feladatok tervezése és megvalósítása az érzékelés, észlelés, figyelem állapotának javítása érdekében.

Különleges lehetőséget kínál a lovaglás a *gondolkodás* fejlesztése szempontjából a középsúlyos értelmi fogyatékosok számára. Ennek legfontosabb eleme, hogy minden, ami a lovaglás folyamán (tehát lovon ülve és mozgásban) történik az események állandó és újrafelfogását, felidézését követeli meg. Ennek további és szükségszerű következménye a folyamatos gondolatbeli nyomonkövetés és a helyzetnek megfelelő, adekvát cselekvések elvégzése. A mobil állapotból következően a következő feladatra való belső felkészülés.

A fentiekkel összefüggésben tapasztalataink alapján megállapíthatjuk, hogy a középsúlyos értelmi fogyatékosok lovaglása-lovagoltatása a résztvevő(k) egész személyiségének változása szempontjából permanensen kondicionált állapot kialakítását és fenntartását teszi lehetővé.

Irodalom

Flandorfer Tamás - Hajas József: Ló és lovaglás. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1985. *Claudia Morin:* Therapist Shares Knowledge of Hypotherapy in Easthern Europe. Narha News, November-December, 1992. Vol. 5. Number 6. *Dr. Ocsag Imre - Szidnainé dr. Csete Ágnes:* Lóra gyerekek! (Voltizsálás). Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1986. *Jacqueline Sahaheen:* Handicapped Children Ride Tall in the Saddle. The New York Times (New Yersey Weekly), 1987. Juni. 28. *Szidnainé dr. Csete Ágnes:* Lovak. Búvár Zsebkönyvek, Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1986. *Helga, Vogel:* Das Pferd als Partner des Behinderten. (Integration und Rehabilitation durch Reiten.) *Wagner Pál:* Imbecillisek terápiás lovagoltatása (előadás). Gyógypedagógiai Innovációs Napok, 1988. OPI. Uő.: A terápiás lovaglásról (előadás). I. Magyar Down Konferencia, 1991. Uő.: A terápiás lovaglás jelene és ami mögötte volt.. Lovasfutár, 1993/1-4. szám. Uő.: Középsúlyos értelmi fogyatékos tanulók terápiás célú lovagoltatása. Gyógypedagógia, 1987/5-6. szám. 142. p. Uő.: Terápiás lovaglás. (Minta - tanterv a foglalkoztató iskolák számára.) Országos Közoktatási Intézet (megjelenés alatt), 1993. Uő.: Egy rendhagyó kiállítás kapcsán. Gyógypedagógiai Szemle, 1994. *„Daniló" Munkacsoport:* Tanulmányok a terápiás lovaglás köréből, 1994 (előkészület alatt).

Cházár András Óvoda, Általános Iskola és Diákotthon (Vác)

A gépírás helye és szerepe a beszéd- és nyelvtanulási zavarok diagnózisára épített terápiában, hallássérült előkészítős tanulóinknál

BAHAREVNÉ NÁDUDVARI KATALIN

(Közlésre érkezett: 1994. március 2.)

Életkoruknak nem megfelelő fizikai állóképességű, rendkívül fáradékony tanulóink mozgásfejlesztésében a kommunikációs nehézségek miatt a játékosság, a motiváció biztosítása fokozottabban szükséges volt, komoly gondot jelentett. Keresve új és újabb lehetőségeket motiválásukra, a gépírás felé fordultunk.

> A gépírás önmagában motivált, hiszen a mozgásnak azonnal jó eredménye volt — a betű szép képében. A sikerélménynél jobb motiváció nincs, és emellett pozitívan hatott a gyermekek önértékelésére is.

A gépírás az írásirányok betartatásában, az analizálási és szintetizálási képesség gyakoroltatásában, a kiejtés tanításában, az esztétikai érzék, szukcesszív emlékezet, a ritmusérzék fejlesztésében komoly szerepet játszik. E fejlesztő hatásokat vettük figyelembe, mint elsődleges célt, s a gépírás megtanulását mint ajándékot értékeltük.

A gép megkönnyítette a kis- és nagybetűk egyeztetését is. A tetszetős külalakú írást hazavihették a gyermekek, megörvendeztethették szüleiket. Előkészítős gyermekekről levén szó (6-7 évesek) a szülők még nem tudták igazán feldolgozni azt a traumát, melyet a sérülés felfedezésekor átéltek, így a gyermek minden pozitív eredménye hozzásegített a szülő-gyermek kapcsolat jobbátételéhez.

Mechanikus írógéppel indult a foglalkozás, de azonnal fény derült a gép hátrányaira: a leütéshez nem rendelkeztek kellő erővel, s ujjaik könnyen beszorulhattak, becsúszhattak a billentyűk közé. A munkát számítógépen folytattuk. Itt a leüléshez elég az érintés is, s a változtatható színű monitoron megjelenő betűk és ábrák még jobban motiváltak.

Pozitív fejlesztő hatása volt annak is, hogy az esetleges hibákat önállóan tudták eltüntetni. A gép pillanatok alatt több példányban elkészíti a „művet", akár minden családtag részére is.

A gépírás módszertanából átvett kéz- és ujjtornával bővítettük *Porkolábné dr. Balogh Katalin* által javasolt mozgásfejlesztő gyakorlatainkat. Megtartottuk a gépelés során a helyes ujjrendet is, ezzel a betűk kötődését próbáltuk segíteni — hiszen a kiejtéstanítás és betűismertetés szinkronját képtelenek voltunk megőrizni. A betűt ujjábécével is elolvastuk, kiejteni is megpróbáltuk, majd a helyes ujjal gépeltük. Első betűnk az *m* volt. Ezt a jobb kéz mutatóujjával kell leütni, míg a bal kéz hüvelykujja a szóközbillentyűt kezelte. A betű és a szóköz váltakozott a soron végig. Majd a betű kétszeri, háromszori leütése váltakozott a szóközzel *(1. típusú gyakorlólap)*.

Dacára annak, hogy a gyermekek 60 %-a balkezes, ragaszkodtunk a betűtanítási sorrendhez, így jobbkézzel gépeltettük az *i, o, u* betűket, míg a szóközt a bal kéz hüvelykujja ütötte az *m*-hez hasonló ritmusos sorokban. Következő lépésként a magánhangzókhoz kapcsoltuk az *m*-et, ahogy a kiejtéstanításnál és a dyslexia-prevenciónál szoktuk *(2. típusú gyakorlólap)*.

Ma már tudjuk a gyakorlatból, hogy a kettes típusú gyakorlólappal végzett munka busásan megtérül, és nem kell annyira törekedni értelmes szavak gépeltetésére.

Első értelmes szavunk a *mama* volt, ezt két kézzel kell gépelni az ujjrendi szabályok szerint — a gépírás módszertana más sorrendet javasolt — a szóválasztásnál. A gyermekeket a szó tartalma, erős érzelmi töltése átsegítette az akadályokon. A *tea, te, fa, baba* szavaink, melyek a *mama* szót követték, már jobban alkalmazkodtak a gépírás módszertani követelményeihez. Szavaink válogatásánál alapvető szempont volt: ismerjék jól a gyermekek a szó jelentését, s ha kiejteni nem is tudják, ujjábécével jól begyakorolt szó legyen. (Sajnos a gépünkön ékezetes betűk nincsenek, ezért a válogatásnál néhány szót mellőzni kellett.)

A szavakat képről és az aláírt, kézzel írott szóképről gépelték, míg a gép nyomtatott nagybetűt és kisbetűt is tud adni — ezt tetszés szerint tudják a gyerekek szabályozni. A különböző betűalakok egyeztetése szinte észrevétlenül megtörtént *(3. típusú gyakorlólap)*.

Az értelmes szavak gépeltetésével — úgy véltük — az írásos beszédnevelést tudjuk hatékonyan támogatni, mert a következő lépésként képről gépelték a szavakat, de a lap hátoldalán ott volt az írott szókép is, de kevert szórendben *(4-5. típusú gyakorlólapok)*. Örömmel versenyeztek, ki tudja egyedül leírni anélkül, hogy a lapot megfordítaná. Külön örömmel gyűjtöttek még leírandó

Gyakorlólapok

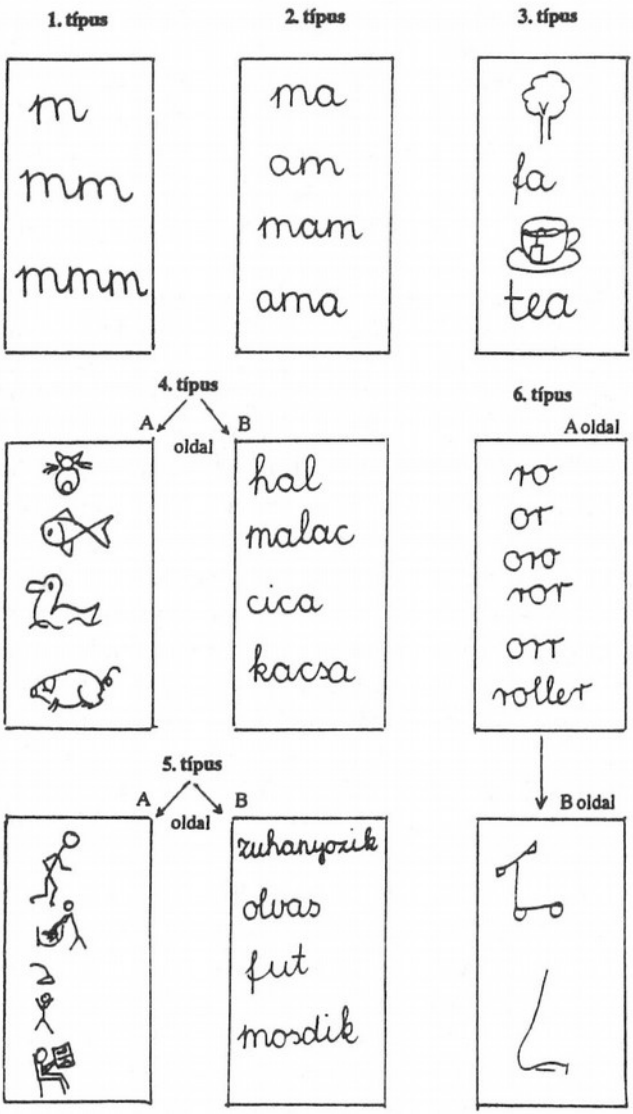

szavakat az 5. típusú gyakorlólap szavaihoz, ahol a szavak belső tartalom szerint voltak csoportosítva, pl. melléknevek, igék.

Ma már tudjuk, hogy nem lett volna haszontalan, ha tovább gépeltettük volna az ún. ciklikus gyakorlatokat, ahogy ezt a kiejtésjavításnál, dyslexia-prevenciónál tesszük. Belátva ezen gyakorlatok fontosságát, ma már erre is kellő figyelmet fordítunk, akár az értelmes szavak gépeltetésének rovására is *(6. típusú gyakorlólap)*.

Néhány szó az eredményeinkről

A gyermekek szeretnek gépelni. Hetente kb. 1 óra gyakorlási idő jut egy tanulóra. Egy év alatt kb. 40-50 szót tudnak gépelni egyénenként változó sebességgel, helyes ujjtartással.

Eredményeinket látva lehetőséget kaptunk a számítógépes terembeli, együttes gyakorlásra is. A gyakorlóidő így heti 3-4 órára nőtt, s a tempó is látványosan felgyorsult, a mozgások automatizálódása is hamarabb várható. Egy-egy szóból 3 sort gépelnek a gyerekek.

A fejlesztő munkában, a gépírás gyakoroltatásában, a korrepetálási órák kettős helyszínű gyakorlási lehetőségének megteremtésével segített osztályunk nevelőtanára, *F-né Bihari Gabriella*. Lelkiismeretes segítségéért ezúton is szeretnék köszönetet mondani. Köszönjük *Hámory Jenőné* és *Prontvai Sándorné* gépírástanárnők segítő tanácsait — s elnézésüket kérjük, hogy néha azokat át kellett formálnunk, tanítványaink speciális gyakoroltatása érdekében.

Irodalom

Kökény Sándor: Gépírás I. Tankönyvkiadó, Bp. 1989. Uő.: Gépírás II. Tankönyvkiadó, Bp. 1992. *Porkolábné dr. Balogh Katalin:* Készségfejlesztő eljárások tanulási zavarral küzdő kisiskolásoknak. Budapest, Iskolapszichológia 4., ELTE.

Nevelési Tanácsadó (Százhalombatta)

Olvasónapló és gondolatmorzsák a dadogáshoz

SZABÓ ÉVA

(Közlésre érkezett: 1994. április 5.)

Évekkel ezelőtt egy — nem kimondottan szakmai — előadáson a jegyzeteim mellé írt, a hallottakkal kapcsolatos asszociációimra odapillantva kolléganőm megjegyezte: „Neked mindenről a dadogók jutnak az eszedbe?"

A dadogás, a benne rejlő számtalan kérdéssel, változatlanul érdekes, izgalmas terület számomra. Néha úgy tűnik, hogy válaszokra is lelek a munkám, a hétköznapi történések feldolgozása során, könyveim olvasása közben. Most olvasmányaimból gyűjtöttem össze egy csokor idézetet; olyan gondolatokat, amelyek szintén a dadogókat, a dadogást „juttatták eszembe". Lejegyeztem azokat az asszociációkat is, amelyeket bennem felidéztek. (E szövegrészek idézőjel és forrásmegjelölés nélkül szerepelnek írásomban.) Impressziók ezek, a teljességre való törekvés és a szabatos, tudományos meghatározás igénye nélkül. Továbbgondolás céljából adom közre őket.

„... Az ember magatartása kétarcú, amiként kettő az alapszó, amit kimondani képes. Az alapszók nem szavak, hanem szópárok. Az egyik alapszó az *Én-Te* szópár. A másik alapszó az *Én-Az* szópár... Az *Én-Te* alapszót csak egész lényével mondhatja az ember. Az *Én-Az* alapszót sohasem mondhatja egész lényével az ember.

(Martin Buber: Én és Te. Ford.: Bíró Dániel. In.: Múlt és jövő. Zsidó kulturális folyóirat, 1990/1. 27-32. Id.: 27. o.)

X szeretné, ha figyelnének rá. Egész lényével arra törekszik, hogy egész lényére figyeljenek — egész lényükkel — a neki fontos személyek. Nem sikerül. Dadogni kezd. *Dadogás: a teljesség iránti igény kudarca.*

Y fél attól, hogy személyében megszólítva kell beszélnie. Önmagaként. *Dadogás: félelem a teljességtől; a rejtőzködés kudarca.*

„És ha a kommunikáció kimarad vagy csődöt mond, ez olyan, mint az effektív létveszteség."

(Hamvas Béla: Szellem és egzisztencia (Karl Jaspers filozófiája). In.: Hamvas Béla: Szellem és egzisztencia. Pannónia könyvek. Kiadja a Baranya megyei Könyvtár, 1987. 27-85. ld.: 75. o.)

Megszólítalak, tehát vagy.
Megszólítasz, tehát vagyok.

„... megnyilatkozni annyi, mint valósággá lenni: amikor megnyílok, a másik nyíltságán nyílok meg s ő az enyémen, s ezen a nyíltságon igazzá leszünk és valóságosakká és valódiakká, amikor nem térünk ki és nem burkolózunk be és nem zárkózunk el."

(Hamvas Béla, uo. 76. o.)

„... Szeretném magam megmutatni,
Hogy látva lássanak,
Hogy látva lássanak..."

(Ady Endre: Szeretném, ha szeretnének. In.: Ady Endre összes versei. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1977. 199. o.)

„Fakanállal vertem az asztalt, hogy anya szóljon már rám, de nem szólt rám."

(J. Mónika, öt éves dadogó)

„... A gyereknek kél káromkodni kedve —
nem hallod, mama? Szólj rám!..."

(József Attila: Kései sirató. In.: József Attila összes versei. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1971. 325. o.)

Dadogás: a megszólítás csődje.

„... a kérdést feltevők afelé orientálódnak, ami közvetlenül előttük van az időben... A válaszadók irányultsága az éppen kimondottra szegeződik: ők visszafelé, nem pedig előre tekintenek..."

(Goffman, E.: A hétköznapi élet szociálpszichológiája [tanulmányok]. Gondolat, Budapest, 1971. 428. o.)

Visszafelé néz. A dadogó visszafelé néz. A kérdésre (a kihívásra), az elutasító, negligáló reakcióra figyel, s belebotlik a legkisebb kőbe % szóba —, amely előtte hever.

„... minden kérdés anticipál valamilyen választ...”

(Goffman, uo. 428. o.)

A dadogó dilemmája: azt mondja-e, amit mondani szeretne, vagy azt, amit a másik hallani akar.

„... minél homályosabbak egy beszélő megállapításai az eredeti hallgatók számára, a neki válaszoló személy valószínűleg annál nagyobb erőfeszítéssel próbálja majd azok értelmét saját válaszában feltárni...”

(Goffman, uo. 476. o.)

Mindennapi dadogásaink!

Dadogás: kórosnak minősített, nem tudatos, ismétlődő válasz a másik tudattalanul dekódolt, ismételt közléseire.

„... nézd meg magad bennem, aki beszélek...”

(Apokrif János-evangélium részlete [Jézus tánca]. In.: Weöres Sándor: A lélek idézése. Műfordítások. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1958. 269-270. Id.: 270. o.)

„... A lét dadog,
csak a törvény a tiszta beszéd...”

(József Attila: Óda. Uo.: 285-288. Id.: 288. o.)

Dadogni vagy dadogtatni?

„... valamit mondani annyi, mint tenni valamit...”

(John L. Austin: Tetten ért szavak. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990. 102. o.)

Újabb dilemma: tenni vagy nem tenni?

„... Az az ember nem tudja, miért szenved!
Mitől gyógyulhatna meg szegény?...”

(Ékírásos akkád varázsmondóka részlete. In.: Rákos Sándor: Agyagtáblák üzenete. Magyar Helikon, Budapest, 1963. 87. o.)

„Ami nagyon egyenes, az hasonló a görbéhez; aki nagyon ügyes, hasonlít az ügyetlenhez; aki nagy vitatkozó, hasonlít a dadogóhoz.”

(Lao-ci: Tao tö king. In.: Kínai filozófia. Ókor. Második kötet. Ford.: Tőkei Ferenc. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 33. o.)

„— Találd ki, az óriásnak mekkora a hangya?
— Nincs is óriás.
— Ha lenne...”

(Barátját kérdezte K. Tamás, öt éves dadogó. Spontán gyógyult.)

Minden Kedves Olvasónknak
békés, boldog és sikeres
új esztendőt kíván

a Szerkesztőség

TANULMÁNYÚT, tapasztalatcsere

Beszámoló a MAMH Egyesület konferenciájáról

(Róma, 1994. március 23-26.)

A MAMH Egyesület *(Medical Aspects of Mental Handicap)* első nemzetközi konferenciáját „Értelmi fogyatékosok a 2000. év társadalmában" címmel rendezte. Már az első körlevélben hangsúlyozták a téma megközelítésének multidiszciplináris (és nemcsak orvosi) jellegét. A konferencia helyszíne a *Sheraton Golf Hotel* volt, amely Róma modern városrészében, az EUR-ban van, 10 km-re a történelmi városközponttól. A mintegy ötszáz résztvevő orvosok, gyógypedagógusok, pszichológusok és szociális szakemberek közül került ki. Délelőttönként plenáris ülések zajlottak, délután 4 szekcióban folyt a munka. Az előadásokhoz poszter konferencia is csatlakozott.

Az előadások egy része — természetesen — az értelmi fogyatékosság kórokaival foglalkozott, és néhány új vagy ritka szindrómát tárgyalt. A multidiszciplináris megközelítés jegyében azonban nemcsak e kórképek biológiai-genetikai jellemzőiről volt szó, hanem az ilyen egyének tulajdonságairól, sőt oktatásuk sajátosságairól is.

Egy rövid beszámolóban sajnos nincs hely még a fontosabb előadások ismertetésére sem. Néhány előadást azonban összefoglalunk azok közül, amelyek kollégáink közelebbi érdeklődésére számot tarthatnak.

Mölsa P. K. (Naskarla, Finnország): „Értelmi fogyatékosok túlélése és halálának okai" c. előadásában megállapította, hogy az intézetben élő értelmi fogyatékosok túlélési esélyei rosszabbak, mint a nem intézetben élőké. A legjobbak azoknak az esélyei, akik szüleikkel, otthon élnek. A halálokok között leggyakoribb a bronchopneumonia (41 %), a cardiovasculáris betegségek (11 %) és a súlyos epilepsziás roham.

Hill-Smith A. (London, Anglia) az értelmi fogyatékos gyermekek szüleinek mortalitását vizsgálta meg. Régen ismert az a teher, amelyet az értelmi fogyatékosokról való gondoskodás jelent. Ez elsősorban azokat érinti, akik a leghosszabb ideig teszik ezt: az értelmi fogyatékosok szüleit. Ez még akkor is így

van, ha figyelembe vesszük az angliai változásokat, ahol a gondoskodást egyre inkább a közösség vállalja.

Goergen E. (Cannero Riviera, Olaszország) látási fogyatékos gyermekek korai terápiájáról számolt be. A gyermekek 0-4 éves korúak voltak, egy részük halmozott fogyatékos. A terápia legfontosabb alapelve a tanulási lehetőség biztosítása a gyermek szintjének és egyéni sajátosságainak megfelelően. Különös figyelmet fordítanak a szülőkre, és tanácsokkal látják el a családot a sérült gyermekkel való mindennapi együttélést illetően.

Warburg M. (Gentofte, Dánia): „A szem fejlődési rendellenességei és értelmi fogyatékosság" c. előadásában felhívta a figyelmet arra, hogy a szem fejlődéstanilag az agy kihelyezett része. A megkésett fejlődést mutató egyéneknél ezért rendellenességei sokkal gyakoribbak, mint az átlagnépességben. A szem fejlődési rendellenességeinek vizsgálata megkönnyíti bizonyos szindrómák azonosítását, amelyek legtöbbször genetikus vagy intrauterin eredetűek. A megelőzésben jelentős szerepet játszik a prenatalis diagnosztika, amely az esetek egy részében lehetséges. Sok veleszületett rendellenesség kezelhető, tünetei enyhíthetők akkor is, ha okát nem ismerjük.

Woodhouse J. M. és munkatársai (Cardiff, Anglia) megvizsgálták a Down-kóros gyermekek között meglehetősen gyakori refrakciós hibák keletkezését. Ép újszülöttek között a szem töréshibái meglehetősen gyakoriak, ezek azonban az első két életévben rendszerint spontán rendeződnek (emmetropáció), Down kóros újszülötteknél e hibák gyakorisága hasonló, de nem rendeződnek, sőt gyakoriságuk nő, valószínűleg az emmetropizációs folyamat sikertelensége miatt. Ugyanez a munkacsoport egy másik előadásban (*Pakeman* és munkatársai) kimutatta, hogy az iskoláskorú Down-kórosok mintegy 80 %-ában csökkent a szemlencse akkomodációja.

Rasore-Quartino A. (Genova, Olaszország) új rendszert ismertetett a Down-kórosok másodlagos betegségeinek megelőzésére. Felhívta a figyelmet arra, hogy különböző életkorokban más és más ellenőrző vizsgálatokat kell végezni. Így pl. kisgyermekkorban kell diagnosztizálni bizonyos fejlődési rendellenességeket és figyelmet kell fordítani a fertőző betegségek és az érzékszervi hibák megelőzésére. Meg kell ismételni továbbá a korábbi életszakaszokban lezajlott vizsgálatok egy részét, így pl. folyamatosan ellenőrizni kell a belsőelválasztású mirigyek, elsősorban a pajzsmirigy működését. Megjegyezzük, hogy egy korábban az Egyesült Államokban jól bevált megelőző-ellenőrző rendszer fordítása lapunk egy korábbi számában olvasható (GYOSZE, 1992. XIX. 194-199).

Ryde-Bradndt B. (Lund, Svédország): „Down-kóros gyermekek taktilis percepciója" c. előadásában arról számolt be, hogy a 10 éves Down-kórosok taktilis percepciója rosszabb, mint a 6 éves korú ép gyermekeké. A sztereognosztikus tesztben mutatott teljesítmény még a négy éveseknél is rosszabb volt, míg az ujj-diszkriminációs és a grafesztéziás tesztekben jobb. Vizuális kontroll mellett sikeresen végrehajtottak minden próbát. A taktilis diszfunkció határozottan korrelál a kognitív diszfunkcióval. A szerzők szerint az ilyen percepciós deprivációk okozhatják a Down-kóros gyermekek kognitív hátrányát.

Louhiala, P. (Helsinki, Finnország) multivariációs módszerekkel elemezte az értelmi fogyatékosság perinatális okait. Úgy találta, hogy egymástól független kockázati tényezőt jelent az anya alacsony szociális helyzete, többszörös szülés és többes terhesség, aszfixia, hypoglykémia, az újszülött hyerbilirubinémiája, valamint az, ha az újszülött fiú. Extrém koraszülöttség (a 33. gesztációs hét előtt) valamint a nagyon alacsony születési súly (1500 g alatt) különösen magas kockázati tényezőt jelent.

Kaski M. (Nenonpelto, Finnország): az értelmi fogyatékosokkal foglalkozó orvosoknak ismernie kell az ætiológiai tényezőket és a prognózist, a megelőzést, a korai felismerést, a kezelést és a habilitációt, a csatlakozó fogyatékosságokat és betegségeket; ismernie kell a genetikát, a növekedést és testi fejlődést, a szexualitást, az interperszonális kapcsolatokat, a családok problémáit és járatosnak kell lennie az orvosi terápia, a habilitáció és másfajta segítségek új eredményeiben. Jó kapcsolatot kell fenntartania továbbá a többi szakemberrel. Finnországban erre külön minősítés van, amely rendszerint valamilyen korai specializációra épül (gyermekgyógyászat, gyermekneurológia, gyermekpszichiátria, neurológia vagy pszichiátria), de részt vehetnek benne általános orvosok is. A felkészítés: két éves gyakorlat után kétszáz órás elméleti kurzus, mely szigorlattal zárul.

Barth P. G. (Amsterdam, Hollandia) a kisagynak az értelmi fogyatékosság kóreredetének megállapításában betöltött szerepére hívta fel a figyelmet. A perinatalis hypoxia következtében beállott kisagyi hypoplasia vagy atrophia fontos kísérője számos öröklődő rendellenességnek. Ugyancsak gyakori a két kisagyi féltekét összekötő vermis hypoplasiája. Külön csoportot képeznek a pontocerebelláris hypoplasiák. Ezek közül az ún. 2. típust írták le részletesebben (PCH-2), amely értelmi fogyatékossággal, extrapiramidális mozgászavarokkal és mikrocephaliával jár. Ezek az eredmények a legkorszerűbb vizsgáló módszereken: computertomográfián és MRI-n alapulnak.

Moderato L. (Róma, Olaszország) előadásában felhívta a figyelmet arra, hogy egy fogyatékos gyermek születésekor a szülőknek számos problémával kell megküzdeniük. Gyakori hiba, hogy a fogyatékosság biológiai hátteréről csak kevés és pontatlan információval rendelkeznek, az oktatás és a habilitáció kérdéseiről pedig tájékozatlanok. Nem szabad soha elfelejteni, hogy egy fogyatékos gyermek nemcsak a biológiai tényezők „eredménye", hanem ezek és a fizikai, kulturális és társadalmi tényezők folyamatos kölcsönhatásának „produktuma" — amint erre a WHO már a hetvenes években rámutatott. Sokoldalú megközelítésének része a biztos elméleti háttérrel rendelkező hatékony oktatás is.

Dr. Buday József

Zene- és terápia-kurzus

— Hammelburg, 1994. március 13-18. —

Az Orff Intézet több évtizede elismert nevet vívott ki magának a zenei világban *Karl Orff,* a neves zeneszerző és zenepedagógus munkájának megismertetésével, terjesztésével. Karl Orff, *Kodály Zoltán* mellett a XX. század másik kiemelkedő egyénisége, aki zeneszerzői tevékenysége mellett zenei nevelésének lehetőségein gondolkodva módszerét egy sikeres, elfogadott koncepcióra fejlesztette. Munkatársai, követői a módszerben rejlő lehetőséget fogyatékos gyermekek fejlesztésére is kidolgozták, és legalább 20 éve a gyakorlatban is vitathatatlan sikerrel gyakorolják. *(Irodalom: Gertrud Orff: Musik therapie, 1986.)*

Időközben a zene, mint terápia „felfedezése" a zenepedagógia figyelmét a „felnőtt" társadalomra is kiterjesztette. Ez természetesen szemléletbeli változást követel a pedagógustól, a zenésztől. A civilizált ember drámai gyorsasággal változó életmódja az embertől egy új, gyorsabban és gyakrabban alkalmazkodni tudó személyiséget vár el, melyre kevesen képesek. Az emberek nagy része a „hovatartozás", „sehová sem tartozás" problémájával küzd, helyét nem találja, helyzetére képességei és lehetőségei szerint válaszol, sokszor szélsőséges megoldást választva. (Magány — bezárkózás. Galeri — védekezés.)

Az Orff-módszer nem egyéni, hanem csoportos foglalkozásokban gondolkodik. Eszközei a primitív emberi kultúrákból átvett ősi ütőhangszerek, melyek számtalan formájukban, megszólaltatási lehetőségeikben a hangminőség legkülönfélébb formáit adják, ugyanakkor, amikor játékmódjuk egyszerű, különösebb tanítást nem igényel. A hangszerjáték, mint a természeti kultúrákban, ugyanúgy a terápiában is — a kommunikáció, a közlés eszköze, szavak előtt, nélkül. Kevesebb is és néha több is annál, hiszen használatuk valaha meghatározott alkalmakhoz kötődött. De, mint minden zene, eredendően csak mozgással együtt létezett, tehát újra felfedezett primitív hangszerek természetszerűen a mozgás jelenlétét is előtérbe helyezték. Így, a zenének ezen ősi funkcióját helyreállítva lépett elő lassan a módszer a terápia eszközévé.

Ez a bevezetés azt a teoretikus meggondolást igyekezett jelezni, amelynek jegyében a zene és terápia ezen módszerben megfogalmazódott. Ma már sok szakember aktív, passzív (receptív) terápiás eljárásokkal próbálkozva komoly sikereket tudhat magáénak. A téma irodalma néhány „klasszikust" is felszínre hozott *(Benenzon, Nordoff)*, de a zenével való terápia sikerének „tudományos" módszerekkel való bizonyítása még gyerekcipőben jár.

Az Általános Gyógypedagógiai Tanszék 3 zenetanára vett részt a fenti kurzuson azzal a céllal, hogy a reformképzés keretében meginduló zeneterápia tematikájú tárgyakhoz gyakorlati tapasztalatokat szerezzen. A kurzuson négy, nagy gyakorlattal rendelkező szakember munkájával, módszereivel ismerkedtünk meg. *(Karin Schumacher, Björn Tischler, Ruth-Maroder Tischler, Peter Cubasch.)* A koncentráltan szervezett, mindig két, párhuzamosan folyó gyakorlati foglalkozáson elsősorban az aktív zeneterápia módszereivel, lehetőségeivel, eszközeivel találkoztunk (szerepjátékok, árnyszínház lehetőségei, a légzés-, hangadás-, testkapcsolat, Orff-instrumentarium, egyszerű táncok).

Kiemelkedő élmény volt bepillantani *Karin Schumacher* (Hochschule der Künste, Berlin) 10 éve folyó munkájába, melyet többek között autista gyermekekkel végez. Videófilmjének megtekintése után előadásában új megvilágításba helyezte az autizmus problémáját, valamint a zeneterápiában rejlő felmérhetetlen lehetőségeket.

Az ötnapos tanfolyam tapasztalatai alapján még világosabbá vált számunkra, hogy alapos zenei képzettség nélkül sikeres zeneterápiás tevékenység nem végezhető. A szakmai tudás azonban egy rész, elsajátítható része a munkának, de egyenértékű a színes, aktív, expresszív személyiséggel, akinek kiművelésében óriási szerep hárul főiskolánk oktatóira, egész szellemiségére.

Dr. Madarászné Losonczy Katalin

HÍREK

Európa Fórum programja, 1995

A Cseh Köztársaság, Szlovákia (országos gyógypedagógiai szervezetei és felsőoktatási intézményei), Németország (EASE), Magyarország (MAGYE és a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola) együttműködésével szerveződött nemzetközi fórum az ún. *Európa Fórum* soron következő, második programjára *1995. június 5-12.* között kerül sor a szlovákiai *Lucenec*-ben.

A bő egyhetes, *gyógypedagógusok számára* tervezett szakmai tanfolyam témája

a speciális nevelési szükségletű gyermekek egyéni és kiscsoportos foglalkozások útján történő fejlesztése, illetve a fejlesztő tevékenységek integrálása az óvodai és iskolai munkába.

A tanfolyam első két napján plenáris előadásokra kerül sora befogadó iskoláztatásról és a tanulási, illetve magatartási zavarról pedagógiai és pszichológiai megközelítésből, a részképesség-zavar formáiról, a hallássérültek nyelvi fejlesztéséről, valamint a szociális tanulásról. Ezt követően három napon át különböző tematikájú, párhuzamosan szerveződő szemináriumokra kerül sor, ahol a résztvevők a fejlesztő foglalkozások technikáját sajátíthatják el. A szemináriumok tematikája változatos. A plenáris előadásokra épülve sor kerül — többek között — a dyslexia, dysgraphia, dyscalculia prevenció és terápia, a beszéd- és nyelvfejlesztés, a hallássérültek beszéd- és hallásnevelése, a szociális tanulás módszereinek gyakorlati szempontú bemutatására.

Az előadógárda nemzetközi (amerikai, angol, német, olasz, cseh, szlovák, magyar szakemberek, egyetemi tanárok). Több főiskolai oktató felkérést kapott workshop vezetésére. A fórum a tanfolyam tematikájának megfelelő szabadidős tevékenységeket is tartalmaz.

A kinttartózkodás és kiutazás önköltséges. A szállás és ellátás költsége várhatóan 10 DM-nek megfelelő összeg naponta. Szinkrontolmácsolás biztosítva. Tanfolyami részvételi díj nincs. Jelentkezési határidő: 1995. március 1.

Az érdeklődők további információt *Mezeiné dr. Isépy Máriától*, a MAGYE főtitkárától (tel.: 122-4004, cím: 1071 Budapest, Damjanich u. 41-43.), valamint *dr. Csányi Yvonne* főiskolai tanártól és *dr. Zsoldos Márta* főigazgató-helyettestől (tel.: 142-1379, 268-1860, cím: 1071 Budapest, Bethlen Gábor tér 2.) kaphatnak. Jelentkezés részvételi igénnyel *Mezeiné dr. Isépy Mária* főtitkárnál.

Dr. Zsoldos Márta

FÓRUM

Országos Utazó Szakmai Szolgálat az integrált nevelés megsegítésére

Az Országos Utazó Szakmai Szolgálat (továbbiakban OUSZSZ) kezdeti tapasztalatairól már beszámoltunk a Gyógypedagógiai Szemle XXI. évfolyam 2., 1993. április-júniusi számában. Az eltelt egy év alatt történt minőségi és mennyiségi változásokról a Szolgálat működtetésének elgondolt struktúrájáról, valamint az eddigi tapasztalatokról szeretnénk tájékoztatni az olvasókat. Az OUSZSZ-t a Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége égisze alatt működő Mozgáskorlátozottak Integrációját Segítő Pedagógusok Munkaközösségének társadalmi igénye hívta életre. A finanszírozási részt a MEOSZ által alapított BICEBÓCA Alapítvány vállalta. Munkaközösségünk 3 szekcióra (bölcsőde, óvoda, iskola) tagolódik és közös problémaként vetődik fel a mozgássérült gyermekek integrációját segítő szakemberek (mozgásfejlesztő stb.) hiánya.

Az OUSZSZ a fentiek enyhítésére az 1991-92. tanévben kezdte meg működését 6 intézményben Bács-Kiskun, Jász-Nagykun-Szolnok, Komárom-Esztergom és Pest megyében, valamint Budapesten, a XV. és XVII. kerületben.

Szakembereink a felsorolt helyszíneken összesen 47 mozgássérült gyermek beilleszkedését segítették egészséges társaik körébe. Az 1992-93. tanévben az előző évi helyszínek megmaradtak és 3 új Budapestivel (IV., V., XII. kerület) és 3 vidékivel (2 Szolnokon és egy Tatabányán) bővültek. Az ellátott gyermekek száma több mint duplájára, 104 főre emelkedett.

Nem a mindenáron való területi növekedés, hanem a meglévők minél átfogóbb ellátása volt a célunk. Idén az iskolák is igénnyel fordultak felénk, illetve lehetőségünk nyílt, hogy nyomon kövessük azokat a gyermekeket, akik befejezték az óvodát. Munkánk során több speciális és integrációs intézménnyel, valamint a különböző fogyatékossági típusok érdekképviseleti szerveivel tartjuk a kapcsolatot.

Az együttműködésre egy példa: a Mozgáskorlátozottak Jász-Nagykun-Szolnok megyei Egyesülete saját gépjárműivel megoldja a mozgássérült gyermekeket gondozó, nevelő, oktató intézmények és a lakás közötti közlekedést.

A gyermekek heterogén összetétele és a helyi viszonyok különböző területekről érkező utazótanárokat igényelnek. Ezért jelenleg szakembereink a szomato-, oligofrén-, konduktív pedagógiai és a logopédia területéről érkeznek. A szakterületeken belül a módszerek széles skáláját alkalmazzuk (gyógytorna, Katona-féle módszer, NDT, Bobath-módszer, Dévény-módszer; alkalmazunk még különböző finommotorikát és egyéb képességet fejlesztő programokat is).

Gyermekeink 63 %-a ICP-s, 12 %-a petyhüdt bénult, 1 %-a végtaghiányos, 15 %-a egyéb mozgássérült és 9 %, akik nem mozgáskorlátozottak, de értelmi vagy más sérülésük miatt fejlődésük elmarad az átlagostól. Több gyermeknél előfordul a mozgássérülés mellett részképesség-kiesés és egyéb társuló fogyatékosság is.

Elsősorban bölcsődékben találkozunk halmozottan sérült gyermekekkel, de óvodákban is megtalálhatók. A bölcsődékre és az óvodákra a részleges, ritkábban a teljes integráció jellemző, míg az általános iskolában a teljes integráció felé billen a mérleg. Ennek oka, hogy a halmozottan sérültek aránya a bölcsődétől az óvodán át az iskoláig folyamatosan csökken, hiszen az elvárások is egyre differenciálódnak. Látva intézményi kapcsolataink széles skáláját, sok esetben a segítő szakembereink összetétele is a gyermekek heterogenitását követi (hallássérültek, gyengénlátók esetében stb.). Az integrációs intézményekből a gyermekek útja az esetek egyik részében az épek intézményeibe, az esetek másik részében gyógypedagógiai intézményekbe, illetve mozgásjavító intézményekbe vezet. Az utazótanárok hetente, kéthetente vagy havonta keresik fel a segítséget és tanácsot kérő intézményt.

Az utazótanár munkája akkor sikeres, ha speciális segítő munkáját be lehet illeszteni az adott intézmény életébe, s a gyermekekkel, szülőkkel, valamint az intézmény dolgozóival jó kapcsolat alakul ki. Nem célunk a mindenáron való integráció. Az általunk látogatott intézmények gyermekeit állapotuknak, képességeiknek és az adott viszonyoknak, feltételeknek leginkább megfelelő intézményekbe javasoljuk. Az utazótanárnak rugalmasnak kell lennie, és mindig figyelembe kell vennie a helyi körülményeket.

Az utazótanár feladatai

1. A gyermekek, szülők és szakemberek felkészítése a sérült és az egészséges gyermekek együtt-gondozására, nevelésére, oktatására. (Az egészséges és mozgássérült gyermekekre és szüleikre egyaránt gondolunk.)

2. A társadalom szemléletformálása. Szükség szerint kapcsolatfelvétel a helyi önkormányzatokkal, az egészségügyi és oktatási hálózatokkal.
3. A tárgyi feltételek közös megteremtése az intézménnyel.
4. A gyermekek fejlődését segítő különböző szakemberekkel való kapcsolattartás. Vizsgálatok, fejlesztő programok tervezése, elvégzése, koordinálása.
5. Egyéni és csoportos mozgás-, értelmi- és részképesség-fejlesztő programok kidolgozása, megismertetése és megtanítása a mozgássérült gyermekkel foglalkozó szakemberekkel és szülőkkel.
6. Megfelelő életterv készítése annak érdekében, hogy a gyermek korának és állapotának megfelelő időben jelenjenek meg a különböző fejlesztési programok.
7. Információk és szakmai segédanyagok gyűjtése és átadása az integrációs intézmény és a szülők számára.
8. A hazai és külföldi szakirodalmak gyűjtése, tanulmányozása saját munkájuk fejlesztésének érdekében.
9. A gyermek adatairól és fejlődéséről adminisztráció vezetése.
10. Tanácsadás.

A tanácsadásról egy kicsit bővebben

Az utazótanár nemcsak kijár az intézményekbe, ahol mozgáskorlátozott gyermekek is nevelkednek az egészségesekkel együtt, hanem lehetőséget ad arra is, hogy őt keressék meg az integrációs intézményben és azon kívül nevelkedő gyermekek és szüleik egyaránt a kijelölt tanácsadói napokon. A tanácsadói munka nagyon sokrétű és sokszínű. Csak annak lehet tanácsot adni, aki közreműködik gyermeke fejlesztésében és nemcsak mástól várja problémáira a megoldást. Az otthoni feladatként megadott tornagyakorlatokat elvégzi, ha szükséges a család életmódján, a lakás berendezésén változtat stb. Ehhez sok-sok információ és háttéranyag szükséges (pl. Hol segítenek mozgássérült gyermekemen? c. MEOSZ-kiadvány). Tanácsadói munkánkban figyelembe vesszük a helyi igényeket és lehetőségeket.

A tanácsadás színterei:

a) a szülővel való beszélgetés, információ-átadás,
b) rendszeres foglalkozás a gyermekkel a szülő bevonásával, különböző fejlesztő programok végzése (mozgás-, értelem-, beszéd-, részképességek).

A beszélgetés alapján a szülő eldöntheti, hogy részt vesz-e a tanácsadás folyamatában. Fontos, hogy kialakul-e olyan kontaktus, amelyben megfelelő visszajelzés van a szülő részéről a pedagógus felé. A szülő eldöntheti, hogy milyen formáját igényli a tanácsadásnak:

— csak információ,
— csak mozgásfejlesztés,
— csak beszédfejlesztés,
— vagy komplex fejlesztő foglalkozás.

Tanácsadás jelenleg Budapesten három helyen (a XII., XV., XVII. kerületben) és négy megyében (Bács-Kiskun, Jász-Nagykun-Szolnok, Komárom-Esztergom és Pest megyében), hat helyen működik. A 9 helyszínen a szakemberek összesen 119 gyermekkel foglalkoztak.

Utazótanáraink az integrációs intézményekben nevelkedő 104, és a tanácsadásokon megjelenő, más intézményben, illetve otthon nevelkedő 119 gyermeket láttak el a két tanévben. Összesen 223 gyermek kapott speciális megsegítést.

A jövőben az OUSZSZ struktúráját kis integrációs centrumok formájában tudjuk elképzelni. (Megyénként két-három, de legalább egy, Budapesten három-négy kerületet összefogó integrációs centrum.) Nem kell új intézményt építeni sehol, csak a meglévő integrációs bölcsődék, óvodák és iskolák együttműködésére van szükség. Ők is érdekeltek ebben, hiszen szakember- és eszközsegítséget kapnak, cserében kapuikat nemcsak a hozzájuk járó mozgássérült gyermekek előtt nyitják ki, hanem a környékbeli sérült gyermekek előtt is a tanácsadói napokon.

Az OUSZSZ célja megegyezik az integráció céljával, mely szerint a legfontosabb, hogy a mozgássérült gyermek beilleszkedjen az épek közösségébe. Hogyan? Mozgás- és személyiségfejlődése lehetővé teszi a könnyebb beilleszkedést, ezáltal a megfelelő szociális tükör, reális önértékelés, helyes énkép és jó konfliktuskezelés kialakulását.

Dr. Ábrahámné Győrök Margit - Lénártné Csillik Erika
Paál Éva - Újvári Erzsébet

XXII. Országos szakmai konferencia

— Kőszeg, 1994. június 23-25. —

Ezévi országos szakmai konferenciánk a Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete (MAGYE) és a Magyar Fonetikai, Foniátriai és Logopédiai Társaság (MFFLT) közös rendezvénye volt.

Kőszegen, Magyarország egyik legvonzóbb kisvárosában, az ország legnagyobb gyógypedagógiai intézményének voltunk a vendégei, amely nemcsak előadótermeket, szállást és étkezést, hanem hatalmas ősparkjában felüdülést is nyújtott.

A konferencia a CSALÁD ÉVE keretében *„A család, az iskola és a társadalom”* gondolat jegyében került megrendezésre. Fővédnökei *dr. Göncz Árpádné,* a köztársasági elnök felesége és *dr. Pusztai Gyula,* a Vas megyei közgyűlés elnöke voltak.

Dr. Pusztai Gyula személyesen is jelen volt a konferencián, így azon túl, hogy a konferencia programfüzetében olvashattuk fővédnöki köszöntőjét, a konferenciát ő nyitotta meg.

Dr. Göncz Árpádné fővédnökasszony ezúttal személyesen nem tudott velünk lenni, hozzánk szóló gondolatai azonban a nyitó plenáris ülésen *Mezeiné dr. Isépy Mária* főtitkárasszony tolmácsolásában elhangzottak. *(A fővédnökök köszöntőit lásd mellékletben.)*

Az intézet dísztermében zajló nyitó plenáris ülésen *dr. Méhes József,* a MAGYE elnöke is köszöntötte a konferencia résztvevőit, kiemelve a rendezők kitűnő előkészítő tevékenységét.

Ezután kitüntetések átadására került sor. A MAGYE részéről *dr. Méhes József* elnök és *Mezeiné dr. Isépy Mária* főtitkár adták át a kitüntetéseket.

A *„Bárczi Gusztáv Emlékérem”* tulajdonosai lettek: *Pápay Ágoston* (Martonvásár), *Vass László* (Eger) és *Wisinger János* (Diósjenő).

Bárczi Gusztáv oklevelet kaptak a kőszegi konferencia helyi rendezői: *Babai László, Kevei Pálné, Nagy Gábor, Rába István, Wächter Gyula*.

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG
elnökének felesége

Wife of the President
of the
REPUBLIC OF HUNGARY

Budapest, 1994. június 20.

Tisztelt Konferencia, Kedves Kollégák!

Nagy örömmel vállaltam el a XXII. Országos Szakmai Konferencia fővédnöki tisztét. Mindig érdeklődéssel figyelem, amit a gyógypedagógusok és a foniáter szakorvosok a rászorultakért tesznek. Jó hallani arról, hogy számos olyan szakember van országunkban, aki munkája mellett vállalja a társadalmi elkötelezettséget is és széleskörű segítséget igyekszik nyújtani.

A Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete és a Magyar Fonetikai, Foniátriai és Logopédiai Társaság ezévi kőszegi rendezvényének különös hangsúlyt ad, hogy a Család Éve keretében rendezik meg. Ismerem egyesületeik célkitűzéseit és a rendezvény programját. Örömmel látom, hogy milyen nagy szerepet szánnak a családdal való együttműködésnek és a családok támogatásának. Tudom, hogy igen nagy a felnövekvő nemzedék nevelése érdekében mind a szülők, mind az iskola, mind pedig az egész társadalom felelőssége. Csak köszönet illetheti a vállalkozó szakembereket, hogy a szakmai lehetőség felkutatás és kidolgozása mellett segíteni kívánják ennek a munkának az összehangolását és irányítását is.

A XXII. Országos Szakmai Konferenciának eredményes és nagyon jó tanácskozást kívánok. Hiszem, hogy munkájukkal segítséget nyújtanak ahhoz, hogy minél többen megismerjék és szeretettel fogadják el a másságot, a fogyatékosokat és családjaikat.

Kérem, hogy tájékoztassanak a tanácskozás megállapításairól, célkitűzéseiről. Szeretném azokat én is képviselni és a magam eszközeivel segíteni.

Jó munkát és eredményes három napot kívánok,

szeretettel

(Göncz Árpádné)

VAS MEGYEI KÖZGYŰLÉS
ELNÖKE

fővédnöki

KÖSZÖNTŐ

Tisztelt Résztvevők, Kedves Vendégeink!

Vas Megyei Önkormányzat nevében szeretettel köszöntöm a Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete és a Magyar Fonetikai, Foniátriai és Logopédiai Társaság Országos Szakmai Konferenciájának valamennyi résztvevőjét!

Kettős öröm számomra az Önök jelenléte: egyrészt megtisztelő a figyelem a konferencia helyének kőszegi kiválasztásában, mely valószínű, ki nem mondott elismerés a megyében, Kőszegen folyó szakmai munkának, másrészt, a konferencia tartalmát övező ENSZ program aktualitásának vállalása: a család, az iskola és a társadalom összekapcsolódó gondolata. E rendkívül aktuális eszmeiségnek át kell itatni elkövetkező hétköznapjainkat, felelősségérzetünket, gyakorlati tennivalóinkat.

Nyugodt lelkiismerettel tájékoztatom Önöket arról, hogy Vas megye lehetőségeihez mért megkülönböztetett figyelemmel viseltetett a fogyatékosságban élők problémái iránt, ezen belül az intézményes nevelésben érintett populáció gondozása iránt. Mindezt jelzi a kiépültnek mondható intézményrendszer, az, hogy nem jelentkeznek elhelyezési problémák.

El kell fogadnunk, hogy jelenleg jó néhány intézményünk nem működik optimális elhelyezési-tárgyi feltételek között, bár az alapvető igényeket valamennyi számára biztosítják a fenntartó önkormányzatok.

Úgy gondolom, a működési feltételek aránytalanságait hatékonyan kompenzálja az áldozatos munkát végző személyi állomány, amelynek ellátottsági mutatói, szakmai hozzáértése, hivatásszeretete – megítélésünk szerint a szóban forgó szakterületek rangosabb zónájába helyezi megyénket.

Kívánom, hogy e szakmai konferencia rendezvényei járuljanak hozzá hivatásuk, munkájuk támogatásához, szakmai-emberi kapcsolataik építéséhez, megyénk kultúrájának, életének jobb megismeréséhez.

Szombathely, 1994. április 28.

Dr. Fesztai Gyula

„Egyesületi munkáért emlékérem” kitüntetésben részesültek: *Flam János* (Budapest), *Nádas Pál* (Budapest), *Pantó Györgyné* (Budapest), *Rapai Nándor* (Budapest), *Tarnai Katalin* (Budapest) és *Tóth Egon* (Budapest).

A *„Szociális munkáért emlékérem”* kitüntetést prof. *Stanley S. Segal* úrnak (London) szerette volna átadni a MAGYE elnöksége, aki azonban — betegsége miatt — ezúttal nem tudott Magyarországra utazni. Így a program szerint tervezett konferencia-köszöntő beszéde sem hangozhatott el.

Az MFFLT részéről *V. dr. Kovács Emőke* elnökségi tag és *dr. Pataki László* főtitkár adtak át kitüntetéseket.

A „Kempelen Farkas emlékérem” tulajdonosai ez évben *Gacsó Mária* (Budapest) és *dr. Szabó Antal* (Debrecen) lettek.

Az MFFLT által kiírt pályázatok (a legszínvonalasabb szakdolgozat-kivonatot készítő és a legjobb előadást tartó, 35 évesnél fiatalabb szakember) első díjait (pénzjutalom, illetve oklevél) megosztva két-két pályázó nyerte el: *Nadrai Margit* (Kőszeg) — *Kisházi Gergely* (Budapest) és *Mosányi Emőke* — *Szalai Enikő* (Budapest).

A kitüntetettek közül *Pápay Ágoston* kolléga, a martonvásári gyógypedagógiai intézet nyugalomba vonuló igazgatója kért szót, aki ünnepélyes szavakkal emlékezett pályájára és tanítómesterére, *Bárczi Gusztáv*ra.

> Valamennyi kitüntetettnek ezúton is szívből gratulálunk! Hasonlóan elismerésünket és köszönetünket fejezzük ki a szakmai program megkezdése előtti kulturális műsor rendezőinek és szereplőinek, amellyel a házigazdák kedveskedtek a konferencia résztvevőinek.

A nyitó plenáris ülésen a szakmai program ezúttal kerekasztal keretében zajlott.

A moderátori feladatok ellátását a két rendező szervezet, a MAGYE és az MFFLT főtitkárai, *Mezeiné dr. Isépy Mária* és *dr. Pataki László* vállalták.

A „kerekasztal” körül számos ismert szakember ült, akik a moderátorok által előzetesen csak laza szálakkal összeszőtt keretek között valamennyien a „család”-ról szóltak, ki-ki kompetenciája szerint.

A moderátorok a helyszínen is messzemenően tolerálták az előadók szabadságát, teendőiket egy-egy különösen lényegesnek ítélt gondolat kiemelésére, egy-egy, a közönséget szelíden provokáló vitakérdés megfogalmazására és az idővel való gazdálkodásra korlátozták. Csak az utóbbi nem járt sikerrel. Áthidaló megoldásként — a program némi átrendezésével — a másnap reggeli folytatás kínálkozott. Így minden kerekasztalnál ülő szakember mondanivalója

eljutott a konferencia megértő és — tegyük hozzá — a tervezettnél korábban kelő tagjaihoz, akiknek a vitázó kedve is igen élénk volt, az előző esti bankett utáni fáradtság ellenére.

Az előadókról és az előadottakról ehelyütt nincs lehetőségünk beszámolni, a szerkesztőségünkbe beérkezett, közlésre kész kéziratokat viszont az 1995. évi számainkban folyamatosan leközöljük.

A konferencia másnapján szekciókban folytatódott a munka. A szekcióüléseken is a *„család"*-dal való együttműködésre irányult elsősorban a figyelem, de a rendkívül gazdag tematikájú üléseken más aktuális kérdések és új kutatási eredmények is napirenden voltak. Ezekről természetesen lehetetlen ebben a beszámolóban áttekintést adni, az előadók neveinek és témáinak felsorolásától is el kell tekintenünk.

Több szakosztály programjába is belehallgatva, összegzésképpen az állapítható meg, hogy mindkét rendező szervezet rendkívül fontos missziót tölt be, amikor időről-időre lehetőséget teremt a szakmai tapasztalataikat, kutatási eredményeiket publikálni és az ezeket befogadni kész kollégáknak. A szakosztályi keretek között elhangzottak közlését is tervezzük, amennyiben a kéziratok közlésre készen beérkeznek a szerkesztőségbe.

A harmadik napon mind a MAGYE, mind az MFFLT ismét plenáris ülést tartott, ezúttal külön-külön, így a konferencia résztvevői ezen a napon is két program között választhattak. Remélhetőleg a Gyógypedagógiai Szemlében az itt elhangzottakat is olvashatjuk.

Visszaidézve a konferencia három napját, külön említést érdemelnek a kiállítások és a fakultatív programok.

A kiállítások megfelelő teret kaptak a bemutatkozáshoz, a konferencia résztvevői pedig — benyomásom szerint — többségükben éltek a felkínált lehetőséggel. De nemcsak körülnéztünk és tájékozódtunk, hanem vásároltunk is, vagy más módon köthettünk üzletet a kiállítókkal. Többen ugyanis vásárt is rendeztek, vagy megrendelésre adtak lehetőséget.

Örömmel láttuk a kiállítók sorában nyírbátori és kőszegi iskoláinkat, tanulóik szép munkáit, valamint a gyengenlátó és vak gyermekek képzőművészeti alkotásait.

Mint már annyiszor, ezúttal is vásárolhattunk a *Krasznár és fiai* könyvesboltban, továbbá a *Mentor* könyvesboltban.

Számunkra nélkülözhetetlen specialitásokat is bőven tartalmazó, széles választékot kínált a *WESCO-Quatro-Plan GM* (Kecskemét-Heténeygyháza).

Bemutatkozott a *Discovery Toys* cég, amelynek központja Martinez városban, Kaliforniában van, ahol *Németh* asszony, az egykori óvodavezető 175

alkalmazottal irányít és 24 000 független oktatási konzultánst foglalkoztat szerte a világon. A cég filozófiájának lényege: „jó eszközt a jó munkához!" Ez vezérli 15 éve a céget és az alapítót, ezzel fejlesztik ki és terjesztik a kitűnő, kreativitást fejlesztő játékokat és a hozzá való könyveket, most már hazánkban is (1076 Budapest, Garay u. 20.).

Jelen volt a gyógypedagógusok által jól ismert *Pszicho-Teszt szerviz* is, igen gazdag ajánlataival. Az ajánlott és megrendelhető tesztkészletek tartalmazzák az instrukciót, a tesztanyagot és a tesztfelvételi űrlapokat is (Budapest, X., Korponai u. 12.). Kapható náluk a „Világ-teszt"-eljárás módosított változata, a „Lakóhely konstrukciós próba", amelynek „építés-feladata" a közvetlen környezet megjelenítésére közvetlenebb felszólítást ad.

Látványos kiállítást és nagyon szakszerű eligazítást kaptunk a *Vizuál* Tábla- és Vetítéstechnikai Kft-től. Előrevonalazott táblák, különböző időtartamot felölelő naptárak, tervező-táblák, hordozható, guruló, egy- és többszárnyas lapozható stb. táblák, sokféle állvány és sok-sok vetítés-tartozék, kiegészítő stb. között válogathattunk.

A fakultatív programok közül is szinte minden résztvevő választott. Több autóbusz indult Ausztriába és Kőszeg környékére a konferencia vidám csoportjaival a koranyári kánikulában. Nagyon melegünk volt, de a táj szépsége és a kellemes útiprogram megérte a fáradságot.

A kőszegi kollégák mindvégig készséges, figyelmes házigazdák voltak. Külön köszönjük a kőszegi gyógypedagógusok lapjának, a „Mécses"-nek az 1994/1. számát, amelyet a konferencia-szatyorban találtunk. Ebben *Babai László:* A XXII. Országos szakmai konferencia és előzményei a MAGYE életében című cikkében a MAGYE és az MFFLT valamennyi előző konferenciájáról, fontosabb rendezvényeiről és a „Bárczi Gusztáv emlékérem", valamint a „Kempelen Farkas emlékérem" eddigi összes tulajdonosáról készített összeállítást.

A konferenciáról a televízióban informatív, kitűnő képsorokat láthattunk. A kitüntetettjeink között köszöntött „Segítőtárs" tévés stáb gyógypedagógusai ezúttal is hitelesen tájékoztatták a nézőket a két rendező szervezet, a MAGYE és az MFFLT tevékenységéről.

Találkozunk a MAGYE XXIII. Országos szakmai konferenciáján, Egerben, 1995. június 22-23-24-én. Viszontlátásra!

Gordosné dr. Szabó Anna

Beszámoló a MAGYE
Látásfogyatékosságügyi Szakosztályának üléséről

— 1994. június 24., Kőszeg —

A MAGYE XXII. Országos szakmai konferenciája keretében rendezett szakosztályi ülés előadásait összekapcsoló gondolatok: az *iskola — család — kreativitásra nevelés* voltak.

A szakmai összejövetel három közelebbi téma megtárgyalását tűzte napirendre:

1. A családsegítés, a család és a nevelőintézmény kapcsolata.
2. A halmozottan sérült látási fogyatékosok életre való felkészítésének kérdései.
3. A kreativitásra nevelés új lehetőségei.

Molnár Béláné és *Bágya Ferencné* a Látásvizsgáló Országos Szakértői Bizottság korai fejlesztő munkájáról készítettek összefoglalót. Hangsúlyozták a látássérült gyermekek családja, valamennyi családtagjának együttműködését igénylő, kreatív légkörének fontosságát, a korai fejlesztő tiflopedagógus összetett, felelősségteljes munkáját. Az előadást videófilm-illusztráció tette teljessé, amely egy olyan család mindennapos tevékenységét mutatta be, amely modellként szolgálhat az érintettek és a szakember számára egyaránt. Az előadás több szálon kapcsolódott a szakmai konferencia előző napján elhangzott, *dr. Pálhegyi Ferenc* által tartott vitaindító gondolataihoz. A bizottság munkatársai elkészítettek egy tanácsadó kézikönyvet „Nyújtsd a kezed!" címmel, amely a legfontosabb információkat tartalmazó szórólappal együtt nagy segítségére lesz a látássérült kisgyermekeket nevelő családoknak és szakembereknek. *Dr. Sebestyén Ibolya* a Világ Világossága Alapítvány által felvállalt gondozói tevékenységről számolt be. Az előadó a neonatológus, a szemész-szakorvos és a gyógypedagógus szerepét elemezte a családok krízishelyzetének kezelésében. Beszélt a ma is még igen elterjedt, elmarasztalható rehabilitációs gyakorlatról, arról a hiányzó láncszemről, amely az orvosi és a gyógypedagógiai megsegítés között a kapcsolatot hivatna biztosítani. Az előadó hangsúlyozta, hogy az édesanya a legkompetensebb korai fejlesztő, valamint azt, hogy tapasztalataik szerint növekszik a fiatal szülők felelősségvállalása sérült gyermekük fejlesztése érdekében. *Somogyi Vera* és *Poór Erzsébet* összefoglalták az 1986., azaz az első családi hétvége megszervezése óta eltelt időszak főbb eredményeit és a vakok óvodája új kezdeményezéseiről beszéltek. Kiemelt jelentőségű, hogy a családból bekerült gyermekek édesanyjának, családtagjainak lesz lehetősége, hogy a kezdeti szakaszban együtt lakhassanak gyermekeikkel az óvodai otthonban, ezzel is elősegítve a beilleszkedést. *Kurtz Mária* és *dr. Székelyné Kárpáti Ildikó* a vakok iskolája diákotthonából kikerült fiatalokkal folytatott interjúk alapján elemezték az önálló életvitel nehézségeit és azokat a törekvéseket, amelyek ezek leküzdésére irányulnak.

Bahunek Anna és *dr. Kovácsné Pusztai Mária* a súlyos fokú értelmi fogyatékos vak és aliglátók életre felkészítéséről beszéltek. Videófilmen mutatták be a vakok iskolájában

folyó fejlesztő munkát. *Fehér Anna* a halmozottan sérült vak serdülők problémájáról tartott előadást. Meggyőző érveit egy mozgássérült vak fiatalemberrel a helyszínen folytatott beszélgetésével támasztotta alá. *Temmel Márta* és *Németh Márta* felmérést készítettek a budapesti Vakok Állami Intézete Kollégiumából 1982-1992 között kiköltözött 96 fiatallal a következő témakörökben: párválasztás, háztartás, közlekedés, társadalmi integráció, írásos kommunikáció és pályaválasztás, foglalkozás gyakorlása.

Szénássy Anna a komplex művészeti nevelés témaköréből a zene személyiségfejlesztő hatásairól beszélt. A hallgatóság körében nagy tetszést aratott „Zenéből fényeket" c. videófilmet vak és aliglátó óvodás és előkészítő osztályos gyermekek bevonásával készítette, *dr. Kokas Klára* módszerének felhasználásával. *Göllesz Zoltán* a múzeumpedagógia ígéretes eredményeiről és az előrelépés nehézségeiről beszélt. *Radnóti Adél* a Világ Világossága Iskolában a gépírás tanítása során gyűjtött tapasztalatait mondta el.

Az előadásokat észrevételek, hozzászólások követték, emelve a szakosztályi ülés szakmai értékét. A résztvevők a következő határozati javaslatokat fogadták el:

1. A Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete a megfelelő fórumok megkeresésével sürgesse az előkészítő szakaszon átjutott, széles körben megvitatott esélyegyenlőségi törvény minél előbbi parlamenti vitára bocsátását a fogyatékosok és családjaik megsegítése érdekében.
2. A látássérültek rehabilitációját felvállaló intézmények törekedjenek egy új szemléletű kapcsolatok kiépítésére az érintett családokkal, amelyben a partnerség a meghatározó és ösztönző motiváció a hatékonyabb együttműködés érdekében.
3. Törekedni kell a szakorvosok és védőnők folyamatos informálására. A gyógypedagógusok, a különböző civilszervezetek segítségével készítsenek videófilmeket, írásos tájékoztatókat, segítve az orvosi és gyógypedagógiai rehabilitáció szorosabb egymásra-épülését.
4. A Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete, mint érdekvédelmi szerv szorgalmazza a többszörösen sérült gyermekekkel hivatásszerűen foglalkozó kollégák kiemelt erkölcsi és anyagi megbecsülését.
5. A látássérültek kulturális integrációjának minőségi jobbítását feladatul, célul tűző intézmények bevonásával a szakosztály programtervet dolgoz ki 1994. év végéig, amelyet szakosztályi ülés keretében hoz nyilvánosságra.

Dr. Csocsán Lászlóné

IN MEMORIAM...

Requiem egy gyógypedagógusért

Lakatos Károlyné (1937 – 1994)

„Ki holtig küzdve fáradoz,
az megváltást remélhet”
(Goethe)

Az életnek szomorú velejárója az elmúlás is. Elszorul a szívünk, ha közeli hozzátartozónk, ismerősünk, munkatársunk haláláról értesülünk.

Így voltunk ezzel ez év április 29-én, amikor volt igazgatónőnk — a gyermekeink által csak Erzsike néninek nevezett — Lakatos Károlyné halálhírét meghallottuk.

Intézetünkben — a nyírbátori Éltes Mátyás Általános Iskola, Diákotthonban — 1981-től nyugdíjba vonulásáig, 1992-ig dolgozott. Előtte összevont osztályokban, kisegítő tagozaton, a tiszadobi gyermekvárosban, majd hosszú ideig az abaújkéri gyógypedagógiai intézetben fejtette ki oktató-nevelő tevékenységét.

Pedagógus volt, a szó legnemesebb értelmében. Végigjárta e pálya valamennyi, embert próbáló lépcsőfokát, a tanyasi tanítóskodástól az igazgatói székig. Tanítói, tanári és gyógypedagógusi végzettséggel rendelkezett. Saját bevallása szerint szíve legmélyén mindig tanító maradt. Erről akkor beszélt egy újságírónak, amikor 1992-ben Szabolcs-Szatmár-Bereg megye legmagasabb pedagógus-kitüntetését, a Túri Sándor-díjat vette át.

Intézetünkhöz nevelőotthoni otthonvezetőként került, később iskolai, majd általános igazgatóhelyettes lett. Pályája utolsó 4 évében igazgatóként irányította a pedagógiai munkát.

Sokat tett hírnevünk gyarapításáért. Fáradhatatlanul dolgozott, kiváló szakember volt. Tele volt ötlettel, újítással. Mindig megújulásra törekedett, erre ösztönözte nevelőtársait is. Személyisége és szellemisége kisugárzott felnőttre és gyermekre egyaránt. Életét az állami gondozott fogyatékos gyermekek tanításának és nevelésének mind jobbá tételére tette fel. Nagy felelősséget érzett irántuk, igyekezett valódi otthonná varázsolni a lakóközösségeket, és olyan nevelőket alkalmazni, akik pótolni akarják és tudják a szülői simogatást.

Fáradhatatlan volt, a szeretet és gondoskodás minden nap újratermelődött benne a gondjaira bízott sérült gyermekek iránt. Nap mint nap életre keltek benne Nazim Hikmet török költő szavai, munkáját, tetteit mindig az alábbi gondolatok hatották át:

„Higgy magadban, a földben, a tengerekben
de az emberben higgy mindenekelőtt.
Szeresd a felhőt, a gépet, a könyvet,
de az embert szeresd mindenekelőtt.
Éld mélyen át a
száraz ágak,
kihunyt csillagok,
s beteg állatok bánatát,
de az emberét mindenekelőtt.”

Nyugdíjasként sem hagyta el a pedagógiát. Halála előtt két héttel még szavalóversenyünk zsűrijében tevékenykedett, kedves szavakkal értékelve a produkciókat.

Mindössze két évig élvezhette a dolgos élet utáni pihenést, családja, imádott unokája szeretetét, akiktől tragikus hirtelenséggel ragadta el a halál. 57 éves volt.

Anyák napján temettük. Sírján férje, gyermekei, a rokonok, kollégák és pályatársak koszorúi mellett ott voltak a tanítványok virágai.

„Csak azok halnak meg, akiket elfelejtünk.”

(Mauric Matherlink)

Emlékét szívünkbe zártuk, s kegyelettel megőrizzük.

Módis Péterné - Sum Ferenc

Stanley Segal (1920 – 1994)

Vannak egyéniségek, akikkel elégséges egyszer találkozni ahhoz, hogy maradandó emléket hagyjanak azokban, akiknek megadatott a szerencse a találkozásra. Stanley *Segal* ilyen egyéniség volt! Ha a magyar gyógypedagógusok számára hasonlattal élhetnék, azt mondanám: *Segal* volt az angol *Bárczi*.

Szervező, irányító munkássága, hite a tudásban, a nevelés erejéről volt meggyőződése, emberszeretete, a sérültek és fogyatékosok életminőségének jobbíthatóságáról vallott felfogása, tudományos munkássága, tanulmányai, kötetei mind-mind oly erényről tanúskodnak, amely okkal tette ismertté nevét, Angliát meghaladóan elismertté személyiségét a kontinenseken is.

Segal és *Bárczi* csak egyszer találkoztak. Ez a találkozás azonban nem lehetett szokványos, nem merülhetett ki a protokoll részleteiben. Olyan alkotó találkozás lehetett ez, amely megfelelt kettejük összecsengő, a fogyatékos gyermekek és ifjak boldogulásáért éjt nappallá tevő, tántoríthatatlanul tenni akaró személyiségeiknek. Ez a találkozás nemcsak feleleventette a századelő angol-magyar gyógypedagógiai kapcsolatokat, egyszersmind új alapokat teremtett a fejlesztéséhez is.

Széleskörű nemzetközi kapcsolataiban kitüntető helyet szentelt magyar barátainak.

1963-ban járt első ízben Magyarországon. Résztvevője a II. Országos Gyógypedagógiai Tudományos Konferenciának. Itt *„Különleges oktatási módszerek”* címmel elismerő visszhangot kiváltott előadást tartott.

Tolmácsolta az angliai Gyógypedagógusok Szövetsége üdvözletét, jókívánságait, majd — többek között — kifejezte tájékozódási szándékát, mondván, örülne, ha képeket vihetne haza a magyar gyógypedagógiáról, hogy a közös problémák megoldását ezen a téren is segítse. Jelezte, hogy egyik törekvésük a fogyatékosok ügyeivel foglalkozó Országos Tanács létrehozása, amely — természetesen — meg is született, és miként azidőtájt Magyarországon is, első főfeladata a fogyatékosságok differenciál-diagnosztikája új formáinak keresése volt.

1987-ben vendége volt a MAGYE dunaújvárosi (XV.) Országos Konferenciájának. Itt „Culture is for Everyone” *(A kultúra mindenkié)* címmel újabb emlékezetes előadást tartott, amely alkalomból ismételten kedves hangon emlékezett vissza a 24 évvel korábban volt magyarországi tapasztalataira, külön is kiemelve a Bárczi Gusztávval volt találkozásának hangulatát, és egy kicsit „irigyelve” is az önálló, független főiskola jelentőségét.

Tervezte, hogy 1994-ben is ellátogat hozzánk. Sajnos, csak a halálhíre érkezett.

Szakmai, tudományos pályafutásának minden állomása egy egész életre szóló elkötelezettség mellett bizonyít.

1956-ban személyes kezdeményezésére jött létre Angliában a fogyatékos gyermekek ügyeivel foglalkozó első országos konferencia, amely azóta nemzetközi konferenciává bővült, és magyar résztvevői is voltak.

1967-ben jelenik meg *„No Child is Ineducable”* (Nincs taníthatatlan gyermek) című, a fogyatékos gyermekek nevelési eszközökkel való fejlesztésének lehetősége melletti hitvallásának, elkötelezettségének azóta újabb kiadásokat megért bizonyítékaként. Ebben (2. kiadás, 164-165. old.) minden más kelet-középeurópai ország gyógypedagógiáját meghaladóan emlékezik a magyar kapcsolataira. Példaként említi a budapesti főiskolát, amelyet — mint írja — „egészében a speciális oktatásnak szenteltek”. *Bárczi Gusztávra* emlékezve, mint a főiskola vezetőjét említi, megjegyezve, hogy *Bárczi* 30 évnél hosszabb ideig vezette az intézményt, miközben több, különböző rendszert is átélt. Idézi *Vincze Antalné*, az Oktatási Minisztérium akkor még önálló gyógypedagógiai osztálya vezetőjének egy 1962-ben Londonban volt konferencián elhangzott, a magyar felfogást tükröző állásfoglalását. „Minden gyermek és fiatal, aki valamilyen abnormalitás, fizikai fejlődésének, idegrendszerének károsodása, vagy bármilyen érzékszervi sérülés következtében nem tanítható és oktatható az általános iskolában, a speciális oktatási rendszer előnyét élvezi”. Ez a felfogás és gyakorlat egybeesett *S. Segal* felfogásával és azzal a gyakorlattal, amelynek meg- és elismertetéséért oly sokat tett.

1985-ben teszi közzé *„Sexuality and Mental Handicap”* c. írását, amelyre több magyar tanulmány is hivatkozik.

1990-ben, szerkesztésében jelenik meg a *„Creative arts and Mental Disability”* (Alkotó művészetek és értelmi fogyatékosság) c. kötet. Ebben egybegyűjtve adja közre az 1989-ben volt „Az alkotóművészet szerepe az értelmi fogyatékos, súlyosan vagy halmozottan sérült fiatalok és felnőttek fejlődésében” tárgykörű szimpózium keretében elhangzott előadásokat és hozzászólásokat. A kötethez általa írt „Bevezető” és a mű gerincét adó tanulmánya arról a

határozott meggyőződésről tanúskodnak, amely a művészeti nevelésben rejlő lehetőség felismerése, széleskörű szakirodalmi tájékozottság és a ravenswoodi tapasztalatai révén alakult ki benne.

E sorok írója kivételes szerencséjeként több alkalommal találkozhatott vele. Hálával gondolok vissza azokra az órákra, amelyekben a *Bulmershe College*-ban, 1985-ben volt nemzetközi szimpozion keretében kitüntetett figyelmével. Fokozta az iránta érzett tiszteletemet az, hogy az általa moderált szimpozion végeztével, lehetővé tette számomra a betekintést *Ravenswood Village* hétköznapjaiba, ahol megtapasztalhattam, hogy miként lehet (és kell!) emberszeretet, szilárd szakmai meggyőződés, jó szervezői és magabiztos irányítási készség birtokában, értelmi fogyatékosok számára is olyan körülményeket teremteni, amelyek között az ember számára elfogadható életminőség valamennyi összetevője tetten érhető.

Stanley Segal 74 éves korában, 1994 június 27-én meghalt. Személyében az egész európai gyógypedagógia, de a tágabb értelmű fogyatékosságügy is jelentős formálóját veszítette el. A magyar gyógypedagógusoknak is okuk van rá, hogy emlékét megőrizzék.

Stanley Segal egész életútját a fogyatékosságügy hasznára vált alkotó tevékenység jellemzi. Londoni megemlékezések szerint az 50-es évektől az Egyesült Királyság oktatásügyének meghatározó személyisége. Többek között alapítója az angliai Gyógypedagógiai Tanárok Egyesületének, elnöke a Gyógypedagógusok Nemzeti Tanácsának, folyóiratokat szerkeszt, a Bulmershe College egyetemi tanára, ezek mellett elismert közéleti és a nemzetközi szakmai fórumok nagytekintélyű személyisége is. Tulajdonosa volt az egyik legnagyobb brit polgári kitüntetésnek, az OBE-nek *(Ordo of British Emperor)*.

A *Mary Warnock* szép emlékezésének (Times Ed. Supp. 15. 7. 1994.) záró sorai szerint „Arisztoteliánus értelemben boldog ember volt. Tudta, hogy milyen utat kell választania és Ő végigment ezen az úton".

1994 szeptember 11-én a Magyar Köztársaság londoni nagykövete *S. Segal* feleségének személyesen adta át a Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete „Szociális munkáért" kitüntetését, amelyet a kitüntetett az egyesület XXII. Országos Szakmai Konferenciája alkalmából, Kőszegen vehetett volna át.

Dr. Göllesz Viktor

FIGYELŐ

KICSODA AZ EMBER?

Gondolatok egy kiállítás kapcsán

Április közepén, a Pécsi Színház csarnokában értelmi fogyatékos fiatalok képzőművészeti alkotásait tekinthettem meg.

Az a cím, amit a szervezők a kiállításnak adtak — „Én is ember vagyok" —, arra a kérdésre sürgeti a választ: *„Kicsoda az ember?"* A legcsodálatosabb lény a világon, akinél „semmi nincs csodálatosabb" *(Szofoklész)*, vagy — *Vörösmarty* szerint — „sárkányfog vetemény", s emiatt fejlődésre, megjobbulásra, túlélésre „nincsen remény, nincsen remény?" A létért folyó küzdelem és a természetes kiválogatódás eredményeként az állatvilág csúcsa *(Darwin)*, vagy éppen az egymást pusztítás miatt „az állatok alja" *(Radnóti)*? Vajon csakugyan Isten képe-e az ember, ahogyan a Bibliában olvassuk? Ha az, akkor az egyébként kiváló *Augustinus* a sérült embert kirekeszti az emberek közül, mondván, hogy sem a torz külső, sem a fogyatékos értelmi vagy érzékszervi teljesítmény nem méltó Istenhez, nem ábrázolhatja Őt. Noha nagyra becsülöm az időtlen gondolatok filozófusát, nézetét semmiképpen sem tudom elfogadni. Ha arra gondolok: kik nem „kép"-viselik Istent, akkor először nem a sérültek jutnak eszembe, hanem *Hitler*, *Sztálin* és *Ciausescu*; azután még sokan falvaink és városaink éjszakai és nappali életéből, akik csalnak, rabolnak és ölnek, akik az önzés és a szenvedé-

lyek rabjai. De hamar kétségem támad saját magammal kapcsolatban is, hiszen nem méltó Istenhez múlandó létem, biológiai és erkölcsi esendőségem sem. Az emberek között senki sincs, aki tükrözhetné Istent.

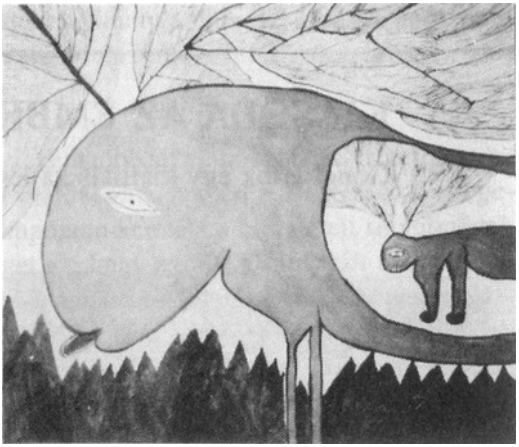

Kicsoda az ember?

Az értelmi fogyatékos fiatalok alkotásait bemutató kiállítás az embermivolt két fontos kritériumát villantja fel: a kreatív hajlamot és az én-közlés igényét.

Kétségtelen, hogy az állatok is produkálnak építményeket: fészket, várat, alagutat, de ezeket fajra (sőt fajtára) jellemző módon, genetikai program szerint készítik. A füsti fecske csakis füsti fecske-fészket tud építeni, valószínűleg meg se lehetne tanítani neki a molnár fecske-féle fészeképítést.

Az ember azonban túllépi genetikai adottságainak korlátait. Mindig újat, mást, eredetit igyekszik létrehozni. Kreatív hajlama vajon nem Istenhez teszi hasonlóvá? Igaz: a Teremtő a semmiből alkot, az ember pedig a valamiből másvalamit. De hiszen az ember nem Isten, hanem csak a képe.

Nem egyes emberek speciális adottsága a kreatív hajlam, hanem az embermivolt lényeges kritériuma. Az értelmi fogyatékosok alkotásai is ezt bizonyítják. Ha ez a hajlam a tevékenységben megvalósul, az a kibontakozásra lehetőséget adó pedagógus jó munkáját dicséri.

A kiállítás grafikáit, kisplasztikáit és tűzzománcait produkáló művészek önmagukról vallanak. Világlátásuk, játékos derűjük, színes érzelemviláguk tárul fel a néző szeme előtt. Az állati kommunikáció tényszerű közléseket tartalmaz: veszélyt jelez, táplálékhelyet mutat meg, párzásra szólít fel. Az állatok „csak” azért nem szoktak összejönni, hogy „egy jót beszélgessenek”. A bensőséges kapcsolat nekünk, embereknek hiányzik sokszor. Emberi lény, *Ady Endre* írja:

„Szeretném magam megmutatni,
Hogy látva lássanak...
Ezért minden: önkínzás, ének,
Szeretném, hogyha szeretnének,
S lennék valakié...”

Azt hiszem: az ember önfeltáró igénye is — isteni tulajdonság.

A sérült ember eszerint nem kevésbé Isten képe, mint az ép.

De azt az állítást, hogy az ember Isten képe, ki kell egészíteni egy jelzővel: az ember Isten eltorzult képe — az ép és a sérült ember egyaránt az. A kép torzulását ugyanis nem a fogyatékosság okozza, hanem a szív megromlott állapota. Ahhoz, hogy egymásra találjunk, hogy elfogadjuk és megértsük egymást, hogy a sérültek részéről az „én is ember vagyok" hangsúlyozása fölöslegessé váljék, az önző emberi szívnek kell megváltoznia.

Dr. Pálhegyi Ferenc

Kutyák, macskák, egerek!

Filmekben és könyvekben biztos sikert ígér, ha szereplői állatok és gyerekek. *Lexi, Cili, Cinci* és a többiek *Csabay Katalin: Lexi* című készségfejlesztő feladatkönyvében nemcsak a siker, hanem a tanítás eszközei is.

Csabay Katalin óvodapedagógus-gyógypedagógus kitartó következetességgel készítette évről évre fejlesztőanyagait, szakcikkeit. *Meixner Ildikó* munkatársaként már korábban is az óvodáskorúak diszlexia-diszgráfia prevenciójával foglalkozott legszívesebben. Kialakította a prevenciós munka módszertanát a fejlesztő funkciók szinte teljes körére.

Lexi, ez a kajla fülű kiskutya 62 db színes fejlesztőlapon, további 15 db fekete-fehér gyakorlólapon és a mindezekhez csatlakozó 16 db színes mellékleten vezeti végig az „olvasót". Szerencsére és a szerző dicséretére, a feladatok megoldása nem kínzó és unalmas gyakorlás, hanem éppoly gondtalan kalandozás, ahogy Lexi sürög-forog az oldalakon. Kialakítani, fejleszteni, rögzíteni — ezek a feladatok kulcsszavai. Így formálódik a síkban és a térben való tájékozódás, melynek világítótornya a baloldalt jelző piros szív. Ez a biztos támpontja a balról jobbra haladás folyamatos gyakorlásának, innen indulunk a fent és a lent világába, ehhez viszonyítjuk a három vonalköz szintjeit, a tér különböző irányaiba futó vonalakat. A világot felfedezni és megérteni kívánó Lexi az állatok, a növények, a tárgyak világába vezeti a gyerekeket, így nyílik alkalom az intenzív szókincs és a beszédfejlesztésre is. A határozott kontúrral készült

ábrák olyan egyértelműek és karakteresek, hogy valóban segítik és megkönnyítik a csoportosítás, az összehasonlítás, a fogalomalkotás műveleteinek végzését. A kérdezz-felelek páros játéka nemcsak a fejlesztés célját szolgálja, hanem egymás mellé ülteti a szülőt és a gyereket, külön csoportot alakít a játékba bevont óvodásokból. A könyvet forgató gyermekek nemrég maguk is állandóan kérdeztek, most azonban rajtuk a válaszadás sora. Mit látsz, mi ez, mondd egy szóval, sorold el, tudod-e, meséld el, mit szeretnél, hol van, hová bújt — záporoznak a kérdések, s a feleletadásban segítenek a rajzok, a cselekedtető feladatok. Az is nagyon jó, hogy a gyermekek lehetőséget kapnak a próbálgatásra, a megoldás szemléletes módjára. A logopédiai munkában oly gyakran használt tárgy- és eseményképecskék ezúttal is többfajta fejlesztési célt szolgálnak. A képek rendezésével többek között a soralkotás, az emlékezet-, a figyelemfejlesztés, a számélmény megalapozása lehetséges. A fejlesztési területek teljes köréből a vonalvezetési gyakorlatokat indokolt külön is említeni. Az áthúzásra szolgáló gyakorlólapok instrukciói a mozgás és a beszéd bonyolult kapcsolatának létrehozását és rögzítését szolgálják. A kijelölt végpontokat összekötő vonalakat előbb ujjukkal és tekintetükkel, majd zsírkrétával és beszéddel kísérve járják végig a gyerekek. Így élik meg mozgással és beszéddel azokat az egyébként számukra nagyon is nehezen érthető térfogalmakat, mint fentről lefelé, ferdén fel, kanyarodás balra stb. A relációk más vonatkozásait, pl. a hasonlóság-különbözőség élményét és értését is elősegíti a könyv.

Feltétlenül szólni kell az illusztrációról. *Madár Eszter* rajzai nemcsak érvényre juttatják a szerző eredeti, tanító szándékát, de kedves és kifejező figurái egyúttal a jó értelemben vett vizuális nevelést is szolgálják. Kutyák, macskák, egerek tanítják a feladatokat megoldó gyermekeket, felnőtteket. A fejlesztés folyamatát láthatatlanul irányító karmester a szerző, hiszen hosszú logopédiai gyakorlata és módszertani felkészültsége nyújt garanciát a szakszerűséghez és az eredményességhez. Ajánlom a könyvet mindazoknak, akik az olvasást, írást előkészítő szakaszban változatos és sokoldalú fejlesztést kívánnak végezni.

(*Csabay Katalin:* Lexi. Az olvasás és írás tanításának előkészítése 5-6 éves gyermekeknél. Készségfejlesztő feladatlapok a diszlexia megelőzéséhez. Budapest, PSZMP, 1993., 1994.)

Dr. Torda Ágnes

Müller, René Jacob:

...NEM HALLOK MEG — MINDENT!

Hallássérült leányok és fiúk a többségi iskolákban
(...ich hőre nicht — alles! Hörgeschädigte Mädchen und Jungen in Regelschulen — Schindele, Heidelberg, 1994. 250 p.)

Az 1994-ben, könyv formában is megjelent, és hamarosan a könyvesbolti fogalomban is beszerezhető, terjedelmes doktori értekezés szerzője szurdopedagógus, a hallássérültek Basel melletti iskolájának és integrációs szolgáltató központjának igazgatója Svájcban. A munka egyébként rangos tudományos elismerésben részesült Németországban néhány hónappal ezelőtt.

A könyv elején figyelemre méltó gondolatokat közöl a szerző a hallássérüléseket meghatározó korábbi kategóriáknak a korszerű hallókészülékek használata mellett történt átalakulásáról. Ezek szerint:

enyhe fokú a 40 dB átlagértékű nagyothallás,
közepes a 40 és 70 dB közötti és
súlyos fokú a 70 és 100 dB közötti hallásveszteség.

Amennyiben a hallásveszteség a 100 és 120 dB-es átlagértékek között helyezkedik el a beszédfrekvenciákon, úgy hallásmaradványról vagy a siketség határán lévő nagyothallásról beszélnek.

Müller áttekinti a hallássérültek általában és a német nyelvterületen kialakult intézményrendszerének történetét, majd az integráció gondolatának terjedését az ötvenes évek végétől napjainkig. Külön kiemeli a zürichi pedoaudiológiai klinikán vizsgált óvodás vagy iskoláskorú gyermekek megjelenésének arányát a többségi nevelési intézményekben. A létszám fokozatosan emelkedik. Míg 1979-ben a vizsgált 190 hallássérült gyermek közül 80 került integrálásra, addig 1993-ban a 359 gyermek közül már 291 ment többségi óvodába vagy iskolába. Egyidejűleg bemutatja a kanton speciális iskolai létszámának alakulását:

Év	nagyothallók iskolája	siketek iskolája
1973	164	98
1993	117	67

Összességében elmondható, hogy a korai tanácsadókban megfordult összesen 4-5 éves hallássérült gyermek 72 %-a (ezen belül a nagyothallók 87 %-a) jár többségi,

és 28 %-a (a nagyothallók 13 %-a) speciális óvodába vagy iskolába. Az integrált óvodások aránya 13,7 %, az elemi iskolásoké 56 % és a felső tagozatos vagy középfokú oktatásban részesülőké 30,3 %.

Az integráció határainak taglalásánál az a gondolat dominál, hogy ezek nem elsősorban magában a gyermeken, hanem a befogadó környezeten múlnak. Probléma, hogy nem szabályozott Svájcban az osztálylétszám a fogyatékos gyermek megjelenésekor, nincs átfogó törvény, mely a többségi és speciális iskolák közös felelősségeként fogná fel az integráció kérdését. Ugyanakkor kitűnő a korai ellátás és széleskörű segítő intézkedéseket tudnak foganatosítani a többségi iskolákban (kooperatív tanítás, utazótanári hálózat, flexibilis tantervek). Azon gyermekek számára, akik az átlagos iskolai követelmények mellett nem képesek a segítőrendszert igénybe véve sem haladni, továbbra is rendelkezésre állnak a speciális iskolák.

A szerző vázolja az ún. öko-szisztematikus, vagyis a gyermek - környezet viszonyát hangsúlyozó szemlélet lényegét, melyet *Lewin* mezőelméletére vezet vissza. Ennek keretében különösen az iskolai kudarcok fellépésével foglalkozik, s számba veszi mindazokat a makro- és mikrorendszerekhez tartozó, tágabb társadalmi és szűkebb pedagógiai tényezőket, amelyek függvényében alakul ki az iskolai sikeresség illetve kudarc. Ezt konkrétan a svájci állapotokon is elemzi.

A disszertáció empirikus részét egy kérdőíves felmérés és az eredmények analízise alkotja. A szerző kétféle kérdőívet állított össze: egyet az integráltan tanuló hallássérültek tanárai és egyet ugyanezen gyermekek szülei számára. A kiküldött 343 kérdőívből (szülők: 203, tanárok: 140) végül 236-ot, ezek 69-69 %-át (szülők: 140, tanárok: 96) tudta feldolgozni. A kérdések közül számosat egyaránt feltett a szerző a szülőknek is, a tanároknak is. Ez érdekes összehasonlításra adott alkalmat. A következő főtémák köré csoportosultak a kérdések: milyen előzményei voltak az integrációnak, milyenek a hallássérült gyermekek iskolai teljesítményei, összevethetőek-e a többi tanulóéval. Milyennek ítélik meg a gyermek szájról olvasási teljesítményét? Mennyire élik meg a szülők, ill. a tanárok a leterhelést? Hogyan válnak be a technikai eszközök? Hogyan érzi magát a gyermek, milyen a szociális helyzete?

Néhány eredmény a gazdag anyagból: az elemi iskolában még kisebb a hallássérült gyermekek aránya, mint a későbbi osztályszinteken, a gyermekek 6 %-a maradt el jelentősen és 51,2 %-a valamelyest az osztályátlagtól, 39,5 % volt valamivel és 2,3 % sokkal jobb az átlagnál. A szülők sokkal jobbnak ítélték meg gyermekük osztályon belüli szociális helyzetét, mint a tanárok, bár ez utóbbiak adatai sem rosszak (szociálisan jó vagy legalább kiegyensúlyozott helyzetet adnak meg a fiúk 83 és a leányok 67 %-ánál).

Az értekezés zárórészében a szerző a speciális iskolai integrációs fejlesztő-szolgáltató központok feladatairól és költségigényeiről ír. Különösen akkor költségigényes a szolgáltatás, ha preventív célokat is szolgál annak érdekében, hogy ne érhesse kudarcélmény az egyes tanulókat, de így éri meg igazán. Az eredmények nemcsak a fogyatékosok, de a többi gyermeknek is minőségileg magasabb szintű oktatást tesznek lehetővé.

Úgy gondoljuk, a könyv szemlélete, következtetéseinek nagy része általános érvényű, ezért nemcsak a hallássérültek szakemberei, hanem valamennyi gyógypedagógus és a többségi iskolák tanárai is eredménnyel forgathatják.

Csányi Yvonne

„A zene felemeli kezeimet és játszik velük”

(Dr. Kokas Klára kurzusa)

A Nemzetközi Kreatív Zenepedagógiai Intézet szervezésében, komplex művészeti nevelési céllal, több előadóval *(dr. Kokas Klára, Für Éva, Szabó Orsolya, Mészáros Ágnes)* indult gondolatébresztő, lélekben mélyítő, új tapasztalatok szerzését lehetővé tevő kurzus Tatabányán, 1993 augusztusában.

Kokas Klárát, a zenetanárt és pszichológust még gyógypedagógus hallgatóként ismertem meg, lévén, hogy szakdolgozatomat az értelmi fogyatékosok zenei nevelésének témájáról írtam.

Néhány évvel később — már mint főiskolai oktató — kezdtem speciál kollégista hallgatóimmal rendszeresen járni hozzá. Szerettem volna, ha ők is megtapasztalják, hogy a gyermekekkel a zenét nemcsak iskolai órák merev keretében lehet megismertetni, megszerettetni — sőt, ott sokkal nehezebb —, hanem van annak más rendhagyó és sokkal személyesebb, megérintőbb formája is.

Több mint 20 évig jártam szorgalmasan a hallgatókkal, s figyeltük a gyerekeket — lassan a gyerekek gyerekeit —, mire elkövetkezett az az idő, hogy Klára lehetőséget kapott arra, hogy kurzust tartson és az érdeklődők saját tapasztalatukon keresztül éljék és értsék meg: „miért emeli fel a zene a kezeimet?”

A címbeli idézet egy gyermektől való, aki megtapasztalt élményeit fogalmazta így.

A kurzus résztvevői többnyire zenetanárok voltak, illetve 6 kisgyermek, Klára tanítványai.

A foglalkozások több területet érintettek: *Für Éva* főiskolai tanár vezetésével megtapasztalhattuk a saját testünkkel való helyes vagy helytelen bánásmód és hangképzési technikánk összefüggéseit, s ennek következtében megszólaló hangunk minőségét. Ennek érdekében az énekes „láthatatlan hangszerével", azaz a testünk hangadást biztosító részeivel, működtetésének megismerésével és technikával foglalkoztunk, gyakran játékos formában.

Szabó Orsolya zongoraművész segítségével megérthettük, hogyan függ hangszerkezelésünk milyensége a testünk és lelkünk állapotától, a test, lélek és szellem harmonikus vagy diszharmonikus voltáról, s hogyan lehet különböző zenei kifejezésbeli nehézségeinket elsősorban lelki odafordulással, a „zenét szolgáló mozgásfunkciókra" való tudatos, belső ráhangolódással leküzdeni.

Mészáros Ágnes iparművész vezetésével képzőművészeti alkotások létrehozására is vállalkoztunk előre meghallgatott — majd alkotás közben is hallható — zeneművekre. Ezzel a foglalkozási formával már többször, de mindig csak alkalomszerűen találkoztam. Most az intenzív hatnapos együttlét, napi szinten 24 órában a zenével való foglalkozás hatására, magam számára is meglepő „művek" kerültek ki a kezem alól, miközben megélhettem egyszerre a zenében való elmélyedést és a teljes kikapcsolódást.

Számomra Klára foglalkozásai voltak a „legnehezebbek", annak ellenére, hogy a kollégák közül én ismerem Klára munkáját a legrégebben. Az, hogy ennek okát is pontosan tudom, nem von le semmit az élmény súlyából, sem nem csökkenti az inspirációt: törekedni annak a belső szabadságnak az elérésére, mely lehetővé teszi, hogy a zene felemelhesse az én kezeimet is.

Tudniillik a gyerekek teljes természetességű mozgása, a képzeletjátékok mozgásos kivitelezése a különböző zenékre nekem közel se ment ilyen természetességgel. Lebénított a tudat: mozgásom suta (nem is lehetett más, hiszen belülről nem tudtam eléggé elengedni magam); fantáziámat betonba ágyazottnak éreztem. Megtapasztalhattam magamon a felnőttség összes merevségét, gátját, konvencióját, mely nem engedett fellazulni. Ugyanakkor azt is megérezhettem, megláthattam — főleg a gyermekeken, illetve néhány felnőttön is —, milyen felszabadító a zenei elmélyítő érzés teljes testi-lelki átadással — mely itt improvizált mozgásban is megnyilvánul — hallgatni a zenét.

Ezért minden nehézségem ellenére csak bíztatni tudom azokat, akik igényelnék a zenében való nagyobb elmélyülést, próbálják ki Klára kurzusát. Ha el tudják érni belső szabadságukat, nagy élményben lesz részük. Ez az élmény

nemcsak a zene mélyebb megélésére, hanem az egyén személyiségének gazdagodása, az önmagával való találkozás lehetőségét adja.

Klára vak gyermekeknél is kipróbálta — illetve kis megszakításokkal próbálja — módszerét. Felszabadító, gátlásokat oldó, fantáziát, belső látást segítő, mozgató hatását magam is láttam a gyermekeken. S ha ez vak gyermekek esetén látható eredménnyel jár — melyet a hospitálások hosszú évei alatt sok-sok kisebb-nagyobb gyermeknél én is láthattam —, biztosan segítő út a gyermekek magukra találásában.

De hát a gyermekek sokkal rugalmasabbak a felnőtteknél! Így hát nem is csoda, hogy ez az önfelszabadítás nekik könnyebben megy, éppen úgy, ahogy *Kodály* gondolta a zene hatásáról:

> *„... az ének felszabadít, bátorít, gátlásokból, félénkségből kigyógyít. Koncentrál, testi-lelki diszpozíciót javít; munkára kedvet csinál, alkalmasabbá tesz, figyelemre, fegyelemre szoktat... egész embert mozgat, nemcsak egy-egy részét."*

S másutt:

> *„Nem lehet egészen boldog ember, akinek nem öröm a zene. Erre az örömre tanítani kell az emberiséget."*

Urbánné Varga Katalin

A Speciális Olimpia Mozgalom III. Nemzetközi Játékok rendezvénye

Miskolc, 1994. május 27-29.

A fogyatékos, akadályozott emberek is vágynak az élet teljességére, az együttlét örömére, arra, hogy megmutathassák, mit tudnak, mire képesek, hogy számukra is tartogat szépséget az élet. Az értelmileg, esetleg még halmozottabban is akadályozott emberek világában a társakkal való kapcsolat, a siker, az önmeghatározás lehetősége sokkal inkább a dolgok, cselekvések fizikai valóságához kötött. Így azután életükben különös értéket nyer a mozgás, a tárgyi kifejezés, az együttes cselekvés és ezek társadalmi formája, a sport, a kreatív tárgyformálás, kézimunka, játék.

A Speciális Olimpia nemzetközi mozgalma immár harmadízben hívta országos találkozóra azokat a tanulókat, fiatalokat és felnőtteket, akik értelmileg akadályozottak, valamint hozzátartozóikat, segítőiket és az érdeklődőket.

A harmadik rendezvény az eddigieknél jóval nagyobb szabású, mozgósítóbb erejű volt. A székesfehérvári II. Nemzeti Játékokhoz képest (GYOSZE, 1992. 4. 319.), kétszeresére nőtt a résztvevő intézmények száma, amely 101 volt és a külföldi vendégcsapatok száma. Hét országból jött egy-egy vendégcsapat, hazánkból pedig több mint 1500 fiatal és felnőtt. Jöttek a speciális általános iskolákból az enyhén sérültek 24, a középsúlyosan értelmi fogyatékosok 16 iskolájából, a felnőttek különböző otthonaiból (39 intézet). Elhozták a fiatalokat a napközik, 9 csapatban pedig a sportegyesületek, alapítványok és azok az otthonok is, ahol zömében súlyosabban, halmozottan sérült gyermekek, felnőttek élnek (9 csapat). Így azután versenyeztek a mozgáskorlátozottak, sőt hallássérültek is. Az akarat gyönyörű példáját éppen az a kislány mutatta, akinek tőből hiányzik mind a két karja, és így nyert úszásban aranyérmet.

Asztalitenisz, atlétika — futás, távolugrás, magasugrás, dobószámok és kötélhúzás —, gimnasztika — talaj, gerenda, korlát, ugrás és gyűrű —, kosárlabda, labdarúgás, tenisz és úszás — gyorson, mellen, háton, pillangóban és váltóban — szerepelt a számok között. Méltán kemény próbát jelentett a felkészítő iskoláknak, otthonoknak, egyesületeknek, de a lebonyolítás zökkenőmentes megszervezése — segítők, szakemberek, köztük hét testnevelési egyetemista fiatal, valamint a szállások biztosítása a Speciális Olimpia Egyesületnek is.

Lila, a versenyt hirdető pólóban találkozhattunk a miskolci középiskolásokkal, akik rövid előzetes felkészítés után önkéntes segítőként, rendezőként támogatták a sok fiatal, akadályozott társukat. Remélhetően a közös élmény, a barátság emlékeit őrzik majd meg magukban ezekről a napokról.

Az ünnepélyes megnyitót mintegy háromórás tűzijátékkal befejeződő gálaműsor képezte, neves művészek felléptével a stadionban. Másnap pedig szórakoztató program akrobatákkal, zenekarokkal, énekesekkel a sportcsarnokban. Mindkét helyen vidám táncmulatság (diszkó) zárta az estet.

A sportcsarnok még más meglepetést is kínált. A Speciális Művészeti Műhely, amely 1994 januárja óta egyesületként működik, nagyszabású kiállítást szervezett: egyszerű, szárított tészta-láncoktól maketteken át különféle képekig, ékszerekig és szőnyegekig színes választékát vonultatta fel azoknak a tárgyak-

AZ OLIMPIAI LÁNG ÚTJA '94
Special Olympics Hungary
Nagybecs
Dédestapolcsány
Nagyvisnyó
Szilvásvárad
Bélapátfalva
Mályinka
Miskolc
Andornaktálya
Mezőkövesd
Gyöngyös
Hatvan
Budapest
Dióspatony

nak, amelyek alkotásában ezek az emberek örömüket lelik, amelyekkel másoknak is örömet szeretnének szerezni. És ezzel vallanak érzelmeikről, magukról, a világukról.

A társadalom figyelmét a nemzeti játékokra ez alkalommal igen eredeti ötlettel egy akadályozott fiatal férfiakból álló kerékpáros-csapat hívta fel, amely az egyesület székhelyéről, Diósjenőről Budapest, Gyöngyös, Eger érintésével, hat nap alatt vitte az „olimpiai lángot" a megnyitóra. A TV-híradó képeiből értesülhetett az ország a készülő versenyről, mert a csapatot a parlament előtt köztársaságunk elnöke és felesége köszöntötte.

Hatalmas üdvrivalgás fogadta a pontosan, de fáradtan bekarikázó csapatot.

Göncz Árpádné nyitotta meg férje nevében a versenyeket, és mint már az előző alkalommal is, hosszasan időzött az egyes versenyhelyszíneken, érmeket adott át és megtekintette a kiállítást is.

A lángot pedig igazi olimpiai bajnok kíséretében vitték a fiatalok a fáklyához, majd egy másik bajnok vendéggel együtt mondták el az olimpiai esküt.

Mindent úgy, ahogy ez a versenyeken szokásos.

A miskolci játékok — bizton állíthatjuk —, igényes rendezésükkel — mely különösen az egyesület vezetőségének és az őket támogató otthonoknak köszönhető —, az akadályozott emberek társadalmi elismertetéséért, befogadásáért folyó küzdelem fontos eseményét jelentik.

Miskolc, ez a gondokkal küzdő nagyváros előzékeny, beleérző vendéglátó volt ezekben a napokban. A tűzijáték esti fényei sokak számára közvetítették, hogy városukban a fogyatékosok ünnepét rendezik. Az utcán feltűnő, speciális olimpiai trikót hirdető lányok és fiúk pedig nem szégyellték ezt a jelvényt. Családjaikban, osztályaikban biztos sok szó esett pártfogoltjaikról. S talán ez pótolta azt is, hogy a lelátókon, kiállításon még kevés kívülálló vendéget láthattunk.

Két fiatal — a versenyzők közül — pedig a maga egyszerű szavaival így emlékszik:

„Jó volt másokkal együtt lenni. Sok barátom lett, sokat beszélgettünk".
„Az a legnagyobb élményem, hogy örültek a gyerekek".

Hatos Gyula

Erkölcstani vázlatok

Tankönyvpótló jegyzet az általános iskolák felső tagozatosai, a középiskolák tanárai és 1-4. osztályos tanulói számára. Összeállította és szerkesztette Szabó Pál Tivadar. IKVA kiadás, 1994.

Ez a kiadvány nemcsak tankönyvpótló, ahogyan alcíme is jelzi, hanem a szó teljes értelmében *hézagpótló* is, hiszen hasonló mű legalább ötven éve nem jelent meg. Az etika minden területét érintő, átfogó munkáról van szó, amely komoly segítséget nyújthat pedagógusnak és diáknak egyaránt.

Embertani bevezetése elsősorban a humanista személyiség-pszichológiában gyökerezik. Az erkölcsi alapfogalmak leírása inkább implikált keresztény valláserkölcsöt tükröz. „A mindennapok erkölcstana" c. tekintélyes rész az ifjúságot érintő, égető életkérdésekben nyújt reális és fontos eligazítást. Szó esik a saját személyünkkel kapcsolatos erkölcsi feladatokról, barátságról, szerelemről, szexualitásról, magzatvédelemről, szülő-gyermek kapcsolatról, az idősek iránti erkölcsi magatartásról és még sok más, valóban fontos kérdésről.

Kiemelést érdemel „A bajbajutott emberrel kapcsolatos erkölcsi feladatok" c. fejezet, amelyen belül szó esik — gyógypedagógus kollégánk, *Hatos Gyula* tollából — az akadályozottakkal kapcsolatos erkölcsi magatartásról is. Ezeknek az oldalaknak különösen örülünk, mert az épek közösségének a fogyatékosok iránti attitűdje formálását reméljük tőle.

Ha valami kritika érheti ezt a régen aktuális munkát, az az lehet, hogy életfilozófiai hátterét túlságosan visszafogottan sejteti.

Élvezetessé teszi a könyv tanulmányozását a számos vers és egyéb szépirodalmi betét. Tovább vezetheti az érdeklődőt az etika területén a gazdag bibliográfia. A könyvet értékes szöveggyűjtemény-melléklet egészíti ki.

Beszerzését jó szívvel ajánljuk minden gyógypedagógiai intézménynek, de gazdagabbá teszi a gyógypedagógus személyes könyvtárát is.

Pálhegyi Ferenc

CONTENTS

Perlusz, Andrea - dr. Zsoldos, Márta: Opinions, prejudices of hearing impaired people on different professions 241

Mrs. Vass, dr. Kovács, Emőke - Mrs. Fehér, Kovács, Zsuzsa - Vecsey, Katalin: Segregation as the preliminary condition of mainstreaming 251

Zászkaliczky, Péter: Abortion and handicap 255

Wagner, Pál: Horse-riding for children with moderate mental handicaps 266

Mrs. Baharev, Nádudvari, Katalin: On the necessity and role of typewriting in the diagnosis of speech and language acquisition disorders with preschool hearing impaired children 276

Szabó, Éva: Reader's notes and thought-fragments for stuttering 280

Study-tour, changes of experience *(Dr. Buday, József; Mrs. dr. Madarász, Losonczy, Katalin)* 284

News *(Dr. Zsoldos, Márta)* 289

Forum *(Mrs. dr. Ábrahám, Győrök, Margit; Mrs. Lénárt, Csillik, Erika; Paál, Éva; Újvári, Erzsébet)* 290

From the life of MAGYE *(Mrs. Gordos, dr. Szabó, Anna; Mrs. dr. Csocsán, László)* 294

In memoriam *(Mrs. Módis, Péter; Sum, Ferenc; dr. Göllesz, Viktor)* 302

Observer *(Dr. Pálhegyi, Ferenc; dr. Torda, Ágnes; dr. Csányi, Yvonne; Mrs. Urbán, Varga, Katalin; Hatos, Gyula)* 307

Szerzőink figyelmébe!

1. Folyóiratunk hasábjain közlési lehetőséget biztosítunk a fogyatékosságügy gyógypedagógiai, pszichológiai, orvosi, jogi, szociológiai, szociálpolitikai kérdéseit tárgyaló közleményeknek: elméleti és gyakorlati tárgyú cikkeknek, szakirodalmi referátumoknak, tudósításoknak.

2. Az eredeti közlemények kéziratában a fejléc tartalmazza annak az intézménynek a pontos nevét, amelyben a szerző dolgozik, mellé zárójelben tüntessük fel annak a városnak a nevét, amelyben az intézmény működik. A cikk címét középre helyezzük el, a szerző nevét, a cím alatt tüntessük fel a foglalkozás és beosztás elhagyásával. Egyéb közleményekben a szerző neve a cikk után szerepeljen.

3. A szöveget írógéppel, szabályos méretű papírlapokra és csak a papír egyik oldalára írjuk. A gépelési hibákat a cikkírók javítsák ki, mert a nyomda csak a saját hibáját korrigálja díjtalanul. Ha dőlt betűkkel akarunk valamit kiemelni, azt egyszer húzzuk alá. Csupa nagybetűvel semmit se gépeljünk.

4. Szabványgépelést alkalmazzunk: 1 sor 60 „n" betűhely, egy oldal 30 sor. (2 példány.)

5. Minden bekezdést kezdjünk beljebb. Ha a szöveg egy részét kisebb betűtípussal kívánjuk szedetni (pl. az eset leírását vagy a vizsgálati metodikát vagy hosszabb idézetet), ezt nem sűrűn gépelt sorokkal, hanem a szöveg bal oldala mentén húzott vonallal és „petit" szóval jelezzük.

6. A kézirat lapjait minden oldalon, középen felül, pontosan számozzuk meg arab számokkal. Betoldást ne alkalmazzunk.

7. Az ábrákat borítékban mellékeljük, hátlapjukra írjuk rá a szerző nevét és jelöljük meg nyíllal elhelyezésének irányát, és külön papíron adjuk meg az ábrák szövegét is. Az ábrák helyét jelöljük meg a kéziratban. A táblázatokat is külön lapon kérjük csatolni, helyüket jelöljük meg a kéziratban és hátlapjukra szintén írjuk fel a szerző nevét.

8. A kéziratok terjedelme: eredeti közleményeké maximum 1 ív (20 oldal), egyéb közlemények 1 ívnél kisebb terjedelműek, pl. magyar nyelvű könyv ismertetése maximum 1 oldal, idegen nyelvű könyv ismertetése maximum 3 oldal.

9. A közleményekhez csatolt irodalom azoknak a műveknek az adatait tartalmazhatja, melyeket a szerző felhasznált. A szakirodalom jelölése: a szövegben az idézett szerző vezetékneve szerepeljen csak, mellette zárójelben az irodalomban jelzett sorszámmal pl. Bárczi (15). A cikk végén az „Irodalom"-ban a sorrend a következő: sorszám, a szerző neve (ABC-sorrendben) elől a vezetéknév, majd a kereszt (lehetőleg annak kezdőbetűi), a könyv vagy folyóirat-cikk címe. További adatok könyvre hivatkozásánál: a kiadó, a kiadás helye és éve, az idézett lapszám. Régi vagy külföldi folyóiratokra hivatkozásnál az előbbi minta értelemszerűen módosulhat.

10. Az orvosi szakkifejezéseket egységesen (Brencsán J.: Új orvosi szótár. Akadémiai kiadó. Budapest 1983., szerint) jelöljük.

11. A szövegben gyakran előforduló terminus-technikusok rövidítése: a rövidítendő fogalmat első előfordulásakor kiírjuk és utána zárójelbe a rövidítés jelét. Rövidítést lehetőleg ne használjunk.

12. A szerzők tiszteletdíjat kapnak. A tiszteletdíj ívenként 3.500,- Ft összhatárig állapítható meg. A maximális tiszteletdíjjal csak az eredeti közleményeket és a továbbképzés rovat dolgozatait honorálják.

13. Különlenyomatot a Szerkesztőségnek nem áll módjában készíttetni.

TARTALOM

Perlusz Andrea - dr. Zsoldos Márta: Hallási fogyatékosok szakmákról alkotott nézete, előítélete 241

Vassné dr. Kovács Emőke - Fehérné Kovács Zsuzsa - Vecsey Katalin: A szegregáció, mint az integráció előfeltétele 251

Zászkaliczky Péter: Abortusz és fogyatékosság 255

Wagner Pál: Középsúlyos értelmi fogyatékosok lovagoltatása 266

Baharevné Nádudvari Katalin: A gépírás helye és szerepe a beszéd- és nyelvtanulási zavarok diagnózisára épített terápiában, hallássérült előkészítős tanulóinknál 276

Szabó Éva: Olvasónapló és gondolatmorzsák a dadogáshoz 280

Tanulmányút, tapasztalatcsere *(Dr. Buday József, dr. Madarászné Losonczy Katalin)* 284

Hírek *(Dr. Zsoldos Márta)* 289

Fórum *(Dr. Ábrahámné Györök Margit, Lénártné Csillik Erika, Paál Éva, Újvári Erzsébet)* 290

A MAGYE életéből *(Gordosné dr. Szabó Anna, dr. Csocsán Lászlóné)* 294

In memoriam *(Módis Péterné, Sum Ferenc, dr. Göllesz Viktor)* 302

Figyelő *(Dr. Pálhegyi Ferenc, dr. Torda Ágnes, dr. Csányi Yvonne, Urbánné Varga Katalin, Hatos Gyula)* 307